ఆంధ్ర - విక్రమోర్వశీయనాటకము

కాళిదాస సంస్కృతనాటకమున కనువాదము

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి ప్రణీతము

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్,
4 మల్లికేశ్వరగుడిసందు, లింగిసెట్టివీధి,
జార్జిటౌను, మదరాసు.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి

జీవితచరిత్రసంగ్రహము

శ్రీ డాక్టర్, సర్, కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి మహాశయ
విరచిత 'గురుపూజా' సమాలంకృతము.

25 ప్రకరణములు. సులువైనశైలి, శాస్త్రులవారి బాల్యము, తండ్రిగారు, విద్యాభ్యాసము, ఉద్యోగము, వితంతువివాహవాదములలో పాల్గొనుట, మదరాసు క్రైస్తవకళాశాల, నాటి మద్రాసుజీవితము, సమకాలికపండితులు, పత్రికలు, ఆంధ్రకవిపండితసంఘచరిత్రము, శ్రీ పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారి అముద్రితగ్రంథచింతామణి, గ్రామ్యవాదములు, గురుజాడ అప్పారావుగారిజాబులు, శ్రీ వేంకటగిరిమహారాజాగారి వదాన్యతావైదుష్యములు, సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు. శాస్త్రులవారిపాండిత్యము, విమర్శలు, విద్యావినోదములు, సుఖదుఃఖములు మొదలైన యనేకవిషయములు గలవు. దాదాపు 50 సంవత్సరముల ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము.

వెల 1-8-0.

శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్ర - విక్రమోర్వశీయనాటకము

Andhra. Vikramorvasiyanatakam

కాళిదాస సంస్కృతనాటకమున కనువాదము.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి ప్రణీతము.

ద్వితీయ ముద్రణము.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్,
4 మల్లికేశ్వరగుడిసందు, లింగిసెట్టివీథి,
జార్జిటౌను, మదరాసు.

 [వెల రు. 1-8-0

ప్రథమముద్రణ విజ్ఞప్తి.

కడచినవత్సరము జూలై మొదలు ఆముక్తమాల్యదకు తత్పూర్వ లిఖితావశిష్టమైన టీకను వ్రాయుచుంటిని. అది నవంబరులో సమాప్తిం జెందినది. అందులకైన పరిక్లేశమువలన అనారోగ్యము పైకొనినది. తత్సహాయోపాయముగా డిసెంబరు జనవరి నెలలో రత్నావళీవిక్రమోర్వశీయములను ఆంధ్రీకరించితిని.

ఆవృత్తాంతమును—పూర్వము మదీయమాళవికకు ముద్రణవ్యయము నొసంగినవారు కావ్యనాటకాదివాఙ్మయరసజ్ఞశిఖామణులు విడవలూరుగ్రామవాస్తవ్యులు పంటకులవతంసులు సదాచారధురంధరులు

నెల్లూరిలో నిధిపతులు

శ్రీయుత - దొడ్ల రామిరెడ్డిగారు

విని, అత్యంతప్రీత్యుత్సాహములతో ఏతద్రచనంగూర్చి తమయభినందనముం దెలుపుచు ఏతద్గ్రంథద్వయముద్రణమునకు పర్యాప్తమైనధనమును నాకుం బంపినారు.

శ్రీరామిరెడ్డిగారు 20 ఏండ్లకుముందు విక్రమోర్వశీయమును నాంధ్రీకరింపుమని నన్ను హెచ్చరించిరి. వారి యీయీప్సితము నావలన ఇప్పటికి నెఱవేఱినది.

నాకు ప్రజ్ఞారిక్తగ్రథనమునకు ముద్రణార్థము అప్రార్థితముగా తోడ్పడినట్టి యీసరస్వతీసరస్వత్పుత్త్రీలాలితునికి అత్యంతకృతజ్ఞుడను.

ఆయత్తాకోడండ్రిరువురును శ్రీరెడ్డిగారికి విద్యకన్న ఐశ్వర్యమును ఐశ్వర్యముకన్న విద్యను పోటీలుమెఱసి యొసంగుచుందురుగాక.

అక్టోబరు, 1921 మదరాసు. వే. వేంకటరాయశాస్త్రి.

విక్రమోర్వశీయమందలి పాత్రములు

పురుషులు.

* సూత్రధారుఁడు.

* పారిపార్శ్వకుఁడు.

పురూరవుఁడు —కథానాయకుఁడు.

మాణవకుఁడు.—విదూషకుఁడు.

చిత్రరథుఁడు.—గంధర్వరాజు.

ఆయువు.—పురూరవునికుమారుఁడు.

నారదుఁడు.—దేవర్షి.

లాతవ్యుఁడు.—కంచుకి.

వేధకుఁడు.— వేఁటకాఁడు.

పైలవుఁడు, గాలవుఁడు.—భరతశిష్యులు.

స్త్రీలు.

ఉర్వశి.—కథానాయిక.

చిత్రలేఖ, సహజన్య, రంభ, మేనక.—ఉర్వశిసకియలు, అచ్చరలు.

ఔశీనరి.—పురూరవునిపట్టమహిషి.

నిపుణిక.— ఔశీనరిచేటి.

సత్యవతి.— తాపసి చ్యవనాశ్రమగత.

యవని.—శస్త్రధారిణి.

ఉపోద్ఘాతము

కాళిదాసు.

అతని కాలము:—'కవికులగురువును', 'భారతీ విలాసుం డు'ను నైన కాళిదాస మహాకవి కాలముంగూర్చి పండితులలో భిన్నాభిప్రాయములు కలవు. మనవారు అతని ఖ్యాతినిబట్టియు కవితామహాత్వమునుబట్టియు అతఁడు చాల ప్రాచీనుఁడనియు మహనీయుఁడైన భోజరాజు నాస్థానివాఁడనియు ఏవేవో చెప్పు కొందురు. చారిత్రకవిమర్శ తలయెత్తినతర్వాత మన తొంటి యభిప్రాయములు పెక్కులు మార్పునుజెందినవి. పాశ్చాత్య పండితులు కాళిదాసుకాలము నిట్లు నిర్ణయించినారు. సర్ విలియం జోన్సు ప్రభృతులు క్రీ. పూ. మొదటి శతాబ్దమనియు, లాస్సన్ మొదలైనవారు క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్దమనియు, విన్సంట్ స్మిత్, కీత్ పండితులు క్రీ. శ. నాలుగవ శతాబ్ద మనియు, మాక్స్‌ముల్లర్ మ్యాక్డొనలు పండితులు క్రీ.శ. ఆఱవ శతాబ్దమనియు నభిప్రాయపడినారు. జ్యోతిర్విదాభరణమందలి 'ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహ' ఇత్యాది శ్లోకముచేత నీతఁడొక విక్రమాదిత్యుని యాస్థానివాఁడనియు ఆవిక్రమాదిత్యుఁడు క్రీ. పూ. 57వ సంవత్సరప్రాంతముననుండిన శకారి విక్రమాది త్యుఁడనియు అందుచే కాళిదాసుఁడు అప్పటివాఁడనియు శ్రీ జోన్స్‌గారి యభిప్రాయము. ఇతరులును విక్రమాదిత్య నామముమీఁదనే యాధారపడి ఆ నామధేయముగలరాజు లను వెదకి ఏవేవో కారణములచేత కాలనిర్ణయమును చేసిరి.

కాని విక్రమాదిత్యుఁడనునది బిరుదనామము. దీనిని వహించిన వారు పలువురు. పైగా జ్యోతిర్విదాభరణము కాళిదాసీయ మగుట సందేహాస్పదము. ధన్వంతర్యాది నామములలో కొన్ని నామమాత్రములే. అమరసింహునికాలము ఇంకను నిర్ణీతము కాలేదు. వరాహమిహిరుఁడు క్రీ. శ 587 లో నుండినట్లు ఆతని వ్యాఖ్యాతచే తెలియుచున్నది. 'దిఙ్నాగానాం పథి పరిహరన్ స్థూలహస్తావలేపాన్' మొదలైన మేఘసందేశ వాక్యములంగొని వ్యాఖ్యాతలు కాళిదాసు దిఙ్నాగాచార్యుల సమకాలికుఁడని యొక చమత్కారమును వెలిబుచ్చిరి. 10 శతాబ్దిలోని వల్లభ దేవుఁడు ఈ విషయమునే చెప్పెను. దక్షిణావర్త మల్లినాథులు (12, 14 శతాబ్దులవారు) ఈ విషయము నుగ్గడించుటచే నిది అనంతర కవికల్పితమని తలంపవలసియున్నది. బౌద్ధగ్రంథములు దిఙ్నాగ ధర్మకీర్తులనువారిని అసంగాచార్యుల శిష్యులనుగాను, అసంగాచార్యుని వసుబంధు పండితుని జ్యేష్ఠసోదరునిగాను చెప్పుటచేతను, వసుబంధుని గ్రంథములు చీనవాఙ్మయము లోనికి క్రీ. శ. 400 నుందే అనువదితము లగుటచేతను, కాళిదాసు దిఙ్నాగుని సమకాలికుఁడగునేని వరాహమిహిరుని సమకాలికుఁడు కాఁజాలఁడని తేలుచున్నది. ఇందుచే పై శ్లోకమందలి వారి సమకాలీనత సంశయనీయమగుచున్నది. మఱియు కాళిదాసు 'జామిత్ర' 'ఉచ్చ' శబ్దములను ప్రయోగించుటచేత క్రీ. శ. 499 లో నివసించిన ఆర్యభటుని తర్వాతివాఁడనియొక యభిప్రాయముకలదు కాని 'ఉచ్చ' రామాయణమందే ఉండుటయు, 'జామిత్ర'మునకు మనవారు 'జామిం దుహితరం, త్రాయతే' అనియు 'జాయాయాః మిత్రం'అనియు అర్థము చెప్పియుండుట

చేతను, మల్లినాథుఁడు 'లగ్నాత్ సప్తమంస్థానమ్' అని టీకించి యుండుటచేతను, ఈవాదము నిలువదు.

మఱికొందఱు కాళిదాసు అశ్వఘోషుని తర్వాతివాఁడుగా నుండవచ్చుననియు, బుద్ధచరితాది గ్రంథములనుండి కాళిదాసు భావములను గ్రహించినాఁడనియు వాదించిరి. గ్రంథములు పరికించువారికి కాళిదాసే పూర్వుఁడని తెలియగలదు. కథాంశ వర్ణనాదికములయందు కాళిదాసుని రచన చాల సహజమై అప్రయత్నపూర్వకముగానున్నది. ఆయా సందర్భములు చక్కఁగా పొందియున్నవి. శబ్దప్రయోగమునందును, అలంకారాదులలోను, వ్యాకరణ ప్రయోగములయందును పాండిత్యోద్ఘాటనకొఱకు కాళిదాసు పాటుపడినట్లు కానరాదు. అశ్వఘోషుని రచనయంతయు ప్రయత్నపూర్వకముగా నుండుటయే గాక అలంకార వ్యాకరణ ప్రయోగముల గారడీవిద్యలచే నిండి కొంత విసుగునుసయితము కలిగించుచున్నది

మఱి మాళవికాగ్నిమిత్రనాటకాంత భరతవాక్యమున కాళిదాసే తా నగ్నిమిత్రునకు సమకాలికుఁడైనట్లు వ్రాసికొనియున్నాఁడు. 'భూవరుఁడగ్నిమిత్రుఁడిలఁబ్రోచుచుఁగాచుచునుండ' అనువాక్యములే ప్రబలాధారముగా కైకొనఁదగును. పుష్యమిత్రునియజ్ఞము వాస్తవముగా జరిగినదేగాని కల్పితముగాదనియు ధనదేవుని అయోధ్యలోని శాసనమున తెలియుచున్నది. అది సముద్రగుప్తుని యశ్వమేధముగానుండునని కొందఱు తలంచినది పొరబాటు. వీనింబట్టియు, శాకుంతల విక్రమోర్వశీయ మాళవికాగ్నిమిత్రములయందలి ధర్మశాస్త్ర విషయక ప్రస్తావనములచేతను, శైలీమార్దవముచేతను, అగ్నిమిత్రుని అప్పటి

పాలకునిగా పేర్కొనుటచేతను ఈతనికాలము బహుశః క్రీ. పూ. 150 మొదలు 56 మధ్యకాలమని చరిత్రకారులయభి ప్రాయమై యున్నది.

అతనిగ్రంథములు—శాకుంతల విక్రమోర్వశీయ మాళవికాగ్ని మిత్రములు, రఘువంశ కుమారసంభవ మేఘ సందేశ ఋతుసంహారములు. జ్యోతిర్విదాభరణాది గ్రంథములు ఇతనికి ఆరోపితములు.

నాటకకథాసంగ్రహము.

చంద్రుని కుమారుఁడు బుధుఁడు. అతనికుమారుఁడు పురూరవుఁడు, షట్చక్రవర్తులలో నొకఁడు; సూర్యుని దౌహిత్రుఁడు, ఇళాపుత్త్రుఁడు ; మధ్యమ లోకపాలకుఁడు. గంగా యమునా సంగమతీరమున ప్రతిష్ఠాన నగరము ఈతనిరాజధాని. ఇది 'స్థానాంతరమైనస్వర్గము.' దేవేంద్రుఁడు రాక్షసులతో తనకు 'పోరు ఆసన్నమైనప్పుడు మధ్యమలోకంనుంచి ఈ మననే సగౌర వంగా రప్పించి విజయసేనమొనలో నియోగిస్తాడు' ఆ రాజర్షి రథము 'సోమదత్తము, లేడిజెండా తోటిది.'

మహేంద్రుని యప్సరసలలో ఊర్వశి చాల అందగత్తె. "అచ్చరలందఱును నారాయణఋషిని వలపింపవచ్చి అతనితొడ నుండి జనించిన యీ రమణినిగాంచి" సిగ్గుజెందిరి. ఈ 'యమృతోపమాంగిని' ఆమహర్షి దేవేంద్రునికి ఒసంగెను. ఒకప్పుడు ఊర్వశి కుబేరుని యాస్థానికిపోయి నాట్యసేవచేసి చెలులతో మరలి వచ్చుచుండఁగా హిరణ్యపురవాసి కేశియను దానవుఁడు ఆకస్మికముగాచూచి చిత్రలేఖతోకూడ చెఱఁగొనిపోయెను. అంతట మిగిలిన యప్సరసలెల్లరును, ఎవఁడైనను ఆకాశగమనము

గల దేవతలపక్షపాతి తమ్ము కాపాడునుగాకయని బిగ్గరగా ఆక్రందింపసాగిరి. ఏలయన హిరణ్యపురమునకు ఆకాశమార్గమున నేఁగవలయును.

ఆసమయమున సూర్యభగవానుని సేవించి తనరాజధానికి పురూరవుఁడు మరలివచ్చుచుండెను అచ్చరల యార్తనాదము నాలకించి తనపేరుచెప్పి, ఆ రాక్షసుఁడు ఈశాన్యమువైపు పోయినాఁడని తెలిసికొని, వారిని హేమకూట శిఖరముపై నుండి ఎదురుచూడ నియమించి పురూరవుఁడు ఊర్వశీ చిత్రలేఖలను తెచ్చుటకుపోవును. క్షణములో ఆరక్కసుని జయించి ఊర్వశిని చెఱవిడిపించి చిత్రలేఖతో తోడ్కొనివచ్చును. పురూరవునికి కేశిదానవునిజయించుటకు చాలకాలముపట్టలేదు. ఏలన ఊర్వశిని పట్టుకొనఁగానే అప్సరసలు ఆక్రందనముచేసిరి. తక్షణమే దానిసివినిన పురూరవుఁడుపోయి ఆమెను విడిపించెను. మూర్ఛపోయిన యూర్వశి రథమందు తేరినది. అప్సరసల సంతోషము వర్ణనాతీతము. ఊర్వశి క్రమముగా మూర్ఛతేరి ఆ రాజునుచూచి, అతనిమీఁద ఆశజనింపఁగా, ఆ కారణముచేత రాక్షసులు తనకు వాస్తవముగానే ఉపకార మొనర్చినారని తలంచును. రథమందుండఁగనే ఉర్వశీ పురూరవులకు చక్షుః ప్రీతి మనస్సంగములు ఏర్పడును పురూరవుని వాక్యమునువిని 'ఇతనివాక్కు ఎంత నాణెముగా నున్నది' అని ఉర్వశి తలంచును. తర్వాత ఎగుడుదిగుడు ప్రదేశమున తేరికుదుపుచేత ఉర్వశిభుజము పురూరవుని భుజమునకు ఒరసికొని రాజుమనసునందు మదనవికారమును కలిగించును. ఉర్వశికి తగిలిన ఆభాగమే తనశరీరమందు ధన్యమనియు, అట్లు రథముదిగుట తన కుప

B

కారకమేయని పురూరవుఁడు తలంచును. రథమునుండి దిగఁగ తనే అచ్చరలు ఉర్వశిని కౌఁగిలించుకొందురు.

ఆసమయమున తూర్పుదిక్కున మిక్కుటమైన రథవేగంపు శబ్దము వినఁబడును. చూడఁగా చిత్రరథుఁడను గంధర్వరాజును ఆతనిసైన్యమును కేశిదానవుఁడు ఉర్వశిని చెఱఁబట్టినాఁడని నారదులవారివలన విని మహేంద్రుఁడు ఆమెను విడిపించుకొని రావలసినదని గంధర్వసేనకు ఆజ్ఞాపించినాఁడు. గంధర్వులు బయలుదేరివచ్చుచుండఁగా మార్గమధ్యమున చారణులవలన పురూరవుని విజయవృత్తాంతమునువిని ఆతనికడకువచ్చిరి. అదియే ఆరథశబ్దము. వచ్చుచునే గంధర్వరాజు చిత్రరథుఁడు పురూరవుని స్తుతించి ఇంద్రునికడకు ఉర్వశితో ఆతనినే రమ్మనికోరును. అతఁడు రాకపోఁగా ఉర్వశ్యాదులనుతోడ్కొని ఇంద్రలోకమునకు బయలుదేరిపోవును. తీగకొమ్మకు తనయేకావలి తగులొన్నదని ఉర్వశిక్షణమునిలిచి పురూరవుని సాభిప్రాయముగా చూచుచుపోవును. దానియభిప్రాయము చిత్రలేఖ గ్రహించును. పురూరవుఁడును మదనవికారమునకు పాలగును.

పురూరవునిరాణి, కాశిరాజపుత్త్రి, ఔశీనరి, సూర్యోపస్థానమునుండివచ్చినదిమొదలు ప్రభువు అన్యాసక్తుఁడుగా నగపడుచున్నందున అందులకు కారణము వెదుకసాగును. చేటిని, నిపుణికను, విదూషకునితో మాటలాడి మెల్లగా నాతని నోటినుండి రహస్యమునులాగుమని పంపును. విదూషకుఁడు రాజరహస్యమును దాచుకొనలేక కష్టపడుచుండును. నిపుణిక విదూషకునిసమీపించి మంచిమాటలతో ఇట్లుచెప్పును: 'ఎవతెమీఁద రాజు ఉత్కంఠితుఁడుగా నున్నాఁడో ఆమెపేర దేవిని పల

కరించినాడు’ అని. ఆమాటవిని రాజే తనరహస్యమును బయలు పరిచినాఁడనితలంచి విదూషకుఁడు ‘ఏమీ, ఉర్వశీ అని పిలిచినాడా, దేవిని’ అని యడిగి రహస్యమును బయటవేయును. నిపుణిక రహస్యమును భేదించి సంతోషముతో పోవును. విదూషకుఁడు రాజును చూడఁబోవును.

రాజు ఉర్వశినే తలంచుచుండును. విదూషకుఁడు అతనిని వినోదింపఁజేయుచుండును. ‘రహస్యమును కాచుచున్నావా’ యని రాజుఅడుగఁగా విదూషకుఁడు ఆదాసి తన్ను మోసము చేసినదని గ్రహించును. తర్వాత కొంతసేపు ఉర్వశీవర్ణనలో నిరుపురును కాలముగడపుచు ప్రమదవనమునకు పోవుదురు ఆవనమందలి వసంతశోభ పురూరవుని విరహవేదనను ఇనుమడింపఁజేయును.

ఇంతలో ఆకాశమార్గమున ఉర్వశి పురూరవుని కడకు బయలుదేరును. చిత్రలేఖ అనుగమించును. పూర్వము కేశిదానవునికడనుండి విడుపొంది స్వర్గమునకు మరలివచ్చినప్పుడు, బృహస్పతి మరల ఇట్టి యాపదలు రాకుండ నామెకును చిత్రలేఖకును అపరాజితయను పేరి శిఖాబంధనవిద్యను ఉపదేశించెను. అందుచే మంత్రమును ఉచ్చరించుచు జుట్టు ముడివేసికొనినయెడల ఆముడివీడనంతవఱకు దేవదానవులకు అలంఘనీయులగుదురు ఆవిద్యాబలముచే మరల అసురభయములేక వారు సంచరింప మొదలిడి పురూరవునికడకు తామే బయలుదేరుదురు క్షణములో నాకాశమార్గమున ప్రతిష్ఠాన నగరమునకువచ్చి రాజగృహమును ప్రవేశింతురు. పురూరవునివెదకుచు నందనవనమును ప్రవేశించి పురూరవుని ప్రేమాలాపములను అంతర్ధానముగానుండివిందురు.

పురూరవుఁడు తన్నుద్దేశించి యిట్లుకష్టపడుచున్నాఁడని గ్రహించి ఉర్వశి సంతోషించును. పురూరవుఁడు విరహముచే ఏమేమో చెప్పుచుండఁగా ఉర్వశి ఆ మదనవాక్యములకుబదులు మదన లేఖనురచించిన భూర్జపత్రమును పురూరవునిముందు వేయును. దానిని చదువుకొని పురూరవుఁ డానందించి విదూషకునికిచ్చి భద్రపరుపుమని చెప్పును. ఉర్వశి ఆతని చెంతకేఁగ తమకపడును. చిత్రలేఖ తాను ముందుగానేఁగి రాజునకగపడును; ఉర్వశి వలపును నివేదించి రాజుకడకు ఉర్వశిని కొనిపోవును. ఉర్వశీ పురూరవులు ఒకటిరెండు మాటలు ఆడుకొనులోపలనే దేవ దూత ఉర్వశీచిత్రలేఖలను త్వరగా ఇంద్రలోకమునకు పొమ్మని ఆకాశమునుండి పలుకును. ఏలయన భరతముని నేర్పిన ప్రయోగ మును చూడఁగోరుచు లోకపాలురును ఇంద్రుఁడును కాచు కొనియుండిరి. ఉర్వశీ చిత్రలేఖలు చింతతో రాజు ననుజ్ఞనంది వెడలిపోవుదురు

వారు అటుపోఁగానే రాజు ఉర్వశివ్రాసిన యాభూర్జ పత్రమును తెమ్మని విదూషకునియడుగును. విదూషకుని యజా గ్రతచేత ఆ మదనలేఖ గాలికికొట్టుకొనిపోవును రాజడుగఁగా నదిపోయినదని విదూషకుఁడు వెదకును. ఇంతలో పట్టమహిషి ఔశీనరి నిపుణికతో రాజునుచూడవచ్చి త్రోవలో భూర్జపత్ర మునుచూచి చదువుకొని రాజుకడకువచ్చి దానినేరాజునకిచ్చును. రాజు తనదోషమును కప్పుకొన యత్నించునుగాని రాణి కోప గించి వెడలిపోవును. రాజు స్నానభోజనాదులకు లేచును.

ఇంతలో దేవేంద్రునిమందిరమున నొకవిశేషముజరుగును. సరస్వతీదేవి స్వయముగా లక్ష్మీస్వయంవరమను నాటకమును

ప్రాయఁగా దానిని ఆడించుటకు భరతముని ఊర్వశ్యాద్యప్సరస లకు శిక్షించి ఊర్వశిచేత లక్ష్మీవేషము వేయించుచుండఁగా నొకపొరబాటు జరుగును 'ఎవరిమీద నీమనస్సు తగులుకొం టుంది' అనువాక్యమునకు 'పురుషోత్తమునిమీద' అనిబదులు చెప్పవలసియుండఁగా ఊర్వశి పరధ్యానమున తనమనస్సులోని విషయమును వెలువరించి 'పురూరవునిమీద' అని చెప్పును. వెంటనే గురువుగారికి కోపమువచ్చి 'నీవు నా ఉపదేశంనుంచి అతిక్రమించిన కారణంచేత నీకు దివ్యస్థానం ఉండదు' అని శపిం తురు. మహేంద్రుఁడు కనికరించి ఇట్లనుగ్రహించును, "ఎవని మీఁద నీమనసు తగులుకొన్నదో ఆతఁడు నాకు రణసహాయుఁడు, రాజర్షి; అతనికి ప్రియము చేయవలెను కనుక నీవు, ఆయనను పురూరవుని, అతఁడు నీవలన సంతానవంతుఁడు అగునందాఁక యథేచ్ఛముగా కూడుము." అని ఇది ఊర్వశికి మంచిదేయైనది.

ఇచ్చట ప్రతిష్ఠానమున దేవి కాశిరాజపుత్రి ప్రియాను ప్రసాదనము అను వ్రతమున పూని అలుక నుజ్జగించి రాజును ఆనుజ్ఞ వేడి వ్రతమాచరించును సంధ్యాజపమును ముగించుకొని రాజు మందిరోద్యానమును ప్రవేశించుచుండ కంచుకియేఁగి దేవిమాటగా రాజును మణిహర్మ్యముమీఁద రోహిణీచంద్ర సంయోగమగునందాఁక తన్ను (రాణిని) ఎదురుచూచుచుండ ప్రార్థించును. రాజు మణిహర్మ్యము కడకేగును.

చంద్రోదయానంతరము రాజు ఊర్వశీ చింతాధీనుఁడుగా నుండఁగా ఊర్వశీచిత్రరేఖలు అచటికివత్తురు పురూరవుని యా లాపములను వినుచు ఆతని సరసనుండునంతలో దేవి ఔశీనరి అచటికివచ్చును. ఊర్వశీచిత్రరేఖలు అంతర్ధానమునందుండిచూచు

మండ రాణిచంద్రపాదములను పూజించి, విదూషకునికి స్వస్తి వాచనమిచ్చి రాజును పూజించును. తర్వాత ఇట్లు చెప్పును— "నేను ఈ దేవతాదంపతులను రోహిణీహరిణాంకులకు సాక్షీకరించి ఆర్యపుత్రుని అనుప్రసన్నుని చేస్తున్నాను. ఇది మొదలు ఏ చెలువను ఆర్యపుత్రుడు వేడునో, ఎవతె ఆర్యపుత్రుని సమాగమానికి ఉవ్విళ్లూరుతుందో ఆచెలువతో నేను ప్రేమబంధముతో వర్తింపవలయును" అని.

ఈమాటలకు ఉర్వశి సంతోషాశ్చర్యముల పాలగును. రాజు ఇదేమో తెలిసికొనలేక దేవికి ఇంకను కోపమేమోయని యనుమానించును. కాని పతివ్రత కావున ఆమె భర్తను స్వతంత్రునిగా వదలివేసినది. రాజునకు ఉర్వశిమీఁద ప్రేమ మిక్కుటము. దేవిపోఁగానే ఉర్వశిని ఆతఁడు తలంచును. ఆప్రాంతనేయున్న ఉర్వశియు దానిని వినును. "ఉర్వశి తనయందెల రవళిచే నావీనులకు విందొనర్పఁగా, మెల్లగా నా వెనుకవచ్చి నాకన్నులు మూయునా" అని ఈవిధముగా రాజు తలంచుచుండగా ఆయచ్చర వెనుకప్రక్కగావచ్చి రాజుకన్నులను మూయును. అంతట రాజు ఉర్వశిని గ్రహింపఁగా చిత్రలేఖ వెడలిపోవుచు తాను వేసవిలో సూర్యభగవానుని ఉపాసించవలసియున్నందున మాటికి సఖీదర్శనమునకు రావలనుకాదనియు తనచెలి స్వర్గమును స్మరింపకుండులాగున రాజు చేయవలసినదనియు పలికి వెడలిపోవును. రాజు తనకోరికతీరుటచే ఉర్వశితో సుఖములందేలుచుండును.

అచ్చరలు వంతుప్రకారము సూర్యభగవంతుని ఉపాసింతురు. ఆప్రకారము చిత్రలేఖ తనవంతుపనిచేయుటకు పోఁగా నిచట ప్రతిష్ఠానమున పురూరవుఁడు ఉర్వశితోఁ గూడి నానాభోగ

ములను అనుభవించుచు రాజ్యభారమును మంత్రులమీఁదనుంచి విహారార్థము ఒకప్పుడు గంధమాదనవనమునకు బయలుదేరి పోయెను. అచట మిన్నేటియిసుకతిన్నెలలో విహరించుచుండిన ఉదయవతియను విద్యాధరకన్యను ఆరాజర్షి తేరిచూచెను. అంతమాత్రమునకే ఉర్వశి అలిగి రాజు ఎంతబతిమాలుకొన్నను వినక, శాపవశమున, స్త్రీలు ప్రవేశింపఁగాని కుమారవనమును ప్రవేశించుచు. కుమారస్వామి ఆవనమున తపమొనర్చుచు అందు ప్రవేశించు స్త్రీలచే తనకు తపోభంగమగునని అటువచ్చు స్త్రీ లెల్ల తీగెలగుదురనియు గౌరీచరణ సంజాతమయిన మణిచేత తప్ప తొంటిరూపమును పొందరనియు శపించియుండెను. ఆప్రకారమే ఉర్వశి ఆవనమందు ప్రవేశించినంతటనే తీగెగా మారిపోయినది. రాజు ఈ విషయము తెలియక ప్రియతమను వెదకుచు ఉన్మత్తుఁడై ఆవనమందు సంచరింపఁదొడంగెను

పురూరవుఁడు ఉన్మత్తుఁడై ఆవనమందు పరిభ్రమించుచు తరుగుల్మలతాదులను, పశుపక్ష్యాదులను, గిరినిర్ఝరములను తన కాంతస్థితి నడుగుచు కొంతకాలము గడపినయనంతరము ఎవఁడో 'భగవానుఁడు, దృగ్చారి' కనికరించి సంగమనీయమను పేరియామణినొసంగి దానిచే "దయితజనసంగమంబు పడగుఁ దోడ్తోఁ" అని అనుగ్రహించిపోవును. మణినిఁకైకొని పురూరవుఁడు దానిమహిమచే వెలతగా తన ప్రియమారినదో ఆలతనే ఉన్మత్తావస్థలో కౌఁగిలించికొనఁగా నయ్యది వెంటనే ఉర్వశీ రూపమును తాల్చును. ఉర్వశి పూర్వరూపమునంది తాను లత యైన విషయమును, కుమారస్వామిశాపమును, సంగమనీయ మనుమణి చేతప్ప శాపావసానము లేమిని చెప్పఁగా పురూరవుఁడు

ఆమణినే ప్రియకుచూపి అదియే పునస్సమాగమకారణ మని వచించును. వెంటనే ఇరువురును సంతసించి ప్రతిష్ఠానమునకుం బోవుదురు.

ఈయిడుమగడచి కొంతకాలము సుఖముండఁగా ఉర్వశి గర్భముఁదాల్చెను ఆయమగర్భలక్షణములను చూచుచుండియు పురూరవుడు దానిని గ్రహింపలేదు. తటాలున నొకప్పుడు ఉర్వశి కృశించిన విషయమును గుర్తించెనేగాని ఆయమ ప్రసవించిన విషయమును ఎఱుంగలేదు ఇందుకు కారణము ఉర్వశి తన గర్భధారణ ప్రసవాదులను పురూరవునకు తెలియకదాఁచుటయే పూర్వము దేవేంద్రుఁడు 'పుత్త్రోదయమైె కుమారుని పురూరవుఁడు చూచునందాఁక నీవు ఆ రాజుకడనుండుము' అని గదా యానతిచ్చెను. త్వరగా రాజును వదలుట కిచ్చగింపక కుమారజన్మవృత్తాంతమును రాజునకు తెలియనీయక దాఁచినది. ఈమెకు ప్రసవమైన కాలమున నైమిశేయయాగమిషచే రాజీమెను ఎడఁబాయవలసివచ్చెను. ఈవిషయము రాజెఱుఁగడు ఆయువును పుట్టినప్పుడే చ్యవనమహాముని యాశ్రమమందుండు సత్యవతియను తాపసికడ తల్లి యిల్లడయుంచినది. 'క్షత్రియ కుమారునికి వలసిన జాతకర్మాది విధానమును సర్వమును అతనికి భగవానుఁడు చ్యవనముని గావించినాఁడు. ఇతరవిద్యలు నేర్పి ధనుర్వేదమందును నేర్పరింగావించినాఁడు.'

పురూరవునికి సకలైశ్వర్యములుండియు ఉర్వశీసహవాసముండియు కుమారుఁడు లేడనుచింత బాధించుచుండెను. ఒకానొక విశేషదినమున గంగా యమునా భగవతులకూడలిలో దేవేరులతో స్నానమాడి రాచగుడారముం బ్రవేశించును రాజు

వస్త్రధారణము ముగించులోపల అంతఃపురములో పరిజనులు గోలయిడసాగిరి. సంగమనీయమను నామణిని బంగారపు దార ములో కూర్చినదానిని విసనకఱ్ఱమీఁద తెల్ల పట్టువస్త్రముపై నుంచి ఎవరో తెచ్చుచుండఁగా మాంసమనుభ్రమచే గ్రద్ద తటా లునవాలి తన్నుకొనిపోవును కలకలమునువిని రాజు వేషధార ణము ముగియకయే వచ్చును. హారమును తన్నుకొనిపోవు గ్రద్దనుచూచి ధనుర్బాణములు తెమ్మని చెప్పును. అవివచ్చులోపల పక్షి చాలదూరముపోవును. బాణము అంతదూరము పాఱదని రాజు, సాయంకాలము గూటికివచ్చునప్పుడు ఆపక్షినిపట్టుమని నాగరికునికి ఆజ్ఞయిడును. ఆమణి కేవలము రత్నమాత్రమగుట చేతకాదుగాని సంగమనీయమగుటచేత రాజునకు చాల ప్రియ మైనది.

ఇంతలో నెవరో బాణముతో ఆపులుగునుకొట్టిరనియు, పులుగుమణితో నేలఁగూలెననియు ఆబాణమును మణిని కంచుకి తెచ్చియిచ్చును. మణిని పదిలపఱుపనాజ్ఞాపించి ఆబాణమెవనిదో పరీక్షించి తనకుమారుఁడైన ఆయువుదని గ్రహించును. తనకు కుమారుఁడొకఁడుజనించి ఇంతపెద్దవాఁడైన విషయము ఆశ్చర్య మును కలిగించును. ఆలోచనమీఁద ఊర్వశియొకప్పుడు గర్భము దాల్చియుండినట్లును తర్వాత తటాలున నామెశరీరముకృశించి క్రమముగా వర్ధిల్లినదనియు నైమిశేయయాగ సమయమునదక్క- తానామె నెడబాయలేదనియు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనును. ఏకారణముచేత పుత్త్రజన్మవృత్తాంతమును ఆమెదాఁచియుండునో యని ధ్యానించుచుండఁగా రాజదర్శనమునకు చ్యవనాశ్రమము నుండి తాపసియొకతె రాజకుమారలక్షణు నొకబాలుని

తోడొ్కనివచ్చెను. ఆబాలునిఁగన్నంతనే రాజునకు ఆతనియం దపారవాత్సల్యమును ఆతఁడే తనకుమారుఁడేమోయను సంశయ మును కలుగును. తాపసి, ఆబాలుని జనించినవెంటనే ఏ కారణముచేతనో ఉర్వశి తనచెంత ఇల్లడయుంచినదనియు ఆతనికి సకల సంస్కారములను ఋషియే చేసెననియు పలికి ఇట్లు చెప్పెను. 'నేఁడు పుష్పసమిధలకొఱకు ఋషికుమారులతోఁగూడ ఇతఁడునువచ్చి ఆశ్రమవిరుద్ధమాచరించినాఁడు మాంసముతెచ్చుకొని గ్రద్ద చెట్టుకొనను వా...ండఁగా ఇతఁడు దానిని కోలకు గుఱి చేసినాఁడు. అంతట ఆశ్చర్యాక్రాంతము నెఱింగి భగవంతుఁడు చ్యవనముని, నీచేతి యీయిల్లడను పంపివైవుమని యాజ్ఞాపించినాఁడు కావున నేను ఉర్వశిని చూడఁగోరుచున్నాను" అని చెప్పెను.

ఉర్వశి ప్రవేశించి తన పుత్త్రుఁగని సంతోషించి తాపసికి మ్రొక్కెను. తాపసియు ఆయిల్లడను అప్పగించి వెడలిపోవును. ఇంతలో ఉర్వశిశాపావసానమును స్మరించియేడ్చును. రాజడుగఁగా "ఎప్పుడు ఈతడు నా ప్రియసఖుడు రాజర్షి నీయందు జనించిన వంశకరుని ముఖముచూస్తాడో అప్పుడు నీవు మళ్లీ నా సమీపానికి రావలసినది–అని మహేంద్రుడు ఆజ్ఞాపించెను. అందువల్ల నేను మహారాజవియోగానికి వెఱచినదాననై జాతమాత్రుని వీనిని విద్యాప్రాప్తి నిమిత్తమై చ్యవన భగవంతుని యాశ్రమపదంలో సత్యవతమ్మచేతిలో అప్రకాశంగా ఇల్లడవుంచితిని. ఇప్పుడు తండ్రిని కొలవడానికి సమర్థుడయినాడని ఆలోచించుకొని ఆమె మళ్లీ నాకు దీర్ఘాయువును అప్పగించింది. కనక నాకు ఇంతపాటియే మహారాజుతోటి సంవాదము" అని ఉర్వశి బదులుచెప్పి శోకించును.

ఉర్వశి రాజునువదలి ఇంద్రసేవార్థముపోనుండఁగా రాజు తపోవనమేఁగ సంకల్పించుకొని కుమారునికి యౌవరాజ్యాభిషేక ప్రయత్నములుచేయును. ఇంతలో నారదమహర్షి వచ్చి నమస్కరించిన యుర్వశీపురూరవులను 'ఎడబాయని దంపతుల రగుఁడు'. అని యాశీర్వదించును. రాజు 'ఈయాశీర్వచనము నిజముకాఁగూడదా' యని కోరుచుండఁగా మహర్షి ఇంద్రసందేశము నిట్లుచెప్పును—'త్రికాలజ్ఞులు మునులు ఆదేశించి నారు-సురాసుర సంగ్రామముకలుగనున్నదని. నీవు నాకుయుద్ధములలో గడి దేరిన సహాయుఁడవు. కావున, నీవు ఇప్పుడు శస్త్రసన్న్యాసము చేయఁగూడదు. ఈయుర్వశియు యావజ్జీవము నీకు సహధర్మచారిణిగా నుండవలసినది" అని. అంతట ఇంద్రుఁడు పంపిన యౌవరాజ్యాభిషేక సంభారములను అప్సరసలు సంతోషమున తేఁగా మహర్షియే కుమారునకు యౌవరాజ్యాభిషేకము సేయఁగా శాశ్వతముగా నుర్వశినిపొంది పురూరవుఁడు ఇంద్రుని చెంతకేఁగి సుఖముండును.

కాళిదాసుని నాటకరచనకు ఆధారములు.

కాళిదాసు ఈనాటకమును రచించుటకు ఆధారములేవో ఊహింపవలసియున్నది. ఉర్వశీ పురూరవసంవాదము ఋగ్వేదమందే కలదు. (X. 95) అందు పురూరవుఁడు ఉర్వశిని వివాహార్థము ప్రార్థించును. విష్ణుపురాణమున కొన్ని వివరములు కనఁబడుచున్నవి. మిత్రావరుణులచే శప్తయై ఉర్వశి భూలోకమునకు వచ్చి పురూరవునివలచి కొన్ని నియమముల ప్రకారము అతని కడనుండ నంగీకరించెను. నియమము-ఉర్వశియొక్క రెండు మేషములను పురూరవుఁడు కాపాడుట, నిరంతరము ఉర్వశిని

ఎడఁబాయకుండుట, ఎప్పుడును నగ్నముఁగా ఆమెకు గోచరింప కుండుట, ఉర్వశి కేవలము నేతినే భుజించియుండుట కొప్పు కొనుట. కొంతకాలమునకు ఉర్వశిలేమిచే దేవతలు వెతఁజెంది మరల నామెను దివికిరప్పింపఁగోరిరి. విశ్వావసువు గంధర్వులతో నొకరాత్రి ఉర్వశీశయనాగారమును ప్రవేశించి ఆమేషము లను హరింపఁబోఁగా నవి అఱచుటచే ఉర్వశీ పురూరవులు మేల్కాని విశ్వావసువును గంధర్వులను వెంబడించి మరల మేష ములను తెచ్చుకొనిరి. మెఱుపులచే నీ సందడిలో వస్త్రహీనుఁ డుగా త్వరచే వచ్చిన పురూరవుంజూచి నియమోల్లంఘనమైన దని ఉర్వశి ఆతని వదలిపోవును. దుఃఖముచే పురూరవుఁడు దేశములు సంచరించి తుదకు కురుక్షేత్రమునందుచూచి ప్రార్థిం పఁగా సంవత్సరమునకు ఒకదినము ఆతనితో నుండుటకు ఉర్వశి ఒప్పుకొనెను. కాని శాశ్వతముగా ఉర్వశిని తానేపొందఁగోరి గంధర్వులను ప్రార్థింపగా వారొక అగ్నిస్థాలినిచ్చి దానినే నిరం తరము సేవించుచుండిన ఉర్వశి అతనికి దక్కుననిరి. దారిలో నాతఁడు విసుగుఁజెంది ఆ స్థాలిని ఒకచోట పాఱవేసిపోయెను. మరల పశ్చాత్తప్తుఁడై పోయిచూడఁగా అచ్చట అశ్వత్థ శమీ వృక్షములు మొలచియుండుటనుచూచి వాసిలోనుండి చెఱి యొకకొమ్మను కొనిపోయి పెక్కుయజ్ఞములుచేసి మరల ఉర్వ శిని శాశ్వతముగా పొందెను. తర్వాత వారలకు ఎనమండ్రు పుత్త్రు లుదయించిరి.

కథాసరిత్సాగరమున నిట్లు కలదు—పూర్వము నందనవన మున ఉర్వశి విష్ణుభక్తుని పురూరవునిచూచి కామించెను. రాజును ఆమెయందు ఆసఁగొనెను. మహావిష్ణు వంతట నారదునిపంపి

ఉర్వశిని పురూరవునికొసంగ దేవేంద్రుని కోరెను. ఇంద్రుఁడు అంగీకరించిపంపఁగా ఉర్వశీ పురూరవులు సుఖముండిరి. ఇంతలో మాయాధరుఁడను రాక్షసునితో ఇంద్రునికి యుద్ధమురాఁగా పురూరవుఁడుపోయి అసురులను జయించెను. విజయోత్సవ సందర్భమున రంభ నృత్యమొనరించుచుండ చూచి దోషమును కనిపట్టి పురూరవుఁడు ఇంచుకనవ్వెను. రంభ కోపగించి మనుష్యునికి నీకు దేవనృత్యమేమి తెలియునని ఆక్షేపింపఁగా, ఉర్వశీసహవాసముచే తనకు తుంబురునికన్నను విశేషము తెలియునని ఆ రాజు బదులుచెప్పెను అంతట తుంబురుఁడు కోపగించి మహావిష్ణువును తృప్తిఁజెందించువఱకు ఉర్వశీవియోగము పురూరవునకు కలుగునట్లు శపించెను. అంతట రాజు బదరికాశ్రమమున మహావిష్ణువును తపస్సుచే ప్రసన్నునిచేసికొని మరల ఉర్వశిని పొందెను.

మత్స్యపురాణకథ — కాళిదాసీయమునకు చేరువుగానున్నది. పురూరవుఁడు అనుదినము ఇంద్రదర్శనమునకు ఏగుచుండెను. ఒకప్పుడు ఉర్వశీ ఘృతాచులను కేశిదానవుఁడు పట్టుకొనిపోఁగా వాయవ్యాస్త్రముచే వానినికొట్టి వారిని విడిపించి ఇంద్రునికి ప్రియమాచరించెను. అదిమొదలు ఇంద్రునికి ఎక్కుడు స్నేహితుఁడాయెను. ఒకప్పుడు లక్ష్మీస్వయంవరమను నాటకమును భరతమహర్షి ఆడించుచుండగా పురూరవుఁడు చూచుచుండెను. ఆతనింజూచుచు ఉర్వశివలపుచే పాఠమెల్లమఱచి ఆటను పాడుచేయగా ఏబదియైదేండ్లు లతగానుండుమనియు అచటనే పురూరవుఁడు పిశాచముగానుండుమనియు ఆచార్యుఁడు ఆమెను శపించెను తర్వాత ఉర్వశి పురూరవునింజేరి ఎనమండ్రుగురు కుమారులను కనెను.

ఈకథయే కాళిదాసుని నాటకకథకు చేర్పుగా నున్నది. కేశిదానవుఁడు ఇందునుకలేఁడు. వానిని పురూరవుఁడు కొట్టినది వాయవ్యాస్త్రముతోనే. ఘృతాచికిబదులు చిత్రలేఖను కాళిదాసు పెట్టినాఁడు. చిత్రరథుఁడు, గంధర్వరాజు క్రొత్తపాత్ర. నారదుఁడు ఇందుకొంత పనిచేయును. కథాసన్నివేశములలో కొంతమార్పుకలదు. ఉర్వశీ పురూరవుల యనురాగము రథములో సాహచర్యముచే నేర్పడుట మనోహరము. లక్ష్మీ స్వయంవర నాటకమును ప్రదర్శించునపుడు పురూరవుఁడు లేఁడుగాని పరధ్యానముగా నుర్వశి పురుషోత్తముఁడనుటకుబదులు పురూరవుఁడనుట చాల ఒప్పియున్నది. గురువర్యునిశాపము వేఱు తీరుగానున్నది—దివ్యత్వము మాత్రమే తప్పుట. ఇంద్రుఁడు పురుషాంతరవేది గావున, రాజునకు పుత్రదర్శనమగునంతాక అతనికడనుండుమని కనికరము చూపును. ఈశాపము లాభకారియేగ్యైనది. కుమారవనమున విహారమును కుమారశాపముచే ఉర్వశి లతగామారుటయు సంగమనీయమను మణిచే పునస్సమాగమమును, ఆయువు జనించుట, అతఁడు యుక్తవయస్కుఁడగువఱకు చ్యవనాశ్రమమున సత్యవతికడ ఎదుగుటయు, గ్రద్దను కూలనేసినమిషచే రాజుకడకువచ్చుటయు, ఉర్వశి తనకుశాపము తీరినదని శోకించుటయు, ఇంద్రుఁడు మరల దేవాసుర సంగ్రామమునకు సహాయముచేయుటకై ఉర్వశిని స్థిరముగానే పురూరవునికిచ్చి వేయుటయు—అంతయు చాల సహజముగా నేర్పడిన విషయములవలె కనఁబడుచు మనోహరముగా నున్నది; ఇట్టి కల్పన కాళిదాసునకేగాని అనితరసాధ్యమని తలపించుచున్నది.

నాటకమందలి స్త్రీపురుషుల విమర్శ.

పురూరవుఁడు కథానాయకుఁడు, చంద్రుని పౌత్త్రుఁడు బుధుని కుమారుఁడు, సూర్యుని దౌహిత్రుఁడు షట్చక్రవర్తులలో నొకఁడు, మధ్యమలోకపాలకుఁడు. "యమునతో కూడడంచేత విశేషపావనములైన భాగీరథీ భగవతి నీళ్లలో తన్నుతాను చూచుకొంటూవున్న ప్రతిష్ఠాననగరము ఈతని రాజధాని. ఇది "స్థానాంతరమైన స్వర్గము." "పోరు ఆసన్నమైనప్పుడు మహేంద్రుడు మధ్యమలోకంనుంచి ఈయననే సగౌరవంగా రప్పించి విజయసేనమొనలలో నియోగిస్తాఁడు" ఆ రాజర్షిరథము సోమదత్తము, లేడిజెండాతోటిది "ఎత్తుగుపోయినపనిని సాధింపక మరలదు." "మహేంద్రునితో సమానుడైన రాజర్షి" "వేల్పుల మీఁద పక్షపాతంగలవాఁడు. ఆకాశగమనంగలవాఁడు" ఇంద్రుని కడకు స్వయముగావచ్చి ఉర్వశిని అప్పగింపుమని చిత్రరథుఁడు కోరఁగా నిరాకరించెను కారణము ఇంద్రుఁడుచేయు మర్యాదలపై ఆశలేకపోవుటయే. మహేంద్రుని ఉపకరించుటకు చాలిన పరాక్రమముండియు గర్వములేనివాఁడు. 'ప్రియకళత్రుఁడు.' ఇతనివాక్కు 'నాణెము'గానుండును. ఉర్వశిపై ప్రథమ దర్శనముచేతను రథమందు స్పర్శచేతను అనురాగముదయించును. ఉర్వశియు తన యనురాగమును ప్రకటించుటచే నిది బలిష్ఠమగును. విదూషకుఁడు ఓదార్పుగా ఆతనియందు గౌరవమును చూపి 'బ్రాహ్మణవచనమును ప్రతిగ్రహించు'ను. ఉర్వశిమీఁద ఎంత వలపుండినను 'ఏలిక యానకు అడ్డుపడువాఁడు' కాఁడు, ఏలన ఉర్వశి నాటకమాడుటకు పోవలసివచ్చినప్పుడు అడ్డు చెప్పలేకపోయెను. కాని రాణియైన ఔశీనరియందు

గౌరవముగలవాఁడు. భూర్జపత్రము ఉర్వశీ స్వహస్తము రాణిచేతఁబడినప్పుడు రాజు రాణిని క్షమింప వేడును. రాణి కోపగించి వెడలిపోయిన వెనుక 'నీకిది అనుకూలమే' అని విదూషకుఁడు పలికినందులకు రాజు 'అట్లుగాదు. నామనసు ఉర్వశిని తగులుకొన్నను, నాకు దేవియందు ఆ యొప్పటిబహుమానమే. కాని నా ప్రణిపాతమును అతిక్రమించి నది గావున నేను దేవివిషయమున ధైర్య మవలంబించెదను' అని బదులుచెప్పును. తర్వాత దేవి వ్రతముప్రారంభింపఁగా నది 'దేవి పశ్చాత్తాపంపొందినదై తన ప్రణిపాతపు ఉల్లంఘ నాన్ని వ్రతమిష చేత తుడిచివెయ్యడానికి కోరుతున్నది' అను విదూషకునిమాటను వాస్తవమని ఒప్పుకొనును దేవిని 'మహా నీయురాలు' అని పేర్కొనును. సాధారణముగా అన్యనాయి కలయం దాసక్తు లట్లుండరుగదా. 'ప్రేముడి ఒరులపాలయి నపుడు నాగరకులు అధికంగా దాక్షిణ్యముచూపుతారు' అని చిత్రలేఖ పల్కినను రాజునకు రాణియందు ఒకపాటి దాక్షిణ్యము లేకపోలేదు. అట్లే ఉర్వశియందు ప్రేమయు తగ్గలేదు. దేవి పోఁగానే 'దేవి దూరముపోయియుండదు...మఱి ఉర్వశి యేమయినా' అని ఉర్వశిని తలంచును. ఉర్వశీసమాగమముచే చాల సంతోషించును. ఇంతటి గొప్పరాజర్షి గంధమాదనవనమున విహరించుచున్నతఁడిని "మిన్నేటి ఇసుకదిన్నెలలో క్రీడిస్తూ ఉన్న ఉదయవతి అనే విద్యాధరకన్యకను తేరిచూచినాఁడు" ఆపాటికే అలిగి ఉర్వశి 'కాంతుఁడు ఎంత బతిమాలుకొన్నా మెత్తబడక' కుమారవనముచొచ్చి తీగయై పోయినది అతఁడు ఆ ప్రియతమను వెదకుచు రేయింబవలు

ఆవనమందు గడపి సంగమనీయముచే మరల ఉర్వశింబొంది తన రాజధానిం జేరును. ఇతనికి ప్రకృతులు అనుకూలురు. తుదకు సంగమనీయమును గ్రద్ధ తన్నుకొనిపోయి ఆకారణముచే ఆయువు ఆశ్రమమును వదలుటయు ఉర్వశి తన్నువదలి స్వర్గమునకు ఇంద్రసేవార్థము పోవుటకు సంసిద్ధయగుటయు ననుపరిస్థితి యేర్పడఁగా పురూరవుఁడు తపోవనమును చేరుట కుద్యమించును. ఇంతలో నారదమహర్షి వచ్చి ఇంద్రసందేశమును తెలిపి పురూరవునికి శాశ్వతముగానే ఉర్వశినొసంగును.

మాణవకుఁడు, విదూషకుఁడు ; 'మహాబ్రాహ్మణుఁడు.' రాజునకు అనుచరుఁడు. నర్మసచివుఁడు. 'రాజరహస్యంచేత పైకి పిగులుచున్న 'వాఁడై 'జనులునిండినచోట తననాలికని కట్టివేసుకోలేడు. "సన్నని గరికపోచకోనను న్న మంచుబొట్టులాగ ఇతని నాలికలో రహస్యము చాలసేపు ఉండదు." "చెడుచేటినిచూడగానే ఆరాజరహస్యము హృదయాన్ని భేదించుకొని వెడలు"ను. నిపుణికయుఁ ఉపాయముగా రహస్యమును భేదించి వెడలును. రాజునుచూచినతర్వాత "రహస్యనిక్షేపమును కాచుచున్నావా" అని రాజడుగఁగా అప్పుడు ఆదాసి తన్ను మోసపుచ్చినదని తెలిసికొనును. రాజును వినోదపెట్టుటకు వంటయింటికి పొమ్మనును. ఇతనికి 'పంచవిధభక్ష్యాలని దానిదానిసంభారాలతో కూరుస్తూవుండడం చూస్తూవుంటే ఉత్కంఠతీరుతుంది' ఎప్పుడును తిండిమీఁదనే దృష్టి. "మూఢుఁడు. అన్నిటను ప్రమాదియే" ఏలన రాజు దాఁచుటకిచ్చిన భూర్జపత్రమును గాలికి జారవిడుచును. దానిని రా జెప్పుడెప్పుడు అడుగునోయని దిగులొందును. రాజును విరహాతురుని నానా

సంభాషణలచే ఓదార్చుచుండును. రాణివచ్చి భూర్జపత్రమును చూపి రాజును నిందించునప్పుడు తన అవ్యక్తభాషణములచే రాజు దోషమునే వెలికివేయునుగాని వేఱేమియుచేయ సమర్థుఁడుగాఁడు. 'దొంగసొత్తుతో దొరికినదొంగకు ప్రతివచనం ఉంటుందా' అను నీమాటలచే నీతఁ డెంతబుద్ధిమంతుఁడో విస్పష్టము. అసందర్భముగా మాటలాడుచు నవ్వు పుట్టించుచుండును. నిరంతరము రాజుచెంతనేయుండి రాజును వినోదింపఁ జేయుచుండును. ఈతనిమాటలచే రాజునకు ఉర్వశియందు ప్రేమ అభివృద్ధియగును.

ఊర్వశి 'నరసఖమునీంద్రు నూరుజ, నాకరమణి' ఆఋషి మహేంద్రునికి ఈమెను ఇచ్చెను. 'తపోవిశేషపరిశంకితుఁడైన మహేంద్రునికి కోమలాయుధము, రూపగర్వితమైన శ్రీకి గుండె తల్లడము స్వర్గానికి అలంకారము' కేశిదానవుఁడు పట్టుకొనినందున 'బిట్టు బెగ్గడిల్లినది' రాజు విడిపించినవెనుక చాల సేపటికి మూర్ఛతేరినది. మహేంద్రునితో సమానుఁడైన రాజర్షి తన్నుకాపాడెనని చిత్రలేఖచెప్పఁగా ప్రౌఢనాయిక గావున రాజుపై ననురాగముదయించి 'దానవులు నాకు ఉపకారంచేసినారు సుమా' అని తలంచును. రాజు మాటలనువిని 'ఇతనివాక్కు ఎంతనాణెముగానున్నది' అనియు చెప్పుకొనును. స్వర్వేశ్యగావున నీచేష్టితమెల్లను ఒప్పియున్నది. 'తేరికుదుపు చేత' 'అంసమున అంసాబు' ఒరయుటయు ఉర్వశి చిత్రలేఖను 'ఓపరిల్లు'మనికోరఁగా చిత్రలేఖ 'నాకు శక్యంగాదు' అని చెప్పుటయు స్మితమును వేశ్యాజనసహజములుగా నున్నవి. శృంగారలజ్జచే ఉర్వశి తానే రాజుతోమాటలాడక చిత్రలేఖ

మూలముగా మాటలాడుట రమణీయము; అనురాగస్ఫోరకము. గంధర్వులు మింటికెగయఁగా ఊర్వశియొక్క యేకావళి తీఁగకొమ్మకు తగులుకొనును. చిత్రరేఖతోడి చిఱునగవుతో 'దిట్టముగా తగులుకొన్నది. వదలింప నశక్యమనితోఁచుచున్నది' అని భావగర్భితముగా చెప్పును. అనఁగా రాజుపై ఊర్వశిభావమును చిత్రరేఖ కనిపట్టినది. పోవునపుడు రాజునుగాంచి నిట్టూర్పు పుచ్చుచు నిష్క్రమించును ఈమె వేశ్యగావున ఈవృత్తమెల్ల నీమెకు ఉచితముగానేయున్నది. అందుచేతనే ఉర్వశీ చిత్రరేఖలను రాజు విడిపించుకొని వచ్చినప్పుడు రంభాద్యప్సరసలు 'సచిత్రరేఖను ప్రియసఖ నుర్వశినితోడుకొని విశాఖాసహితుఁడౌ భగవంతుఁడు చంద్రుఁడువోలె రాజర్షి వచ్చినాడు' అని చెప్పుట. ఈతఁడు తర్వాత ఉర్వశికి భర్త కాగల విషయమును కూడ ఇది సూచించుచున్నది రాజు ఉర్వశీరాగాకృష్టుఁడై 'దుర్లభమందు తగులుకొల్పుచున్నాఁడు మన్మథుఁడు' అని తలంచును. తర్వాత రాజు ప్రమదోద్యానమునందుండఁగా 'మదనుని నియోగము చేత' ఉర్వశియే, దివ్యగావున, బయలుదేరి పురూరవునికడకువచ్చును. పురూరవుని యాలాపమును విని ఆతనికి భూర్జపత్రమందు మదనలేఖ వ్రాసి తర్వాత ఆతనికగపడును. ఇంతలో భరతశిష్యుఁడు పిలుచుటచే నాటకప్రయోగమునకై ఇంద్రలోకమున కేగును.

లక్ష్మీస్వయంవరమను నాటకప్రదర్శనమందు పొరఁబాటున ఉర్వశి పురుషోత్తముఁడనుటకుబదులు పురూరవుఁడనుటయు నందుచే గురువు శపించుటయు ఇంద్రుఁడు శాపానుసానము నను గ్రహించుటయు ఉర్వశికి అనుకూలములే యైనవి

ఉర్వశి మరల పురూరవునికడకు వచ్చినప్పుడు అతని రాణి ఔశీనరి, కాశిరాజపుత్రి, చెంత నుండెను. ఆమె రాజు ఉర్వశీలోలుఁడాయెనని ఎఱింగి తొలుత కోపగించినను తర్వాత ప్రియానుప్రసాదనము వ్రతమొనరించి రాజును ఉర్వశికి వదలివేయుటచే ఉర్వశికి మరల మంచిదేయైనది; రాజుకును అనుకూలమే. ఉర్వశి రాజుకు ఔశీనరియందు అనురాగము మిక్కుటమని కొంత అసూయపడినను అసూయావిముఖముగా నిట్లు పలికినది–'ఈమె దేవీశబ్దముచేత ఉపచారమొందుట యుక్తమే. తేజులో శచికి ఏమాత్రము తక్కువపడదు' రాజు దేవిపై నభిమానముచూపినపుడు 'ఈమెయందు ఇతనికి బహుమానము మిక్కుటంగాఉన్నది' అని కొంత కష్టపడును. చిత్రలేఖ జవాబుచే శాంతించును. రాణి 'రాజు ఏ చెలువనుకోరునో ఆచెలువతో నేను ప్రేమబంధముతో వర్తింపవలయును' అని చెప్పినప్పుడు ఉర్వశి సంతోషాశ్చర్యముల పాలగును తర్వాత రాజునుపొంది యథేచ్ఛముగా కొంతకాలముండును.

రాజ్యభారమును మంత్రులమీఁదనుంచిన రతిసహాయుని ఆరాజర్షిని తోడ్కొని ఉర్వశి విహారార్థమై గంధమాదనవనమున వెళ్ళినది. అచ్చట ఉదయవతియను కన్యను చూచినాఁడని రాజుపై అలిగినది. తర్వాత కాంతుఁడు ఎంతబతిమాలినను వినక స్త్రీలు చొరరాని కుమారవనమునుచొచ్చి లతయైపోయినది. తర్వాత సంగమనీయమను మణిచే పునస్సమాగమము కలుగును. అప్పుడు సంతోషమున రాజుతో నగరికివచ్చును.

తర్వాత కొలఁదికాలమునకు ఉర్వశి గర్భముధరించును. గర్భలక్షణములు చూచుచుండియు రాజెఱుఁగలేదు. ఇంతలో

నాతఁడు నైమిశేయయాగ మొనరింపనేఁగఁగా ఈలోపల ఉర్వశి ప్రసవించి కుమారుని వెంటనే చ్యవనాశ్రమమున సత్యవతియను తాపసికడ నిల్లడయుంచి, రాజునకు ఈవిషయమే తెలియనీయక దాఁచెను. ఏలయన పుత్త్రముఖదర్శనము రాజున కాయెనేని వెంటనే ఉర్వశి పురూరవునివదలి యింద్రునికడ కేగ వలసినట్లు నియమము. ఎంతకాలము పుత్త్రముఖదర్శనము రాజు చేయఁడో అంతకాలము మంచిది. ఇట్లు కొన్నిసంవత్సరములు గడచినయనంతరము ఆకస్మికముగా నొక విశేషదినమున రాజు గంగాయమునలకూడలిలో స్నానమాడి రాచగూడారము ప్రవేశించినవెంటనే సంగమనీయమను నామణిని సేవకులు తెచ్చుచుండఁగా గ్రద్ధ తన్నుకొనిపోవును. రాజు దానినేయంబోఁగా నది దూరముపోవును. ఇంతలో చ్యవనాశ్రమమునందలి ఋషికుమారులతో నేగియుండిన ఆరాజపుత్త్రుఁడు ఆయువు బాణముతో ఆగ్రద్ధనుకొట్టఁగా రాజభటులు మణినికొనిపోయి బాణముతోఁగూడ రాజునకిత్తురు. రాజు ఆబాణముమీఁది యక్షరములను చదువుకొని తనకుమారుఁడు పుట్టి పెద్దవాఁడైన విషయమును గ్రహించును. ఇంతలో చ్యవనాశ్రమమునుండి సత్యవతియేవచ్చి బాలుని అప్పగింపఁగా ఉర్వశి ఈయాకస్మిక సంభవములంజూచి విషాదమునందును. ఇంతలో నారదుఁడు రాజునకు ఇంద్రసందేశమునుచెప్పి ఉర్వశీ పురూరవులకు ఎడబాపులేకుండునట్లు చేయును. ఉర్వశిమాత్రము ఔశీనరిని మరచిపోలేదు. 'మీపెద్దక్కను నమస్కారముచేయుము' అని చెప్పును. తుదకంతయు సంతోషమే.

ఔశీనరి, కాశిరాజపుత్త్రి, రాణి రాజు అన్యకాంతా సక్తుఁడయినందున నీమెకు తొలుత స్త్రీజనసహజమైన ఈర్ష్య జనించినది. తర్వాత, పతివ్రతగావున 'ప్రియానుప్రసాదన' మను వ్రతమొనరించి రాజునకును ఉర్వశికిని స్వేచ్ఛావిహారమునకు అనుజ్ఞ నిచ్చెను. ఈమెయందు రాజునకు అభిమానము మిక్కుటము. 'తేజులో శచికి ఏమాత్రము తీసిపోదు' అని సవతి చేతనే చెప్పించుకొన్న గాంభీర్యవతి.

వేంకటరాయశాస్త్రులవారి

ఆంధ్రీకరణ ప్రకారము.

సంస్కృతాంధ్రములలో శాస్త్రులవారి పాండిత్యము సమగ్రము. పండితుఁడేగాక కవి. హాస్యరసము వంశక్రమాగతమైన ఆస్తి; పెట్టనిసొమ్ము, సహజము. 'హయాననరూపకరసం బుదరంబు నిండారఁద్రావిన' రసద్రష్ట. ప్రతాపరుద్రీయాదినాటకములను నిర్మించిన రసస్రష్ట. లోకానుభవము సమగ్రము. వీనిచే నీనాటకమందు ఏర్పడినగుణములు—సాధుపాఠనిర్ణయము, మూలానుసరణము, అర్థసౌలభ్యము, పాత్రోచితభాష అనునివి.

సాధుపాఠనిర్ణయమువిషయమున, అలవడిన సంస్కృత వ్యాఖ్యలును, ఊహాయు నాధారములు. ఇది విశేషముగా ప్రత్యేకవ్యాసముచే తెలుపఁదగిన విషయము. ఇంటర్మీడియేటు విద్యార్థుల కనవసరము. ఆయాశ్లోకములలోను పాత్రభాషితములలోను కవిహృదయమునుగుర్తించి ఔచిత్యము ననుసరించి సాధుపాఠమును నిర్ణయించుకొని అనువదించినారు. మూలానుసరణము చాల ముఖ్యమైనది. కాళిదాసుశ్లోకములలో చెప్పిన

భావములను పోనీయక ఆయాపదములలో మహాకవి ఏయే భావములను ఎట్లెట్లు పొందుపరచినాఁడో ఆస్వారస్యమువచ్చు నట్లుగా శాస్త్రిగారు అనువదించినారు. అక్షరమక్షరమును మూల మునకు సరివచ్చునేగాని ఎచ్చటను తు. చ. తప్పదు. అర్థసౌల భ్యమువిషయమున నాటకమే ప్రమాణము. చదువరులకు, ఒక పాటిజ్ఞానము గలవారికి పద్యములు సులువే. ఈపద్యములలో శాస్త్రులవారు ప్రబంధముల ధోరణిం బాటింపక నాటకశైలిని అనుకరించినారు. అనఁగా పద్యములు పాత్రభాషితములు, నేరుగా మాటలాడిన ట్లుండవలయును గాని ఎవరో చెప్పిన ట్లుండ రాదు. పైగా సంస్కృతశ్లోకమందలి భావగాంభీర్యమును పద ప్రయోజనమును రావలయును. ఈ రెండంశములను మనస్సున నుంచుకొని పద్యములను చదివిన రసవంతముగానుండును. పాత్రోచితభాషలో శాస్త్రులవారి ప్రతిభ గోచరించును. పాత్రో చితభాష యననేమో మన పండితులకును కవులకును 1891-వ సంవత్సరమునకుముందు తెలియదు. ఆసంవత్సరము శాస్త్రుల వారు నాగానందనాటకము నాంధ్రీకరించి సంస్కృతమూల ములో ఉన్నట్లే ఉత్తమపాత్రలకు మంచిభాషయు, నీచపాత్ర లకు అధమభాషయు, మధ్యమపాత్రలకు వారివారికి తగినట్లు భాషాభేదములనుచూపి ప్రకటించిరి. ఇది ఎంతయు మనో హరము. నాటకము దృశ్యకావ్యము; ఆడఁగా చూడఁదగినది. లోకవృత్తానుకరణము. అందఱును ఒకేవిధమైన భాషను మాట లాడుట అసహ్యము. పండితులు శాస్త్రులవారి పద్ధతికి సంతో షింపక 'గ్రామ్యశాస్త్రి' యని ఆక్షేపించిరి. వారిని తలఁద్రొక్కు నట్లు 1896 లో శాకుంతలము నాంధ్రీకరించి 1897 ప్రకాప

రుద్రీయమునే రచించిరి. ఆతర్వాత ఆంధ్రకవిపండితసంఘము వారు శాస్త్రులవారి పాత్రోచితభాషను పనికిరాకుండ చేయవలయునని సభలు చేయఁగా ఆసభలలో శాస్త్రులవారు తమమతమే సరియైనదని పండితులకందఱకు మెచ్చఁజెప్పిరి. అదిమొదలు (1901) పాత్రోచితభాష ఆదరణీయమైనది. (విస్తరము శాస్త్రులవారి జీవితచరిత్రసంగ్రహమున చూ.) ఈనాటకమున విదూషకునివాక్యములు గ్రామ్యము. రాజాది పరిశుద్ధము ఉర్వశీ చిత్రలేఖాదులు ఉత్తమగ్రామ్యమును మాటలాడుదురు. నీచగ్రామ్యమున కిందు తావు లేదు.

ప్ర కా శ కు లు.

శ్రీ

ఆంధ్ర - విక్రమోర్వశీయము.

శా. ఏనిం జాటును రోదసీభరితుఁ డౌ నేకాత్ము వేదాంత, మె
వ్వానిం జెందెడి నీశ్వరాఖ్య యితరాప్రాప్తంబు సార్థార్ణమై
ధ్యానింతు ర్మును లెవ్వనిన్ నియమితప్రాణాదులై ముక్తికై
తా నిశ్శ్రేయస మిద్ధభక్తివశుఁ డాస్థాణుండు మీ కిచ్చుతన్.

ప్రస్తావన.

నాంద్యంతమున

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తరము వలదు. [నేపథ్యము వైపు చూచి] మారిషా, ఇటు రావోయి.

[పారిపార్శ్వకుఁడు ప్రవేశించును.]

పారిపార్శ్వకుఁడు—వచ్చితిని బావా.

సూత్ర.—మారిషా, ఈ సభవారు పూర్వకవుల ప్రయోగబంధములను పెల్లుగా చిత్తగించియున్నారు, కావున, నే నిపుడు విక్రమోర్వశీయ మనెడి యపూర్వనాటకమును ప్రయోగించెదను. అందులకై పాత్రవర్గము తమతమ పాత్రములయందు అప్రమత్తులుగా సిద్ధపడవలసిన దని హెచ్చరింపుము.

పారి.—బావ యాజ్ఞాపించినట్లు.

[అని నిష్క్రమించును.

సూత్ర.—ఇదె యిపుడు ఆర్యమిశ్రులకు విన్నవించు కొనుచున్నాను. [ప్రణమిల్లి]

తే. ప్రణయవంతులమీఁదదక్షిణత నేని,
వస్తుపురుషులపై గౌరవమున నేని,
అవధరింపుఁడి సావధానాత్ములగుచుఁ,
గాళిదాసగ్రథితరూపకమును దీని. 2

[నేపథ్యమున]

కావరయ్యా కావరయ్యా! వేల్పులమీద పక్షపాతం గలవాడుగానీ, ఆకాశగమనం గలవాడుగానీ, కలడేని.

సూత్ర.—[చెవి యొగ్గి] ఏమి యిది! నేను విన్నపము చేసికొన్నవెంటనే గొరవంక కొమ్మలరయుం బోలె ఆకసము నుండి నాదము వినఁబడుచున్నది! [ఆలోచించి] కానీ, తెలిసినది:—

తే. నరసఖమునీంద్రునూరుజ నాకరమణి
విత్తపునిమోల *నాడి నివృత్తయగుడు,
నరపథమున నమరారు లాఁకఁగొనఁగ,
శరణుకై కుయి వెట్టు నచ్చరలగణము. 3

[అని నిష్క్రమించును.

ప్రస్తావన ముగిసినది.

*ఆడి - "కైలాసనాథ ముపన్నృత్య" అని పా. మదూహితము.

ప్రథమాంకము

[అంతట అప్సరసలు ప్రవేశింతురు.]

అందఱు.—కావరయ్యా కావరయ్యా! వేల్పులమీద పక్షపాతంగలవాడుగానీ, ఆకాశగమనం గలవాడుగానీ,కలడేని.

[అంతట రథముచేత రాజును సారథియును (ఆపటీక్షేపమున) ప్రవేశింతురు.]

రాజు.—మొఱ యిడవలదు, మొఱ యిడవలదు! సూర్యోపస్థానమునుండి మరలిన నన్ను పురూరవునిఁ దఱియుఁడు; ఎందువలననుండి మిమ్ముఁ గావవలయునో చెప్పుఁడు.

రంభ.—అసురదర్పమునుంచి.

రాజు.—ఏమీ! అసురదర్పము మీకు ఎగ్గుచేసినదా?

మేనక.—అవధారు మహారాజా! ఎవతె తపోవిశేష పరిశంకితుడైన మహేంద్రునికి కోమలాయుధమో, రూపగర్వితమైన శ్రీకి గుండెతల్లడమో, స్వర్గానికి అలంకారమో, ఆ మా ప్రియసఖిని ఊర్వశిని కుబేరాస్థానినుంచి మరలవస్తూవున్న దాన్ని చిత్రలేఖాద్వితీయను హిరణ్యపురవాసి కేశి యనే దానవుడు అకస్మికంగాచూచి చెఱబట్టుకొనిపోయినాడు.

రాజు.—ఆజాల్ముఁడు ఏదిగ్విభాగమువైపు పోయినాఁడో ఎఱుఁగుదురా?

సహజన్య.—పూర్వోత్తరంవైపు.

రాజు.—అటయిన దిగులు మానుఁడు. మీసకిని తెచ్చుటకు యత్నించెదను.

అచ్చరలు.—సోమునినుంచి ఒకటే ఎడమువాడ వైన నీయంది దేమి యాశ్చర్యం ?

రాజు.—నన్ను మీరు ఎచట ఎదురుసూచుచుండెదరు?

అచ్చరలు.—ఇదె యీ హేమకూటశిఖరముమీద.

రాజు.—సూతుఁడా ! ఐశానదిక్కునకు గుఱ్ఱములను వడి గొలుపుము.

సూతుఁడు.—ఆయుష్మంతునియాజ్ఞ.

[అని అట్లు చేయును.

రాజు.—[రథవేగమును రూపించి] బళిబళి ! తేరు పోవుచున్న యీవేగముచేత నేను ముందు తరలు గరుత్మంతుని సయితము కలసికొనఁగలను. మఱి యీయింద్రాపకారిమాట చెప్పవలయునా ? అట్లే గదా.

చ. పొడిపొడి యాచుఁ దేరిమును

పోవు దుమారము వోలె మేఘముల్,

అడరెడినో యరిభ్రమి న

రాంతరపంక్తి యరాంతరంబులన్,

నిడివిగఁ జిత్రముల్బలె వి

నిశ్చలముల్ హయమాళిఁ జామరల్,

పడగ చెలంగు యష్టితుదిఁ

బ్రాంతమునన్ సరి గాలితీవ్రతన్. 4

[రథముతో రాజును సూతుఁడును నిష్క్రమింతురు.

రంభ.—ఒసే, ఆరాజర్షి వెళ్ళినాడు. ఆ నిర్దిష్టప్రదేశానికే పోదాము రండి.

ఇతరలు.—సఖి, అట్లే చేతాము.

[అని అందఱు శైలమెక్కుట నభినయించి నిలుతురు.

రంభ.—ఆరాజర్షి మనహృదయశల్యాన్ని వెలువరించునా ?

మేనక.—నీకేల సంశయం ? పోరు ఆసన్నమయినప్పుడు మహేంద్రుడు మధ్యమలోకంనుంచి ఈయననే సగౌరవంగా రప్పించి విజయసేనముఖలో నియోగిస్తాడు గదా.

రంభ.—తప్పకుండా యిపుడు విజయం పొందును గాక.

సహ.—[క్షణమాత్రముండి] ఓసి, ఊఱడిల్లండి ఊఱడిల్లండి. ఇదుగో నిగుడుతున్న లేడిజెండాతోటిది ఆరాజర్షి రథము సోమదత్తము కనబడుతున్నది. ఆతడు పోయినపని సాధించక మరలడు గదా.

[అందఱు పైకి కన్నులెత్తి చూచుచున్నారు.

[అంతట రాజు, సూతుడును, చిత్రలేఖావలంబితహస్తయగు ఊర్వశియు ప్రవేశింతురు.]

చిత్రలేఖ.—ఊఱడిల్లు ఊఱడిల్లు ప్రియసఖీ.

రాజు.—

తే. తొలఁగె భీరుక, సురరిపువలనిభయము,
వజ్రిమహిమ జగత్త్రయావనము గాదె ?

కానఁ దెలివు వెడంద యాక్రాలుగన్ను,
నళిని ప్రత్యూషమున మహోత్పలముఁ బోలె. 5

చిత్ర.—అయ్యో! ఉచ్ఛ్వాసమాత్రమే జీవచిహ్నంగా వున్నది! ఈమెకు ఇంకనూ చైతన్యం రాకున్నది;

రాజు.—మీసకి బిట్టు బెగ్గడిల్లినది. అట్లే గదా.

క. విడువద యిప్పటికి నదరు
పడఁతియెదను గుసుమసదృశబంధనమును, దె
ల్పెడి స్తనమధ్యోచ్ఛ్వాసిత
నడరెడుహరిచందనద్రవాంకము దీనిన్. 6

చిత్ర.—ఒసే! మనస్సు నిబ్బరంచేసుకోవే, అచ్చరలంగ తోచకున్నావే! [ఊర్వశి తెలివిపొందును.

రాజు.—కోమలీ, నీచెలి మూర్ఛఁదేరుచున్నది. చూడు.

తే. శశి పొడవఁ జీకటి యడంగు నిశయుఁ బోలె,
సాంద్రధూమం బఱునిశాగ్నిజ్వాల వోలె,
లోనిమూర్ఛ యెడలుచుండఁ జాన దోఁచు
గట్టురిలినఁ గలఁగి తేరు గంగ వోలె. 7

చిత్ర.—సకీ, దిగులు మానవే. ఆవేల్పులపగతురు హతాశులు పరాహతులైనారుగదా.

ఊర్వశి.—[కన్నులు తెఱచి] మహేంద్రుడేమయినా తనప్రభావాన్ని చూపించినాడా!

చిత్ర.—మహేంద్రుడు గాదు, మహేంద్రునితో సమానుడైన యీరాజర్షి.

ఉర్వశి.—[*తన్నుం జూచుకొని, ఆత్మగతము] దానవులు నాకు ఉపకారం చేసినారు సుమా.

రాజు.—[ప్రకృతిస్థను ఉర్వశిని నిర్వర్ణించి, స్వగతము] అచ్చర లందఱును నారాయణఋషిని వలపింప వచ్చి అతనితొడనుండి జనించిన యీరమణిని గాంచి సిగ్గు చెందుట యుక్తమే సుమా. అటన నేల, ఈరూపము తాపసునిసృష్టి యనఁదగినదిగాదు. అట్లు గదా—

ఉ. పైదలిఁ జేయ నయ్యె విధి
ప్రాప్తమహోజ్జ్వలకాంతి చంద్రుఁడో?
ఆదిరసైకకంద మగు
నయ్యసమాస్త్రుఁడో? పుష్పమాసమో?
వేదజడుండు ప్రాఁదపసి
వీతసమస్తకుతూహలుం డెటుల్
శ్రీ దొలఁకఁగ మనోహరముఁ
జేయఁగ నేర్చెడి నిట్టిరూపమున్. 8

ఉర్వశి.—చెలీ, ఆ సఖీజనము ఎక్కడ ఉండును.

చిత్ర.—అభయ మిచ్చినమహారా జెఱుగును.

రాజు.—[ఉర్వశిని గాంచుచు] మిక్కుటపు నెగులులో నున్నది. నీవే యూహింపుము.

తే. స్థైర్యమున నీవు భామ, యవంధ్య మైన
యెవని కనుమోడ్పుల నొకపరి యేని నిలుతొ,
నిన్నడయ లేక యాతఁడే నెగులుఁ జెందఁ,
జెలుల స్నేహారసార్ద్రలఁ జెప్ప నేల ? 9

* పా. రాజుంజూచుచు.

ఉర్వశి.—[అపవారించి] ఇతనివాక్కు ఎంత నాణెముగా నున్నది! కా కేమి! చంద్రునివల్ల అమృత మన్న ఆశ్చర్యమేమి? [ప్రకాశము] కనుకనే చూడడానికి నా హృదయము తమకపడుతూ ఉన్నది.

రాజు.—[చేలితో చూపుచు]

క. నీమొగముం జూచెద రిదె
కోమలి, నీచెలులు హేమకూటస్థిత లై,
గాముం బాసినరాతిరి
సామిం బ్రత్యాగతప్రసాదం బోలెన్. 10

[అని ఉర్వశిని సాభిలాషముగాఁ గనును.

చిత్ర.—సఖీ, చూడు.

ఉర్వశి.—[రాజును ఆసతోఁ గాంచుచు] సమదుఃఖిత చేత నన్ను కన్నులతో త్రాగుతున్నట్లు తోచేని.

చిత్ర.—[సాకూతముగా] ఎవరు?

ఉర్వశి.—ఇదె ప్రణయిజనము.

రంభ.—[హర్షముతోఁ గాంచి] సఖి, సచిత్రలేఖను ప్రియసఖి నుర్వశినితోడ కొని విశాఖాసహితుడు భగవంతుడు చంద్రుడువోలె రాజర్షి వచ్చినాడు.

మేనక.—[చూచి] సఖి, మనకు ఇాదు రెండు ప్రియములు. మన ప్రియసఖిని ఉర్వశిని తేవడమున్ను, మహారాజు అక్షతశరీరుడుగా రావడమున్ను.

సహజన్య.—సఖి, సరిగా చెప్పితివి. దానవులు దుర్జయులుగదా.

రాజు.—సూతుఁడా, ఇదే ఆకొండశిఖరము, రథమును డిగ్గ నడుపుము.

సూతుఁడు.—ఆయుష్మంతుని యాజ్ఞ.

[అని అట్లే చేయును.

రాజు.—(చక్రోద్ఘాతమును రూపించి, ఆత్మగతము)
ఆహా! రథము విషమముగా కొండమీఁద దిగుట నాకు ఉపకారమే అయినది.

ఆ. తేరికుదుపుచేత నీరథాంగశ్రోణి
రోమవిక్రియాభిరామముగను
అంసమున మదీయ మంసంబు నోరయుట
యించువిల్తుఁ డంకురించుట బలె! 11

ఉర్వశి.—సకి, కొంచెము ఓసరిల్లవే.

చిత్ర.—(స్మితముతో) నాకు శక్యంగాదు.

రంభ.—రండి రాజర్షిని సంభావింతము.

[అందఱు సమీపింతురు.

రాజు.—

తే. సూత, నిలుపుము రథము నిచ్చోట నిముసము,
ఉత్సుక లగుసకులతో సముత్సుకతను,
లతలతోఁ గూడ నార్తవలక్ష్మి వోలె,
నీమదిరనేత్ర వెండి కూర్చునయుదాఁక. 12

[సూతుఁడు అట్లే చేయును.

రంభాదులు అందఱు.—ఆహా! మహారాజు విజయము చేత వర్ధిల్లుచున్నాడు!

రాజు.—మీరును మీసకి వచ్చుటచేత.

ఉర్వశి.—[చిత్రలేఖ కేలూఁత యియ్యఁగా తేరినుండి దిగి] సకులారా, రండి, నన్ను గాఢంగా కౌగిలించుకోండి; మళ్ళీ సఖులముఖాన్ని చూస్తా నన్న ఆశ నాకు లేకపోయింది గదా. [సత్వరముగా కౌఁగిలించుకొందురు.

రంభ.—తప్పకుండ మహారాజు నూర్ల కొలది యేండ్లు భూమిని పాలించుచుండునుగాక.

సూతుఁడు.—ఆయుష్మంతుఁడా, తూర్పు దిక్కునుండి మిక్కుటంపు రథవేగంపుశబ్దము వినఁబడుచున్నది.

క. డిగియెడి నెవ్వఁడో యీతఁడు
గగనంబుననుండి తప్తకనకాంగదుఁడై
నిగనిగని మెఱుపు లొలసెడి
జిగిమొగులుం బోలె నద్రిశిఖరంబునకున్. 13

[అచ్చరలు చూచుచుందురు.

అచ్చర లందఱు.—అహో! చిత్రరథుడు!

అంతట చిత్రరథుఁడు ప్రవేశించును.

చిత్రరథుఁడు.—[రాజును గాంచి గౌరవముతో] ఆహా హా! నీవు మహేంద్రుని ఉపకరించుటకుఁ జాలినపరాక్రమముతో వర్ధిల్లుచున్నావు!

రాజు.—ఓహో! గంధర్వరాజు! [తేరు డిగి] ప్రియమిత్రునికి స్వాగతము. [ఒండొరులచేతులం గైకొందురు.

చిత్రర.—కేశిదానవుఁడు ఉర్వశిని చెఱఁబట్టినాఁడని నారదునివలన విని మహేంద్రుఁడు ఆమెను విడిపించుకొని రమ్మని గంధర్వసేనకు ముదలవెట్టినాఁడు. అంతట మేము మధ్యమార్గమున చారణులవలన నీజయోదాహరణమును విన్నవారమై ఇట నున్న నిన్నుఁ దఱిసితిమి. నీవును ఈమెను ముందిడుకొని మాతోఁగూడ దేవేంద్రుని దర్శించుట తగవు. మహానుభావునికి దేవేంద్రునికి నీవు మహత్తరమయిన ప్రియమును ఆచరించితివి గదా. చూడు,

క. మును పోసఁగెను నారాయణ
మునియీయమ్మతోఁ పరాంగిఁ బురుహూతునికిన్,
దనుజునికయినుండి యొడిచి
యనుఁగుంజెలి నీ విపుడు సమర్పించితివే. 14

రాజు.—అట్లు గాదు.

తే. అశనిధరు తేజము గదయ్య యతనిరిపుల
నతనిపక్షమువారలు హతులఁ జేఁత;
భూమిధరకందరంబుల మ్రోఁగునట్టి
సింగపుం బ్రతిశబ్దంబు చెండుఁ గరుల. 15

చిత్రర.—ఇది యుక్తమే. గర్వము లేమి విక్రమాలంకారము గదా.

రాజు.—సఖుఁడా, నాకు శతక్రతుని దర్శించుటకు ఇది అవసరముగాదు. ఈమెగారిని నీవు ప్రభువుకడకుం గొనిపొమ్ము.

చిత్ర.—నీవు ఇచ్చగించినట్లే. [అచ్చరలనుగూర్చి] ఇటు ఇటు మీరు. [అచ్చరలు తరలుదురు.

ఉర్వశి.—[జనాంతికము] సఖి, చిత్రలేఖా, ఉపకారి నైనను రాజర్షిని ఆమంత్రింప నేరకున్నాను. నీవు నాముఖమవు గమ్ము.

చిత్ర.—[రాజును దఱిసి] వయస్యుడా, ఉర్వశి విన్నవిస్తున్నది. 'మహారాజుచేత అనుజ్ఞ పొంది ప్రియసఖిని బోలె మహారాజుకీర్తిని మహేంద్రలోకానికి కొనిపోవడానికి కోరుతున్నాను.' అని.

రాజు.—పోవునుగాక, మరల దర్శనమునకు.

[స్త్రీలుఅందఱు సగంధర్వులు మింటికెగయుట నభినయింతురు.

ఉర్వశి—[ఉత్పతనభంగము రూపించి] అహో! నా యేకావళి తీగకొమ్మకు తగులుకొన్నది. [వెనుకకు మరలి] చిత్రలేఖా, దీన్ని వదిలించు.

చిత్ర.—[చిఱునగవుతో] దిట్టముగా తగులుకొన్నది. వదిలింప నశక్యమని నాకు తోస్తున్నది. అయినా యత్నిస్తాను.

ఉర్వశి.—నీ వన్న యీమాట మఱచిపోకు.

[చిత్రలేఖ వదలించుట నభినయించును.

రాజు.—[స్వగతము]

క. ప్రియ వెతి లతిక, నాకుఁ,
ప్రియపయనమునకు నిమేషవిఘ్నము సేఁతన్;
నయనాంతేక్షణఁ గంటిని
ప్రియఁ బరివృత్తార్ధముఖిని వెండియుఁ గానన్. 16

సూతుఁడు.—ఆయుష్మంతుఁడా,

ఆ. వాసవునికి నెగ్గు సేసినదైత్యుల
నుప్పుఁగడలిలోన నురలవైచి
మరలఁ జొచ్చి నీదుమారుతాస్త్రము పొదిఁ
గలుఁగునను మహారగంబుమాడ్కి. 17

రాజు.— మఱి రథమును చేరఁ బట్టు. ఎక్కెదను.
[సూతుఁడు రథమును చేరఁ బట్టును; రాజు నాట్యమున రథమును ఎక్కును; ఉర్వశి రాజును గాంచి నిట్టూర్పు పుచ్చుచు సఖితోఁగూడ నిష్క్రమించును. చిత్రరథుండును.

రాజు.— ఏమి యిది! దుర్లభమందు తగులుగొల్పుచున్నాఁడు మన్మథుఁడు!

తే. నాయొడలినుండి సుందరి నామనమును
దండి మధ్యమపదముకై తా నెగయుచు
నాఁచికొని రాజహంసి లూనాగ్రమైన
కమలనాళంబునుండి సూత్రమును బోలె. 18

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.

(ప్రథమద్వితీయాంకముల నడుమ)

ప్రవేశకము.

[అంతట విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.]

విదూషకుఁడు.— హీహీహీ! నిమంత్రణైకపరవశుఁడయిన బ్రాహ్మణునిలాగు రాజరహస్యంచేత పైకి పిగులుచున్నవాడనై జనులు నిండిన యీచోట నానాలుకని కట్టివేసుకో

లేకున్నాను. కనక ఆయనగారు నా ప్రియవయస్యుడు కార్యాసనమునుంచి లేచేదాకా జనసంపాతము తక్కువగా వున్న యీవిమానపరిసరంలో ఉంటాను. [పరిక్రమించి నిలుచును.

చేటిక. — [ప్రవేశించి] దేవీ కాశీరాజుకూతురు నన్ను ఆజ్ఞాపించింది; "ఒసే నిపుణికా, సూర్యభగవానుని ఉపస్థానం చేసి వచ్చినప్పటినుంచి ఆర్యపుత్రుడు శూన్య హృదయుడుగా కనబడుతున్నాడు. కనక ఆయన ప్రియవయస్యుణ్ణి మాణవకయ్యని అడిగి ఆయనకి ఉత్కంఠాకారణ మేమో అడిగి తెలుసుకొనిరావే" అని. ఆ బ్రహ్మబంధుణ్ణి నే నేలాగ కంగిస్తాను? కంగించ కేమి? నన్నగరికపోచకొస నున్న మంచుబొట్టులాగ ఇతని నాలికలో రహస్యము చాలసేపు ఉండదు. మఱి యితనినే వెతుకుతాను. [పరిక్రమించి చూచి] ఇదుగో మాణవకయ్య కదలక మెదలక చిత్తరువులోని కోతిలాగ నిలుచున్నాడు. ఇతనికాడికి వెళ్తాను. [సమీపించి] అయ్యా, దండము.

విదూ. — నీకు మేలు కలుగునుగాక. [ఆత్మగతము] ఈ చెడుచేటిని చూడగానే ఆరాజరహస్యము హృదయాన్ని భేదించుకొని వెడలుతూ వున్నది. [ప్రకాశము] నిపుణికా, సంగీత వ్యాపారము మాని ఎక్కడికి వెడలినావు?

నిపుణిక. — అయ్యా, దేవిపంపున నిన్నే చూడడానికి.

విదూ. — దేవి యేమి ఆజ్ఞాపిస్తున్నది?

నిపు. — ఆర్యుడు ఎప్పుడున్ను నాయందు పక్షపాతి. నేను అనుచితవేదనచేత దుఃఖిస్తూ ఉంటె ఉపేక్షించడు.

విదూ.—[సవితర్కము] నావయస్యు డేమయినా ఆమెకి ప్రతికూలం చేశినాడా!

నిపు.—అయ్యా, ఎవతెనిమిత్తమై భర్త ఉత్కంఠితుడుగా ఉన్నాడో ఆమె పేర దేవిని పలకరించాడు.

విదూ.—[స్వగతము] స్వయముగానే ఆయనగారు రహస్యము వెలిబుచ్చినాడు. మఱి యిక నే నెందుకు నాలికని కట్టిపెట్టుకొని కష్టపడడము? [ప్రకాశము] ఏమి? దేవిని ఉర్వశీ అని పిలిచినాడా? ఆమెని చూచినందువల్ల ఆయన వేదురుగొని వినోదములు మానుకొని నన్ను కూడా మిక్కిలీ పీడిస్తూ వున్నాడు.

నిపు.—[ఆత్మగతము ప్రభువుయొక్క రహస్యదుర్గాన్ని నేను భేదించితిని. [ప్రకాశము] అయ్యా, దేవికి ఏమి ఉత్తరం మనివి చేయను ?

విదూ.—నిపుణికా, ఆమెగారితో ఈలాగు విన్నపించు "నేనున్ను వయస్యుణ్ణి ఎండమావులనుంచి మళ్ళించడానికి యత్నించిన తర్వాత దేవిముఖం చూస్తాను," అని.

నిపు.—అయ్య చెప్పినట్టు చేస్తాను.

[అని నిష్క్రమించును.

[నేపథ్యమున వైతాళికుడు.]

ఉ. నీకును హేళికిన్ సరిగ

నెక్కొను గార్యభరాధికారముల్,

లోకతమః ప్రవృత్తి ప్రజ
లోఁ బరిలూనము మీకృతంబునన్;
ఏకనిమేష మాఁగును గ
హేశ్వరు డంబరమధ్యమంబునన్,
నీకును షష్ఠకాలమున
నీమదిచొప్పున వర్తిలం దగున్. 19

విదూ.—[చెవి యొగ్గి] వీఁడుగో వయస్యుఁడు, కార్యాసనంనుంచి లేచి ఇటువైపే వస్తున్నాఁడు. ఇతనికి పార్శ్వవర్తిని అవుతాను. [అని నిష్క్రమించును.

ప్రవేశకము ముగిసినది.

ద్వితీయాంకము

[అంతట ఉత్కంఠితుఁడు రాజు ప్రవేశించును, విదూషకుఁడును.]

రాజు.—

క. చూచియుఁ జూడక మున్నే
నాచిత్తము నిర్జరాంగనామణి సొచ్చెన్,
ఏచి వలరాచపాదుష
హా చేసిననారసంపు ద్వారమున నన్. 20

విదూ.—[ఆత్మగతము] పాపము కాశిరాజపుత్రి మిక్కిలి వెత జెందివున్నది.

రాజు.—రహస్యనిక్షేపమును కాచుచున్నావా ?

విదూ.—[విషాదముతో ఆత్మగతము] అయ్యో! అయ్యో! ఆదాసి నన్ను మోసగించినది! కాకపోతే వయస్యుడు ఈలాగు అడగడు.

రాజు.—[సాశంకము] ఏమి? నీవు బదులు చెప్పకున్నావు ?

విదూ.—ఈలాగు నీకు కూడా బదులుచెప్పనట్టుగా నేను నాలికని కట్టిపెట్టుకొని వున్నాను.

రాజు.—సరి. మఱి యిప్పు డెచ్చట ఆత్మను వినోదపెట్టుకొందును ?

విదూ.—వంటయింటికి వెళ్దాము.

రాజు.—ఏ మక్కడ ?

విదూ.— అక్కడ పంచవిధభక్ష్యాలని దానిదాని సంభారాలతో కూరుస్తూవుండడం చూస్తూవుంటే ఉత్కంఠ తీరుతుంది.

రాజు.—[చిఱునవ్వు నవ్వుచు] అక్కడ ఈప్సితసంవిధానముచేత నీవు అలరుదువు. నాకోరిక తీరునట్టిది గాదు, నాకు అచట వినోద మేల కలుగును?

విదూ.—నీవు ఆమహానుభావురాలికి ఉర్వశికి కంటబడినావా?

రాజు.—అయిన నేమి?

విదూ.—అయిన, ఆమె దుర్లభ అని తలవనే తలవను.

రాజు.—పక్షపాతముచేత నిట్లు పలుకుచున్నావు.

విదూ.—నీవు ఇంత చెప్పినందున నాకు కుతూహలం కలిగినది. ఏమి? ఆభాగ్యవంతురాలు ఉర్వశి నాలాగు సురూపంలో సాటిలేనిదిగా వుంటుందా?

రాజు.—మాణవకుఁడా, ఆరమణిని ప్రత్యవయవ వర్ణన సేయుట అశక్యమని యెఱుంగుము. సంక్షిప్తముగా విను.

విదూ.—అవధానంతో వింటున్నాను.

రాజు.—

తే. భూషణమునకు మేలివిభూషణము, ప్ర
సాధనవిధికి మహిత ప్రసాధనంబు;
అమరసుందరివపువు సొంపారెడి నుప
మానమున కెల్ల బ్రత్యుపమాన మగుచు. 21

విదూ.—అందువల్లనే నీవు దివ్యరసానికి ఆశించినవాడవై చాతకవ్రతం గ్రహించినావు.

రాజు.—ఉత్కంఠితునికి విక్రమకన్న వేఱే శరణము లేదు. కావున నీవు ప్రమదవనమార్గముం జూపుము.

విదూ.—[ఆత్మగతము] ఏమి గతి? [ప్రకాశము] ఇటుఇటు. [పరిక్రమించి] ఈదక్షిణవాయువు ప్రమదవనము పంపున ఆగంతుకునికి నీకు ఎదురు వస్తున్నట్లు ఒప్పుతూ వున్నాడు.

రాజు.—[చూచి] ఈవాయువునకు ఆవిశేషణము తగినదే. ఏలన,

ఆ. మాధవిని నిషేకమంజులఁ జేయుచు;
గొండ్లి నేరుపుచును గుందలతకు,
స్నేహదక్షిణతల నెఱపుచు నీతఁడు
కామి వోలె నాకుఁ గానఁబడెడి. 22

విదూ.—నీయభినివేశం కూడా ఇటువంటిదే అగుగాక. [పరిక్రామితకముచేత] ఇదే ప్రమదవనద్వారము. నీవు ప్రవేశించు.

రాజు.—నీవు ముందు ప్రవేశింపుము.

[ఇరువురును చొత్తురు.

రాజు.—[ఎదురం గాంచి] వయస్యుఁడా, ప్రమదోద్యానప్రవేశము నాయాపదకు ప్రతీకారమని నేను తలంచితినే, అది పొరఁబాటు.

క. కోరితిని నేను జోరఁ బ్రమ
దారామము; గాని, శాంతి యలరదు దానన్;
బోరన జక్కర కొని పో,
నేరి కయిన శక్య మగునె యెదు రీఁదంగాన్. 23

విదూ.—అదేలాగు?

రాజు.—

చ. దొరకనివస్తువున్ వలచి
దుండగ మైనమదీయచేతమున్,
మరుఁ, డర లేక, మున్నె, పరి
మార్చుచు నుండెఁ; మఱిప్పు డన్ననో,
తర మిడి పాండుపత్రముల
దక్షిణమారుత మూడ్చఁ, దోఁట నం
కురములఁ జూపఁ జాగినవి
కూ్రరత మావు లిఁ కేమి చెప్ప నా! 24

విదూ.—ఎందు కేడుస్తావు? త్వరలోనే అనంగుడే నీ యిష్టాన్ని సమకూర్చి నీకు సుఖము గలిగిస్తాడులే.

రాజు.—బ్రాహ్మణవచనమును ప్రతిగ్రహించితిని.

[పరిక్రమింతురు.

విదూ.—చూడవోయి నీవు వసంతావతారసూచకాన్ని ప్రమదవనముయొక్క సొంపును.

రాజు.—అంతటను చూచుచున్నాను, ఎట్లనిన నిట—

ఉ. స్త్రీనఖపాటలాగ్రములు
కృష్ణము లౌనిరుపార్శ్వఁ గోరటల్,
కానఁగ నౌ భిదోన్ముఖము
గాఁగ సశోకము పోషరాగ మై,
మా నగు నూత్నమంజరులు
మావి రజోలవపింగళాగ్రముల్,
పూనె వసంతలక్ష్మి సఖ,
ముగ్ధకుఁ బ్రౌఢకు మధ్యపాయమున్. 25

విదూ.—ఇదే బంతిగురివెందతీగమంటపము, నీకై స్వయముగా ఉపచారములు సిద్ధపఱిచిన దనే లాగ తోంటసమ్మ రంచేత రాలినపువ్వులతోడి మణిశిలాపట్టముగలదై, నిన్ను ఎదురుచూస్తూ వున్నది. కనక, దీనిని అనుగ్రహించు వయస్యుడా.

రాజు.—నీకు రుచించునట్లు చేసెదను.

విదూ.—ఇక్కడ నీవు సుఖంగా కూర్చుని, అందంపు లతలు నీ నేత్రాలను విందుగొల్పుతూ వుండఁగా, ఉర్వశిమీాది నీయుత్కంఠను తీర్చుకో.

రాజు.—నిట్టూర్చి,

తే. జాతకుసుమలైనను శ్యామలందు
నమ్రవిటపలయం దిది నాదుదృష్టి
రతి భజింపద యాదేవరమణిరూపుఁ
గన్నకారణమున దుండగము వహించి. 26

కావున నాకోర్కె తీరునట్టియుపాయము నరయుము.

విదూ.—[నవ్వి] ఓయి, అహల్యాకాముకునికి ఇంద్రునికి సచివుడు వజ్రమున్ను ఉర్వశీలాలసునికి నీకు సచివుణ్ణి నేనున్ను ఇద్దఱము వెఱ్ఱులము.

రాజు.—అతిస్నేహముచేత కార్యమార్గముతోఁచును.

విదూ.—ఇదె ఆలోచిస్తాను, నీయేడ్పులచేత నాసమాధిని భంగపఱచకు. [చింతను రూపించును.

రాజు.—[నిమిత్తమును సూచించి, ఆత్మగతము]

తే. సకలశశిమండలాస్యయో సాధ్యగాదు!
ఇదియు మదనువిచేష్టిత మేమొ యేమొ!
ఐనఁ బ్రార్థిత మభిముఖం బైనభంగి,
నున్నయట్లుండి నిర్వృతి నొందె మనము. 27

[జాతాశుఁడై యుండును.

[అంతట ఆకాశయానమున ఊర్వశియుం చిత్రలేఖయుం ప్రవేశింతురు.]

చిత్ర.—సఖి, ఎక్కడికే కారణం లేకుండానే యీపోవడం ?

ఉర్వశి.—సఖి, అప్పుడు హేమకూటశిఖరాన తీవకొమ్మచేత నాయాకాశగమనము క్షణము విఘ్నముపొందగా నన్ను పరిహసించినదానవు, ఇప్పుడు ఈలాగు అడుగుతావేమి?

చిత్ర.-ఏమి? ఆరాజర్షి పురూరవునికడకు తరలినావా?

ఉర్వశి.—ఇది లజ్జను వంచించిన నాజతనము.

చిత్ర.—సఖి, ఎవరిని మఱి ముందుగా పంపితివి?

ఉర్వశి.—నాహృదయమునే.

చిత్ర.—అయినా చక్కగా ఆలోచించు.

ఉర్వశి.—మదనుడు నన్ను నియోగిస్తున్నాడు, ఇకను ఆలోచన కేమున్నది?

చిత్ర.—ఇక నేను బదులు చెప్పలేను.

ఉర్వశి.—అట్లయితే మధ్యలో విఘ్నము కలగకుండా నాకు దారిచూపు.

చిత్ర.—సఖి, భయపడకు, భగవానుడు దేవగురువు అపరాజిత యనే ఆశిఖాబంధనవిద్యను ఉపదేశించి మనలని దేవవైరులకు అలంఘనీయులనిగా చేశినాడుగాడా?

ఉర్వశి.—అహహా ! నాహృదయము దాన్ని మఱచినది ! * (సిద్ధమార్గములోనికి వచ్చి)
ఇరువురు భ్రమణము రూపింతురు.

చిత్ర.—ఇదుగో యమునతో కూడడంచేత విశేషపావనములైన భాగీరథీభగవతి నీళ్ళలో తన్ను తాను చూచుకొంటూ వున్న ప్రతిష్ఠాననగరానికి శిఖాభరణ మయిన రాజగృహమునకు వచ్చితిమి.

ఉర్వశి.—[చూచి] చెలీ, స్థానాంతరగత మయిన స్వర్గము అని చెప్పవలెను. ఆయాపన్నశరణ్యుడు ఎక్కడ ఉండును ?

చిత్ర.—నందనవనఖండమువంటి యీ ప్రమదవనంలో దిగి తెలుసుకొందాము. [ఇరువురు దిగుదురు.

చిత్ర.—[చూచి సంతోషముతో] సఖి, ముందుదయించిన చంద్రుడు వెన్నెలనుం బోలె ఇతడు నిన్నెదురు చూస్తున్నాడు.

ఉర్వశి.—[చూచి] సఖి, యిప్పుడు ప్రథమదర్శనమునకన్నా సాతిశయప్రియదర్శనుడుగా మహారాజు అవుపడుతున్నాడు.

చిత్ర.—యుక్తమే, కనుక రా, చెంతకు పోగాము.

ఉర్వశి.—తిరస్కరిణిచేత దాగి ఈయనచెంతనే ఉండి విందాముగానీ, ఈ యేకాంతంలో పార్శ్వవర్తియైన వయస్యునితో ఈయన ఏమిమాటలాడుతున్నాడో.

చిత్ర.—నీయిచ్ఛప్రకారము. [అట్లు చేయుదురు.

విదూ.—ఒయ్యోయ్, ఆలోచించినానోయి నేను దొరకని ప్రియని పొందడానికి ఉపాయాన్ని. [రాజు ఊరకుండును.

ఉర్వశి.—ఎవతెగా నుండును ఆచెలువ, ఈయన్ని వలపుపాలుచేసి తన్ను పొగిడించుకొంటున్నది?

చిత్ర.—ఏమి మానుషవృత్తము నవలంబించితివి.

ఉర్వశి.—తటాలున ప్రభావంచేత తెలుసుకోడానికి భయపడుతున్నాను.

విదూ.—ఓయి, చెప్పుతున్నాను గదా ఉపాయమాలోచించితి నని.

రాజు.—అటయిన చెప్పుము.

విదూ.—నీవు స్వప్నసమాగమకారిణి యైననిద్రను సేవించు. అటుగాకపోతే ఆమహానుభావురాలు ఊర్వశియొక్క పటము వ్రాసి చూస్తూ వుండు.

ఊర్వశి.—[సహర్షము] లఘుసత్త్వమా, హృదయమా, ఊరడి ల్లూరడిల్లు.

రాజు.—ఉభయమును నసిపడదు.

చ. అనయము కామునంపఱకు
నయ్యె సశల్యము చిత్త, మెట్లుగా
నెనయుదు నిద్ర స్వప్నమున
నిందుముఖిన్ సమకూర్చునెచ్చెలిన్,
కనుఁగొనఁ జిత్రమం దయినఁ
గాంతను నోఁచన యైతి, నెట్లనన్,
మునుపడి యశ్రు లుబ్బి కను
ముంచెడి వ్రాఁత ముగింపనీయకే. 28

చిత్ర.—సఖి, నీవు విన్నావా ?

ఊర్వశి.—వింటిని, కాని, హృదయానికి తనివి తీఱకున్నది.

విదూ.—ఈపాటియే నా బు...

రాజు.—[ని ట్టూర్చుచు]

చ. తెలియదొ దేవభామ యతి
తీవ్రము మద్హృదయాభిషంగమో

తెలిసియు శక్తిచేత నవ
ధీరణ సేయునో నాదుకూరిమిఁ?
లలనగుతెంచి తద్దయు న
లబ్ధఫలోదయనీరసంబులఁ
గలయికకోరుకలం బెనచి
కామునఁడు తా సుఖ మొందుఁ గావుతఁ. 29

చిత్ర.—విన్నావా?

ఊర్వశి.—అయ్యో! అయ్యో! నన్ను ఇటువంటిదాన్ని గా భావిస్తున్నాడు! ఇతనియెదుట బడి బదులు చెప్పడానికి అసమర్థురాలినిగా ఉన్నాను. ప్రభావముచేత భూర్జపత్రము నిర్మించి అందులో దీనికి బదులువ్రాతామని కోరుతున్నాను.

చిత్ర.—నాకు సమ్మతమే.

[ఊర్వశి సంభ్రమముతో యథోక్తము గావించి ఆ కమ్మను వైచును.

విదూ.—[చూచి] ఓ యమ్మో! ఓయి బాబో! ఇదేమిటి యిది? పాము కుప్పసం లాగ మనయెదట పడినది?

రాజు.—[చూచి] భూర్జపత్త్రమందు అక్షరపంక్తులు.

విదూ.—కనబడకుండా ఉండి ఆమహానుభావురాలు నీమొఱ ఆలకించి సమానప్రేమను సూచించే యక్షరాలు వ్రాసి, వేశి ఉండరాదా?

రాజు.—కోరికలకు అందరానిది ఉండదు. [పుచ్చుకొని చదువుకొని హర్షముతో] సఖుడా! నీయూహ ప్రసన్నముగానే ఉన్నది.

విదూ.—నీవున్ను ప్రసన్నుడవు అవు. ఇందులోని
త వినగోరుతున్నాను.

ఉర్వశి.—బళీ, అయ్యా, నాగరకుడవయ్యా!

రాజు.—విను [చదువును.

క. సామీ, సంభావించితి
వే మని నను నీవు తెలియు, కే నటు లేనిఁ,
అమృదితకల్పశల్పము
నీమెయి నందనసమీరమేలా యేఁచుఁ. 30

ఉర్వశి.—ఇప్పుడు ఏమి చెప్పనో?

చిత్ర.—తామరతూండ్లలాగ అవుతూవున్న అవయ
వాలచేత చెప్పనే చెప్పినాడు గదా.

విదూ.—బళీ! ఆకలిగొన్న నాకు స్వస్తి వచనంలాగ
నీకు ఓదార్పు దొరికింది.

రాజు.—ఏమి! ఓదార్పనియా వచించెదవు?

మ. అనురాగంపుసమత్వ ముట్టిపడఁగా,
నరంపులాలిత్యముఁ
దనుకఁ, బ్రేయసి యీయుదాహరణముఁ
దానింపఁ బత్త్రంబునఁ,
దనరెం బో మదిరాక్షిమోమె యిది యు
త్పష్మంపునామోముతో
ననుషక్తం బయినట్టు లబ్రముగ నా
కర్పించు చానందముఁ. 31

ఉర్వశి.—ఇందు మా ప్రీతి సమవిభాగములుగానున్నది.

రాజు.—వయస్యుఁడా, వేళ్ళచెమరుచేత అక్షరములు చెడును. దీనిని ప్రేయసీ స్వహస్తమును పదిలముగానుంపుము.

విదూ.—[కైకొని] ఏమి మఱి ఆమహానీయురాలు ఉర్వశి నీకోరికలకు పువ్వుచూపి పండువిషయంలో కికురిస్తూ వున్నది!

ఉర్వశి.—సఖీ, సరసకు పోవడానికి భయపడుతూ వున్న నాహృదయాన్ని నేను కుదుటబడ జేసుకొనే లోపల నీవు ముందుగా ఆయనకు అగపడ నాకై తగిన మాటలు పలుకవే.

చిత్ర.—అల్లే. [అని తిరస్కరిణిని మాని రాజును దఱిసి] జయము జయము మహారాజునకు.

రాజు.—[సహర్షము] స్వాగతము నీకు కల్యాణీ,

క. చెలితోఁ గనఁబడుదానవు
చెలిఁ దేరక యంతప్రీతి సేయవు నాకుఁ,
అలకూడలిలోఁ జూచిన
కళిందభవ గంగలేక కనఁబడినగతిన్. 32

చిత్ర.—తొలుత మబ్బుబారున్ను తర్వాత మెఱపు తీగానున్ను గదా అగుపడును.

విదూ.—[అపవారించి] ఏమి! ఈమె ఉర్వశి కాదా? ఆమహానుభావురాలికి సహచరియైన నెచ్చెలియా?

చిత్ర.—ఉర్వశి మహారాజును శిరస్సుతో. ప్రణమిల్లి విన్నవిస్తున్నది.

రాజు.—ఏమి ఆజ్ఞాపించుచున్నది?

చిత్ర.—"నాకు రక్కసునివల్ల కలిగిన యిక్కట్టులో మహారాజే శరణమాయెను. ఆనేను నీదర్శనమువల్ల ఏచిన మన్మథునిచేత మిక్కిలి బాధపడుతూ మళ్ళీ మహారాజే కని కరించవలసినదాన్నిగా ఉన్నాను." అని.

రాజు.—భద్రముఖి,

తే. పలికెదవు ప్రియదర్శనశాళి నీవు,
అరయవు పురూరవసునిఁ దదర్థ మార్తు;
మరుని కిది మాయిరువురయుమ్మడి ప్రణయము
తప్త మగునిన్ను సుఖుటంబు తప్తమునకు.　　33

చిత్ర.—[ఉర్వశిని దటిసి] సఖి, రావే, నీమీాదికంటె మదనుడు ప్రియవయస్యుడిమీాద కూర్చిరంగా వుండడం చూచి, నేను ప్రియవయస్యునిదూతినై నీకడకు వచ్చినాను.

ఉర్వశి.—[తిరస్కరిణిని తొలఁగించి] అహాహా! ఎంతలో నన్ను వదలివేసితివి!

చిత్ర.—ఇక ముహూర్తములో తెలుస్తుందిలే, ఎవరు ఎవరిని వదలుతారో. ఆచారమును జరుపు.

ఉర్వశి.—[లజ్జతో] జయము జయము మహారాజునకు.

రాజు.—సుందరీ,

తే. జయమనఁగ నాదె, యేనీదుజయపదంపుఁ
బ్రాప్తి లేదొ సహస్రాక్షుకన్నఁ బెఱకు,
అజయపదంబు మోదమానాత్మ వగుచుఁ
జెలువ, నాకిప్డు దుచ్చరించితివి గాన. 34

[కేలం గొని ఆమెను కూర్చుండఁ బెట్టును.

విదూ.—ఏమమ్మా! రాజు ప్రియవయస్యుడికి బ్రాహ్మణుడికి మ్రొక్కట వేమి? [ఉర్వశి స్మితముతో ప్రణమిల్లును.

విదూ.—స్వస్తి నీకు.

[నేపథ్యమున—చిత్రరేఖా, ఉర్వశిని పడిగొల్పు.]

తే. భరతముని యష్టరసముల నిరవు కొల్పి
నేప్రయోగంబు మీాయందు, నెలమి దానిఁ
గనఁగ లలితాభినయము దాఁ గాంక్షసేయు
లోకపాలురును సహస్రలోకుఁ డిపుడు. 35

[అందఱు చెవి యొగ్గుదురు. ఉర్వశి విషాదము నటించును.

చిత్ర.—నెచ్చెలీ, దేవదూతవచనమును విన్నావా? మహారాజును సెలవడుగు.

ఉర్వశి.—నాకు వాక్కు లేదు.

చిత్ర.—మహారాజా, ఈజనము పరవశంగదా. అందుచేత మహారాజువల్ల అనుజ్ఞ పొంది దేవతలయెడల అపరాధించక మెలగడానికి వేడుతున్నది.

రాజు.—[ఎట్టకేలకు వాకున్ను తెచ్చుకొని] మీ యిరువురయెడ ఏలికయానకు అడ్డపడువాఁడను గాను. మఱి యీజనుని స్మరింపవలయును.

[ఉర్వశి వియోగదుఃఖమును రూపించుచు సఖతో నిష్క్రమించును.

రాజు.—[నిట్టూర్పుతో] మిత్రుఁడా, ఇప్పుడు కంటికి వ్యర్థతవలె.

విదూ.—[పత్రమును చూపఁగోరి] ఓయి, ఇదుగో; [అని సగముమాటలో, ఆత్మగతము] అయ్యో! అయ్యో! ఉర్వశీదర్శనాశ్చర్యమగ్నుణ్ణై నేను నాచేతులోనుంచి ప్రమాదమున ఆపత్రము జాఱిపోవడం ఎఱుక్కపోతిని.

రాజు.—భద్రుఁడా, ఏమో చెప్పవచ్చితివే?

విదూ.—నీవు దేహాన్ని వదలకు. నీమీద ఉర్వశి గట్టిగా భావమును కట్టిపెట్టి ఉన్నది. ఆమె యిక్కడ నాటుకొన్నయనురాగాన్ని సళ్ళించదు.

రాజు.—నామనస్సు కూడ అట్లే తలపోయుచున్నది. ఏలన తరలునపుడు ప్రేయసి.

క. తనవశము గానిమెయితో
జనుచు న్నామీఁద నునిచె స్వవశంబు నెదర్
స్తనకంపకృత్యలక్ష్యం
పునిడుదక్రొవ్వేఁడియూరుపులచేతబలెర్. 36

విదూ.—[ఆత్మగతము] ఏక్షణములో ఈయనగారు ఆభూర్జపత్రాన్ని పేరొ్కంటాడో అని నాగుండె తటతట కొట్టుకొంటూ వున్నది.

రాజు.—ఇపుడు దేనితో నాదృష్టిని లాలింతును? [స్మరించి] ఆ! ఓయి, ఆభూర్జపత్రమును తేవోయి.

విదూ.—[విషాదము నటించి] అయ్యో అగపడదే! ఓయి, ఆభూర్జపత్రము దివ్యము, కనక ఉర్వశితో కూడానే పోయింది.

రాజు.—మూఢుఁడు, అన్నిటను ప్రమాదియే. వెదకవోయి వెదకు.

విదూ.—[లేచి] ఇదుగో ఇక్కడ ఉంటుంది, ఇక్కడ ఉంటుంది. [అని వెదకుట నభినయించును.

[అంతట సపరివార దేవి కాశిరాజపుత్రి ప్రవేశించును.]

దేవి.—ఒసే నిపుణికా, నీవు చెప్పితివే! 'మాణవకయ్యతోగూడ ఆర్యపుత్రుఁడు ఈతీగయింట ప్రవేశిస్తుండగా చూస్తి' నని, ఆమాట నిజమేనా ?

నిపు.—నే నెప్పుడయినా లేనిదానిని భట్టినికి విన్నవించి ఉంటినా?

దేవి.—అటయితే తీగలచాటున ఉండి విందాముకానీ, ఇతనినమ్మకపు సంభాషణలని; నీవు చెప్పినగుట్టు సత్యమవునో కాదో అని.

నిపు.—భట్టిని ఆజ్ఞాపించినట్లు.

దేవి.—[పరిక్రమించి] ఒసే నిపుణికా, ఇదేమిటే పాతపేలికలాగ దక్షిణపుగాలికి ఇటే కొట్టుకొని వస్తూవుంది?

నిపు.—[వి॰ ॰వించి] భట్టిని, ద్రాగ్లడంలో పొడకట్టుతూం వున్న అక్షరాలతోటిది భూర్జపత్రము సుమా యిది. ఆహా! భట్టినియందెమొనకే తగులొ ॰న్నది. [కైకొని] ఏమి? చదువుదునా?

దేవి.—నీలో నీవు చదువుకో, విరుద్ధము కాదేని నాకు వినిపించు.

నిపు.—అట్లే చేసి భట్టిని, ఆగుట్టు అని తోస్తున్నది. భర్తను గూర్చి ॰ర్వశి అల్లిన కవనబంధంగా కనపడుతూ వున్నది. మాణవకయ్య ప్రమాదంమూలాన మనచేతులోపడ్డది.

దేవి.—అటయితే దానియర్థాన్ని తెలుసుకొంటాను.

[రాజు మున్ను చదివినదానిని నిపుణిక చదువును.

దేవి.—ఇకడ ఇదే చేకానుకగా అచ్చరకాముకుని దర్శిస్తాను. [అని పరిజనసమేతముగా తీవయింటి కరుగును.

విదూ.—ఓయి వయస్యా, ఏమిటి ఇది? ప్రమదవనము చెంగటి ఆటకొండ పర్యంతాన కనబడుతున్నది?

రాజు.—[లేచి] భగవానుఁడా, వసంతప్రియుఁడా, దక్షిణమారుతుఁడా,

॰. తావికినె హరింపుము ల
తాసుమఘూళి వసంతసంభృతం,

బీవగ నాకుఁ గూర్మి హ్రాద
  యేశ్వరిపంపుస్వహస్త మంటుదే!
ఈవహి యావినోదముల
  నే మదనార్తునిప్రాణ ముండు నం
చీవ యెఱుంగు దంజన క
  హీనత మేల్పడి ప్రాణిప్రాణమా. 37

నిపు.—భట్టిని, దీన్నే వెతుకుతున్నారు.

దేవి.—చూస్తున్నాను.

విదూ.—ఓయి, మాసిపోతూవున్న కేసరాలకాంతి తోడి నెమలిపురిచేత మనము మోసపోతిమి.

రాజు.—ఎల్ల విధములను చెడితిని.

దేవి.—[సమీపించి] ఆర్యపుత్రుడా, ఆకులపడకు, ఇదుగో ఆభూర్జపత్రము.

రాజు.—[సంభ్రమముతో] అహా దేవి! స్వాగతము దేవికి.

విదూ.—[అపవారించి ఇపుడు దురాగతము అయినది.

రాజు.—వయస్యుఁడా, ఇపుడు ఇందులకు ఏమి ప్రతి సేయవలయును?

విదూ.—దొంగసొత్తుతో దొరికిన దొంగకు ప్రతివచనం ఉంటుందా?

రాజు.—దేవీ, నేను దీనిని వెదకుచుండలేదు, వేఱొక దానిని వెదకుట యిది.

దేవి.—తనసౌభాగ్యమును ప్రచ్ఛాదించడం తగినదే.

విదూ.—అమ్మా, ఈయనకు పైత్త్యోపశాంతి చేయ గలభోజనం త్వరగా సిద్ధం చేయించు.

దేవి.—నిపుణికా, బ్రాహ్మణుడు శోభనముగా వయస్యుని ఆశ్వాసిస్తున్నాడు.

విదూ.—అమ్మా, చూడు మరి, పిశాచం కూడా భోజనంచేత ఆశ్వసిల్లుతుంది.

రాజు.—మూర్ఖుఁడా, నన్ను బట్టు అపరాధినిగా తెలుపుచున్నావు.

దేవి.—నీయం దపరాధము లేదు. నేనే ఇందులో అపరాధను; ఏలన, నేను ప్రతికూలదర్శన నై నీయెదుట నిలుచుచున్నాను. నేనిటనుండి వెళ్తాను. [కోపము నటించి తరలును.

రాజు:—

తే. ఏ నగుదుఁగాక యపరాధినే క్షమింపు,
ముదుగు సంరంభగతిని రంభోరుకాండ,
సేవ్యజన మిట్లు కోపంబు చెంది యుండ
దాసునికి నెట్లు నిరపరాధత ఘటించు. 38

[అని పాదములం ద్రెళ్ళును.

దేవి.—[ఆత్మగతము] మెత్తమనసు దానిని నేను ఈ బతిమాలడంచేత ఉబ్బకుందునుగాక. కాని, నిర్దాక్షిణ్యము వహించునందుకు కలిగె పశ్చాత్తాపానికి వెఱుస్తాను.

[రాజును విడిచి పరివారముతో నిష్క్రమించును.

విదూ.—వర్షానదివలె అప్రసన్నగానే వెళ్ళినది దేవి. లేవోయి లే.

రాజు.—(లేచి) ఇది అనుపపన్నము గాదు. చూడు:—

తే. ఊనరసము లౌ ప్రియోక్తులు నూత్నైనఁ
బ్రియునియనునయంబు ప్రియల కెపుడుఁ
దాఁక నేర దెదను దద్విదులకుఁ గృత్రి
మంపుటెఱుపువన్నె కెంపువోలె. 39

విదూ.—నీ కిప్పు డిది అనుకూలమే. కళ్ళు కలగిన వాఁడు ఎదట దీపశిఖను ఓర్వలేడు గదా.

రాజు.—అట్లు గాదు. నామనసు ఉర్వశిని తగులుకొన్నను, నాకు దేవియందు ఆయెప్పటిబహుమానమే. కాని, నా ప్రణిపాతమును అతిక్రమించినది గావున నేను దేవివిషయమున ధైర్య మవలంబించెదను.

విదూ.—నీధైర్యముమాట అట్లుండనీ, ఆకలిగొన్న బ్రాహ్మణుని ప్రాణములను కాపాడడానికి నీవు యత్నించు. స్నానభోజనాలు కానీయడానికి ఇది సమయంగదా.

రాజు.—(మీఁదికి చూచి) పగలు సగము కడచినది.

తే. ఉలికి వేఁడికి నెమలి గూర్చుండు సరగ
వలిఁ దొలఁకుతరుమూలాలవాలమందు,
కొండగోఁగున ముకుళింపుఁగొనను దెఱచి
లోన నిందిందిరమ్ము తా లీన మగును.

తే. క్రాఁగినజలంబు విడఁ దన్ని కన్నె లేడి
గట్టునను మెట్టదామరచెట్టుఁ జేరె;

కేళిగృహమునఁ బంజరకీర మదిగో
వినుము క్లాంతమై సారెకు వేఁడు జలము·

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

ద్వితీయాంకము ముగిసినది·

మిశ్రవిష్కంభకము·

[అంతట ఇరువురు భరతశిష్యులు ప్రవేశింతురు.]

ప్రథముఁడు.—చెలికాఁడా, పైలవుఁడా, మహేంద్ర మందిరమునకు పోవుచు ఉపాధ్యాయులవారు నీచేతికి ఆసన మిచ్చిరి· నన్ను గృహసంరక్షణకై నిలిపిరి. కావున నడిగెదను· గురువుగారి ప్రయోగమును దేవసభ మెచ్చుకొన్నదా ?

ద్వితీయుఁడు·—గాలవా, మెచ్చుకొన్నదో లేదో చెప్ప లేను. మఱి, సరస్వతి రచించిన లక్ష్మీస్వయంవరం అనే ఆ కావ్యబంధంలో ఆయా రసాంతరాలలో సభ తన్మయమై పోయింది. కాని,

ప్రథ·—ఏమో తప్పు సంభవించినదని చెప్పనున్నావు.

ద్వితీ.—అవును, అందులో ఉర్వశివాక్కులో పొర పాటు కలిగింది·

ప్రథ.—ఎట్లు?

ద్వితీ·—లక్ష్మివేషంలో ఉన్న ఉర్వశిని వారుణివేషంలో ఉన్న మేనక అడిగింది:—'సఖీ, త్రైలోక్యమహాపురుషులు సకేశవులు లోకపాలురు వీరే వచ్చిఉన్నారు; ఇందులో ఎవరిమీద నీమనస్సు తగులుకొంటున్నదో చెప్పు;' అని.

ప్రథ.—తర్వాత తర్వాత ?

ద్వితీ.—అంతట ఆమెనోటినుండి 'పురుషోత్తముని మీాద' అని రావలశియుండగా, 'పురూరవసునిమీాద' అని వాకుక్క వచ్చినది.

ప్రథ.—ఇంద్రియములు కానున్నదానిని అనుసరించునవి. అందుకై ఆమెమీాద గురువు కోపగింపలేదా?

ద్వితీ.— ఆమెని ఒజ్జ శపించినారు. మఱి మహేంద్రుడు ఆమెని కనికరించినాడు.

ప్రథ.—ఎట్లు?

ద్వితీ.—'నీవు నాఉపదేశమును అతిక్రమించినకారణంచేత నీకు దివ్యస్థానం ఉండదు.' అని ఒజ్జశాపము. మఱి, ఆట మాగిసినతర్వాత లజ్జచేత తలవంచుకొనివున్న ఉర్వశికి మహేంద్రుడు ఈలాగు చెప్పినాడు:—'ఎవనిమీాద నీమనసు తగులుకొన్నదో, అతడు నాకు రణసహాయుడు రాజర్షి; అతనికి ప్రియంచేయవలెను. కనక నీవు ఆయనను పురూరవుని అతడు నీవల్ల సంతానవంతుడు అయ్యేదాకా యథేచ్ఛంగా కూడు.'

ప్రథ—పురుషాంతరవేదికి మహేంద్రునికి తగియున్నది.

ద్వితీ.—[సూర్యుని చూచి] మాటల ఆసక్తిలో మనము ఒజ్జగారి స్నానవేళను తప్పినాముగదా. రా మరి, ఆయన ప్రక్కనే ఉందాము. [అని నిష్క్రమింతురు.

మిశ్రవిష్కంభకము ముగిసినది.

తృతీయాంకము

[అంతట కంచుకి ప్రవేశించును.]

కంచుకి.—

ఉ. వేకువ ప్రాయమం దనుభ
వింపుదు రెల్ల కుటుంబు లర్థముల్,
తోకములం దనంతరము
ద్రోచి భరంబు భజింతు రూఱటన్;
మా కయినన్ శరీరమును
మాల్చుచు నిచ్చలు వార్థకంబునన్
కొను సేవ యంచుఁ జెఱ!
పైదలులం దధికార మకటా! 41

[పరిక్రమించి] నియమస్థురాలు కాశిరాజపుత్రి నన్ను ఆదేశించినది ఏమనగా—"నేను వ్రతము నెఱవేర్చుకొనుదాననై అలుక ఉజ్జగించి నిపుణికముఖముగా మహారాజును పూర్వము వేడియున్నాను. దానినే నీవు నామాటవలన విన్నవింపుము." అని. నేనును ఇప్పుడు సంధ్యాజాప్యమును ముగించుకొన్న మహారాజును చూచెదను. [పరిక్రమించి, చూచి,] రాజభవనమందు దివసావసానవృత్తాంతము రమణీయముగదా. ఎట్లన, నిచట,—

మ. నిలుచున్ మల్చినయట్లు మనిగడలన్
నిద్రాలసంబుల్ శిఖుల్,

వలభుల్ ధూపిలు జాలధూపములచేఁ
పారావతాధ్యక్రియన్,
బలిపుష్పాంచిత హైమనతావులను బ్ర
జ్వాలంబులన్ సాంధ్యమం
గళదీపంబులఁ బంతు రాచరణని
త్రికల్ వృద్ధ లంతఃపురిన్. 42

[నేపథ్యమువైపు చూచి] అహో! మహారాజు ఇట్లే వచ్చుచున్నాఁడు.—

తే. చుట్టురాఁ గరదీవ్వెలఁ బట్టి కేల
నూడిగపుటాండ్రు గొలిచి రా, నొప్పు నితఁడు,
కొండగోఁగులు తటములనిండఁ బూవ,
జట్టుపలుపోమిఁ జరియించు శైల మనఁగ. 43

ఈయనను దృష్టిపథములో నిలిచి ఎదురుసూచెదను.

[అంతట యథానిర్దిష్టుఁడు రాజు ప్రవేశించును, విదూషకుఁడును.]

రాజు.—[ఆత్మగతము]

తే. పనులలోఁ జొచ్చి యుత్కంఠ వెనుక కుంచి
పవలు గడపితి నంతగా బాధపడక,
అకలితవినోదసుదీర్ఘయామ మగుచు
నొంచురాతిరి నెట్లు వేగించువాఁడ. 44

కంచుకి.—[సమీపించి] జయము జయము దేవరకు. దేవేరి విన్నవించుచున్నది:—"మణిహర్మ్యముమీఁద చంద్రుఁడు ఎంతయు మనోహరముగా నగపడును. అచట సన్నిధి

యొసంగుదేవరతోఁగూడ రోహిణీసంయోగము దాఁక ఎదురు చూచుచుండఁ గోరుచున్నాను.'' అని.

రాజు.—ఆర్యుఁడా, లాతవ్యుడా, దేవితో 'నీయిచ్ఛ' అని విన్నవింపుము.

కంచు.—ఏలినవారి యాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—వయస్యా, దేవేరియారంభ మిది, ఏమి పార మార్థికముగా వ్రతము నిమిత్తమే అగునా?

విదూ.—ఓయి నాకు తోస్తుంది-దేవిగారు పశ్చా త్తాపంపొందినదై నీప్రణిపాతపు ఉల్లంఘనాన్ని వ్రతమిషచేత తుడిచివెయ్యడానికి కోరుతున్నది-అని.

రాజు.—ఉపపన్నమునే నీవు చెప్పితివి. అట్లే గదా.

క. ప్రణతిఁ లంఘించి తొలిఁ
వెనుకం దాపంబు నొంది వినిగూఢముగా
ననునయము లొసఁగి ప్రియునికి
మనస్వినులు మాన్పికొంద్రు మదిలోనితపఁ. 45

కనుక మణిహర్మ్యముమీఁదికే మార్గము చూపుము.

విదూ.—ఇటు ఇటు. గంగాతరంగాలలాగు శోభిస్తూ వున్న యీ స్ఫటికమణిమెట్లమీదుగా ప్రదోషావసరరమణీ యాన్ని మణిహర్మ్యాన్ని ఎక్కవయ్యా.

రాజు.—నీవు ముందుగా ఎక్కు.

[అందఱు మెట్లెక్కుట నభినయింతురు.

విదూ.—[చూచి] ఓయి చంద్రోదయం కానున్నది. కనుకనే చీకటి వదలుతున్న తూర్పుదిక్కు మొగము వెలుతురు చేత సొం పెక్కుతూ వుంది.

రాజు.—నీవు సరిగానే చెప్పితివి.

ఆ. ఉదయతటిమఱుఁగున నున్నయిందునికాంతి
తమము నచటినుండి దవ్వ తఱుమ,
గుంతలములు దీర్చుకొన్నతీరున నాదు
కనుల నింద్ర దిక్ముఖంబు తనుపు. 46

విదూ.—హీహీ! ఓహో! ద్విజాతులకే డితడు కల కండమోదకపుసిరిగలవాడు ఉదయించినాడు.

రాజు.—[స్మితముతో] ఉదరపరాయణునికి ఎల్లయెడలను తిండిమీఁదనే లోకము. [చేతులు మోడ్చి ప్రణమిల్లి] భగవంతుఁడా, యామినీరమణా!—

తే. సాధువుల క్రియకై నీవు సవితఁ జొత్తు,
సుధ యొసఁగి తనియింతువు సురలఁ బితల,
రేలు పర్వెడుతమము హరింతువయ్య,
గిరిశచూడాహితాత్మ, మ్రొక్కెదను నిన్ను. 47

[అని లేచును.

విదూ.—బ్రాహ్మణునినోటితో పలుకుచున్న నీపితామహునిచేత అభ్యనుజ్ఞాతుడవై నీవు ఆసనపరిగ్రహం చెయ్యి, నేనున్ను సుఖాసీనుడ నౌతాను!

రాజు.—[అట్లే విదూషకునిమాట నంగీకరించి కూర్చుండి పరిజనముం గాంచి] పట్టపగలుగా వెన్నెల గాయుచుండఁగా దివ్విటీ లేల? చెలువలారా, మీరు విశ్రమింపుఁడు.

పరిజనము.—ఏలినవారియాజ్ఞ.

[అని నిష్క్రమింతురు.

రాజు.—[చంద్రునిం గాంచి] వయస్యుఁడా, ఇక నొక ముహూర్తమునకు దేవి వచ్చును. కనుక ఏకాంతమున నా యవస్థను వచించెదను.

విదూ.—ఎందుకూ? అగపడుతూ నేవున్నది అది. అయినాగాని, అటువంటి యనురాగం చూడఁగా ఆసముడిచేత ఆత్మను నిలుపుకోవడం శక్యమే.

రాజు.—అట్లు ఇది. కాని; నామనస్సులోని యభితాపము కడిఁదిగా నున్నది.

ఆ. విషమశిలలచాలు వేగంబు నుడిపిన
యేటిజాలు వోలె నింతితోడి
పొందు విఘ్ననిహతిఁ బొందినకతమున
శతగుణత్వ మొందు స్వాంతశయుఁడు. 48

విదూ.—అంగములు కృశ్నిపోవుచున్నను అధికంగా శోభిస్తున్నావు. అందువల్ల నీకు ప్రియాసమాగమము చెంతనే ఉన్నదని తలుస్తాను.

రాజు.—[నిమిత్తమును సూచించి] వయస్యా,

క. గురుశోకాతురు నన్నుఁ గ
నెరకోరుఁ-లు గొల్వునుడుల నీ వెటులో యటుల్
కర మాశ్వాసించు బలే!
స్ఫురణముల౯ దక్షిణంబు భుజ మిది మిత్రా. 49

విదూ.—బ్రాహ్మణునివచనం తప్పదు గదా.

[రాజు సప్రత్యాశముగా నుండును.

[అంతట ఆకాశయానమున అభిసారికావేష ఉర్వశియు,
చిత్రలేఖయు ప్రవేశింతురు.]

ఉర్వశి.—[తన్ను తాను చూచుకొని] సఖి చిత్రలేఖా, అల్పాభరణభూషితము నల్లని వీణామితోడి యీయభిసారికా వేషము నీకు అందగిస్తూ ఉన్నదా?

చిత్ర.—వర్ణించడానికి నాకు వాగ్వైభవము లేదు. ఇట్లు తలుస్తున్నాను, నేను పురూరవుణ్ణి అవుదును గాక, అని.

ఉర్వశి.—సఖి, మదనుని ఆన నీకు, నన్ను శీఘ్రంగా ఆసొబగుని యింటికి కొనిపొమ్మని.

చిత్ర.—ఇదుగో, మలిచిన కైలాసశిఖరంలాగ ఒప్పుతున్న ప్రియమిత్రుని భవనాన్ని దటిసితివి.

ఉ.— అట్లైతే, ప్రభావంచేత తెలుసుకోవే ఆయన నాహృదయచోరుడు ఎక్కడ ఉన్నాడో ఏమి చేస్తున్నాడో.

చిత్ర.—[ధ్యానించి, ఆత్మగతము] కానీ, ఈమెను కొంచెము ఆడిస్తాను. [ప్రకాశము] సఖి, ఈయన మనోరథ

ప్రాప్త మయిన ప్రియాసమాగమసుఖాన్ని అనుభవిస్తూ ఉపభోగక్షమమైన ప్రదేశంలో ఉన్నాడు.

[ఉర్వశి విషాదము నటించును.

చిత్ర.—ఓసి గోలా, ప్రియసమాగమానికి వెతే చింత యేమున్నది?

ఉర్వశి.—[ఊఅడిల్లి] అదక్షిణము నాయెద సందేహ పడినది.

చిత్ర.—[చూచి] ఏడుగో మణిహర్మ్యముమీద వయస్యమాత్రసహాయుడు రాజర్షి. రా మణి అతనిని సమీపింతాము. [ఇరువురు దిగుదురు.

రాజు.—వయస్యుఁడా, రాత్రితోఁగూడ మదనబాధ పేర్చుచున్నది.

ఉర్వశి.—అర్థము బయలువడని యీవచనంచేత నా గుండె తల్లడిల్లుతున్నది. అగపడకుండియే విందాము గాక మన సంశయము తీరిందాకా, వీరినమ్మకపు నుడువులు.

చిత్ర.—నీ కిచ్ఛయయినటు.

విదూ—ఓయి అమృతము లీనుతున్నయీచంద్రపాదాలని సేవించు.

రాజు.—వయస్యుఁడా, ఈ వ్యాధి, యిట్టి సాధనములకు కుదురునది గాదు. చూడు:—

చ. సుమశయనంబు నూతనము,

పోమునినిండుమరీచిపిండు, దే

హామున నలందుచందనము,
నచ్ఛపుము త్తెపుఁజే, ర్లివన్నియుఁ
కుసుమములు గావు నామన
సిజాతరుజన్ గుదియింప; శక్తి యా
యమరియునుఁ—

ఉర్వశి.—మఱి యన్య ఎవతె?

రాజు.—

విపి క్రమున
వ్యాహ్రియమాణము తత్కథాళియుఁ. 50

ఉర్వశి.—హృదయమా, నన్ను వదలి ఇతనిం గూడి నందుకు ఫలమును నీవు ఇప్పుడు అనుభవించితివి.

విదూ.— అవును. నేనున్ను మిష్టమయిన లేడిమాంసం తిన దొరకనప్పుడు దానిని వేడుతూ కీర్తిస్తూ ఊఱడిల్లుతాను.

రాజు.—ఇది నీకు ఘటించును.

విదూ.— నీకున్ను అది త్వరలోనే ఘటించును.

రాజు.—సఖుడా, ఇట్లు తలంచెదను.

చిత్ర.—ఓసి! అసంతుష్టురాలా, విను.

విదూ.—ఎట్లు?

రాజు.—

క. ఆయింతి తెరికుదుపున
కై యెయీయంస మొత్తె నాత్మాంసముచే,

నాయంగ మిది యొకఁడె నా
కాయమునఁ గృతార్థమగా, మిగత భర మిలకుఁగ. 51

చిత్ర.—ఇప్పుడు తామసింప నేల?

ఉర్వశి.—[తటాలునఁ దటిసి] సఖి, నేను దరిసి ఎదుర నిలిచినా మహారాజు ఉదాసీనుడుగా నున్నాడే?

చిత్ర.—[స్మితముతో] మరీ వేగిరముచేత తిరస్కరిణిని తొలగింప వైతివి.

[నేపథ్యమున]

భట్టిని ఇటు, ఇటు.

[అందఱు చెవి యొగ్గుదురు. ఉర్వశి సఖితోఁగూడ విషాదము చెందును.

విదూ.— ఓహో! వచ్చినది దేవి! కనక వాచంయము డవుగా వుండు.

రాజు.—నీవును గుట్టు దాఁచి యుండుము.

ఉర్వశి.—సఖి, ఇపు డేమి చేతాము?

చిత్ర.—దిగులు పడవద్దు. మనము మఱగియున్నాము. రాజర్షి పట్టపుదేవి ఉపవాసవ్రతకృశగా కనబడుతున్నది. కనక ఈమె యిక్కడ చాలాసేపు ఉండదు.

[అంతట ఔపహారికహస్తపరిజన దేవి ప్రవేశించును.]

దేవి.—[పరిక్రమించియు చూచియు] ఓసే, నిపుణికా, వీడుగో భగవానుడు చంద్రుడు, రోహిణింగూడి అధికంగా శోభిస్తున్నాడు.

చేటి.— మఱిదేవితోఁగూడితే భర్త విశేషరమణీయుడు గాడా ? [పరిక్రమించును.

విదూ.— [చూచి] ఓయి నాకు స్వస్తివాచనం ఇస్తుందో, కాక, నీకు వ్రతమిషచేత రోషము మాని ప్రణిపాతలంఘనాన్ని తుడిచివేసుకో గోరి యున్నదో, ఎఱుగను, గాని, ఇపుడు నాకండ్లకు శుభదర్శనగా ఉన్నది దేవి.

రాజు.— [స్మితముతో] ఉభయమును ఘటిల్లును.అయినను నీవు పిమ్మట చెప్పితివే అది నన్నుగుఱించినదిగా తోఁచుచున్నది. ఏలన ఈమహనీయురాలు—

ఉ. ధౌతదుకూలయుగ్మమును
దాలిచి మంగళమాత్రభూషణై
పూతము లైనలేగఱిక
మోసులఁ జూర్ణకచాళిఁ జెర్వియుఁ
జేతములోనిగర్వ మప
చిత్యపదేశమునన్ ద్యజించియున్
గాతరనేత్ర నాపయిని
గన్నప్రసాదముఁ దెల్పు మేననే. 52

దేవి.— [తఱిసి] జయము జయము ఆర్యపుత్రునికి.

విదూ.— దేవిగారికి స్వస్తి.

రాజు.— దేవికి స్వాగతము.

[ఆమెను చేతఁ బట్టి కూర్చుండఁబెట్టును.

ఊర్వశి.—సఖి, ఈమె దేవీశబ్దముచేత ఉపచార మొందుట యుక్తమే. తేజులో శచికి ఏమాత్రము తక్కువపడదు.

చిత్ర.—బళి, అసూయావిముఖంగా పల్కితివి.

దేవి.—ఆర్యపుత్రుని పురస్కరించుకొని నే నొకానొక నోము నోచవలసి ఉన్నది. అందుకై ముహూర్తముసేపు ఆకను సహింపవలెను.

రాజు.—అట్లనవలదు. ఇది ఆక యెట్లు? అనుగ్రహము గదా.

విదూ.—స్వస్తివాచనము కలదైన యిటువంటి నిర్బంధము తరుచుగా కలుగును గాక.

రాజు.—దేవి చేసెడి యీనోము పే రేమి?

[దేవి నిపుణికం గాంచును.

నిపు.—దేవరా, దీనిపేరు ప్రియానుప్రసాదనము.

రాజు.—[దేవిని చూచి అట్లని

తే. గాత్రమును బిసమృదువు నకారణముగ
నీవ్రతముచేతఁ గల్యాణి యేల వాడ్ప?
చాఁచు నెవఁడంజలిని నీ ప్రసాదమునకు
ననునయింతువె యాదాసజనుని నీవు? 53

ఊర్వశి.—ఈమెయందు ఇతనికి బహుమానము మిక్కుటంగా నున్నది.

చిత్ర.—ఓసిబేలా, ప్రేముడి ఒరులపా లయినపుడు నాగరకులు అధికంగా దాక్షిణ్యము చూపుతారు.

దేవి.—[సస్మితముగా] మఱి యీనోము నోచడం వల్ల ఈప్రభావము; ఏమన, ఆర్యపుత్రుడు ఈపాటియేని పలకరించినాడే.

విదూ.—ఊరుకోవయ్యా! మంచిమాటను నిరాకరించగూడదు.

దేవి.—పిల్లలారా, పూజాద్రవ్యాలని తెండి, మణిహర్మ్యమం దున్న చంద్రపాదములను పూజిస్తాను.

పరి.—ఇదుగో, గంధము పువ్వులు లోనైన యుపహారము.

దేవి.—[నాట్యమున గంధపుష్పాదులతో చంద్రపాదములను అర్చించి] ఒసే, ఈ యుపహారమోదకాలని మాణవకయ్యకు సమర్పించండి.

పరి.—దేవియాజ్ఞ. మాణవకయ్యా, ఇదుగో ఇది నీకు.

విదూ.—[మోదకాలపళ్ళెరముం గైకొని] అమ్మా, నీకు స్వస్తి. నీయుపవాసము బహుఫలము అగుగాక.

దేవి.—ఆర్యపుత్రుడా, ఇటు.

రాజు.—ఇదె ఉన్నాను.

దేవి.—[నాట్యముచే రాజును పూజించి, చేమోడ్పుతో మొ్రక్కి] ఇదుగో నేను ఈదేవతాదంపతులను రోహిణీహరిణాంకులను సాక్షీకరించి ఆర్యపుత్రుని అనుప్రసన్నుని చేస్తున్నాను. ఇది మొదలుకొని ఏచెలువను ఆర్యపుత్రుడు వేడునో; ఎవతె ఆర్యపుత్రుని సమాగమానికి ఉవ్విళ్ళూరు

తుందో, ఆచెలువతో నేను ప్రేమబంధముతో వర్తింపవలయు
నని.

ఉర్వశి.—అహా! ఈమాటకు అభిప్రాయమేమో ఎఱుఁగకున్నాను. నాకు మఱి హృదయము విశ్వాసముచేత విశదమైనది.

చిత్ర.—సఖి, మహానుభావురాలు పతివ్రత నీకు అనుజ్ఞ యిచ్చింది, ఇక నిర్విఘ్నంగా నీకు ప్రియసమాగమం కలుగుతుంది.

విదూ.—[అపవారించి] చెయి తెగిన చెంబడివాడు చేప తప్పించుకొని పోగా 'ఇందువల్ల నాకు ధర్మం కలుగుతుంది' అని చెప్తాడు. [ప్రకాశము] అమ్మా, ఏమి నీకు అట్టి ప్రియుడా ఈదొడ్డవాడు?

దేవి.—మూర్ఖా, నేను నాసుఖమును ~~మానుకొని~~ ఆర్యపుత్రుని సుఖితశరీరుని చేయడానికి [illegible] వల్ల తెలుసుకో ప్రియుడో కాడో [illegible]

రాజు.—

క. ఈఁగల వాం డొకతెకుఁ, గ
కోఁగల పీదాసు నీవు కొమ్మ; య
నేఁ గా నట్టిఁడ నెట్టినిఁ
గాఁ గొంటివొ నను నకాండకాతరమతి వై. 54

దేవి.—అవునువో కావో, ఉద్దేశించినప్రకారము ప్రియానుప్రసాదనవ్రతము నెఱవేఱినది. పిల్లలారా రండి వెళ్దాం. [దేవి తరలినది.

రాజు.—ప్రేయసీ, ఇపుడు నన్ను వదలిపోయెదేని నేను ప్రసాదితుఁడను గాను.

దేవి.—ఆర్యపుత్రుడా, నే నెప్పుడు నియమమును ఉల్లంఘించినదాన్ని కాను.

[దేవి సపరివార నిష్క్రమించును.

ఉర్వశి.—సఖీ, రాజర్షి ప్రియకళత్రుడు, మఱి నేను హృదయాన్ని ఆపుకోలేక ఉన్నాను.

చిత్ర.—అయితే, నీవు నిరాశవై నివర్తిస్తావా ?

రాజు.—[ఆసనముం బొంది] వయస్యా, దేవి దూరము పోయి యుండదు.

విదూ.—చెప్పదలచుకొన్న మాటను జంకు లేకుండా చెప్పు. రోగము అసాధ్యమని వైద్యుడు రోగిని విడిచివేశినట్లు, నిన్ను ఆయిల్లాలు స్వచ్ఛందవర్తినిగా వదలివేశింది.

రాజు.—మఱి ఉర్వశి యే మయినా,—

ఉర్వశి.—కృతార్థురాలు అగునా!

రాజు.—[కుళకము]

తే. లీనమై యందెరవళిమాత్రాన నాదు
వీనుదోయికి విందుగావించునో కో ?
వెనుక కల్లన వచ్చి నావీక్షణములఁ
ముగ్ధకరపంకజములతో మూయు నో కో?

తే. హర్మ్యతలమున నిచటఁ దా నవతరిల్లి
మలసి మందాక్షమందాయమాన యగుచు

నడు గడుగు గాఁగఁ బెట్టించి గడుసుఁజెలియ
బలిమిఁ దేర నాకడకుఁ దా వచ్చునొకో? 55

ఉర్వశి.—సఖీ, ముందుగా, ఇతని యీకోరికను తీరుస్తాను. [వెనుకకుఁ బోయి చేనికన్నులను మూయును.
చిత్రలేఖ విదూషకునికి సన్న సేయును.

రాజు.—[స్పర్శ సూచించి] చెలికాఁడా, ఈవరారోహ నారాయణుని తొడనుండి జనించినట్టిది.

విదూ.—నీవు ఎట్లు తెలిసికొంటివి?

రాజు.—ఇందు తెలియని దే మున్నది?

క. స్మరశరజర్జరితం బీ
శరీర మిఁక నెవతెచేతిస్పర్శకుఁ దనియున్?
హరిణాంకాంశువులకు బలెఁ
దరణికిరణములకుఁ గలువ దాల్పదు తనువున్. 56

ఉర్వశి.—[చేతుల నెడలించి లేచి కొంచెము అవలికి జరిగి] జయము జయము మహారాజుగారికి.

రాజు.—సుందరీ, స్వాగతము.
[తనతో ఏకాసనమందే కూర్చుండఁ బెట్టును.

చిత్ర.—వయస్యునికి సుఖమా?

రాజు.—నిశ్చయముగా సమకూడినది.

ఉర్వశి.—సఖి, మహారాజును దేవి యిచ్చినది, అందువల్ల ప్రణయినివలె ఈయనతో శరీరసంపర్కం పొందితిని; అంతే గాని నాయందు సౌభాగ్యగర్వాన్ని సమర్థించకు.

విదూ.—ఏమి! ఇక్కడనే మీకు పొద్దు కుంకినదా?

రాజు.—[ఉర్వశిని చూచి]

క. దేవి యొసంగిన దనియే
యీవపువున వ్యాపృతిఁ వహించెద వేనిఁ,
ఏ వారియనుమతంబున
నీవు తొలుత మ్రుచ్చిలించి తీహృదయంబుఁ ? 57

చిత్ర.—వయస్యా, ఈమె చెప్పగల ఉత్తరము లేదు. ఇపుడు నావిన్నపము నాలకించుము.

రాజు.—అవహితుఁడను.

చిత్ర.—వయస్యుడా, ఆమనితర్వాత వేసవిలో నేను సూర్యభగవంతుని ఉపాసించవలశివున్నది. కనక ఈనాప్రియసఖి స్వర్గాన్ని స్మరించకుండా వుండేలాగు వయస్యుడు చేయవలెను.

రాజు.—కల్యాణీ.

తే. వర్ణనాతీతసౌఖ్యమె వఱలు దివము,
దాని మఱపింప నెవ్వాఁడు దంట యగును ?
ఈరమణికైన వినుమీ పురూరవుండు
దాసుఁ డగుఁ దాసనన్యసాధారణుండు. 58

చిత్ర.—అనుగృహీతనైతిని. సఖి ఉర్వశీ, అలందురక నన్ను వీడ్కొల్పుము.

ఉర్వశి.—[చిత్రలేఖను కౌఁగిలించి సఖి, నన్ను మఱవకుమా.

చిత్ర.—[స్మితముతో] వయస్యునితో కూడిన నిన్నే నేను అట్లు వేడుకోవలసినదానను.

[అని రాజునకుం బ్రణమిల్లి నిష్క్రమించును.

విదూ.—ఆహా! కోరిక తీరడంచేత నీవు వర్ధిలుతున్నావు.

రాజు.—ఎంత వర్ధిలుచున్నా ననఁగా, చూడు.

శా. నాకేకాతపవారణం బిడ దటుల్ నానావనీరాజ చూ
డాకల్పోజ్జ్వలరత్నభాసిపదపీఠాప్తాధిరాజ్యంబు దాన్,
ఈకంజేక్షణపాదపీఠముననే నేకాంతసేవాకృతి [ముక్
ప్రాకింబాత్రమనౌట యెట్టిదునో పూర్తిన్ జెందుధన్యత్వ

ఉర్వశి.—ఇంతకన్న ప్రియతరము పల్కడానికి నాకు విభవంలేదు.

రాజు.—[ఉర్వశిని కేలఁ బట్టి] అహా! ఈప్సితలాభ మనఁగా విరుద్ధములు పెరుఁగుట గదా.

శా. ఆపాదంబులె యొందవంబులు పరా
హ్లాదం బిడున్ మేనికిన్,
ఆపౌష్పవబాణసంతతులె పె
ల్లానంద మొందించెడిన్,
ఏపుం జూపుచు నేది యేది మును న
న్నేఁచెన్ సఖీ, యిప్డదే
ప్రాపయ్యెన్ నినుఁ గూడ నా కనునయ
ప్రాప్తంబువోలెన్ వెసన్. 58

ఉర్వశి.—విలంబముచేత ఆర్యపుత్రునియెడ అపరాధిని నైతిని.

రాజు.—కాదు అట్లు గాదు.

తే. ఎట్టకేలకుఁ గ్రుచ్చాగ్రిన నెనసినట్టి
సుఖమె రసవత్తరం బయి శోభఁ జెందు,
వడకు సోకినతటిని నిర్వాణ మొసఁగుఁ
జెట్టునీడ నరునకు విశేషముగను. 60

విదూ.—ప్రదోషరమణీయమైనచంద్రపాదాలని సేవించినావు. ఇప్పుడు నీకు పడకటిల్లు చేరడానికి సమయము.

రాజు.—అటయిన, నీసఖికి మార్గము చూపుము.

విదూ.—అమ్మా, ఇటు ఇటు. [అని పరిక్రమింతురు.

రాజు.—ఇది ఇప్పుడు నాప్రార్థన.

ఉర్వశి.—ఏ పని ?

రాజు.—

ఆ. శతగుణితయుఁ బోలె జరిగె మున్ను త్రియామ
యనుపగతమనోరథునకు నాకు,
అట్లె జరుగునేని యంభోజపత్రాక్షి
నీసమాగమమున నేను కృతిని. 61

[అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.

తృతీయాంకము సమాప్తము.

ప్రవేశకము.

క. అనుఁగుసఖుఁ బాసి వనటఁ
బనవు సఖియుక్త హంసి వ్యాకులమతి యై,
ఇనకరసంస్పర్శకు వి
చ్చిననెత్తామరలకొలనిసీమలయందుఁ. ౧

అని చిత్రలేఖాసహజన్యల ప్రావేశికి ఆక్షిప్తిక.]

[అంతట విమనస్క చిత్రలేఖయు సహజన్యయు ప్రవేశింతురు.]

చిత్రలేఖ ప్రవేశాంతరమున ద్విపదికతో దిక్కులుసూచి]

[గేయము]

సఖి కనఁబడనియంత,
సరసునఁ గ్రందిలు వంత,
అశ్రులు వెల్లువ గాఁగ,
హంసీయుగము మది క్రాఁగ. ౨

సహజన్య.— సఖి, చిత్రలేఖా, వాడిపోతూవున్న నూఱు రేకుల తామరపూవులాగు వున్న నీ ముఖంయొక్కఛాయ నీ హృదయంలోపలి అస్వస్థతని తెల్పుతున్నది.నీదుఃఖానికి కారణ మేమో చెప్పవే. నీతో సమదుఃఖను కాగోరుతున్నాను.

చిత్ర.— సఖీ, సహజన్యా! అచ్చరలవంతువరుసను ఇక్కడ సూర్యభగవంతునికి పాదములసేవ నేను చేయవలసి వున్నాను. అందుచేత ఉర్వశికోసము అధికంగా ఉత్కంఠితురాలి నై యున్నాను.

సహ.—ఎఱుగుదును వీరియన్యోన్యప్రేమను. తర్వాత తర్వాత ?

చిత్ర.—అంతట ఈదినములలో దానివృత్తాంత మే మో అని సంయమమున చూడగా అత్యాహితము కనబడినది.

సహ.—[ఆవేగముతో] ఏలాగు ?

చిత్ర.—ఉర్వశి రాజ్యభారమును మంత్రులమీద ఉంచిన రతిసహాయుణ్ణి ఆరాజర్షిని తోడుకొని విహారార్థమై గంధమాదనవనానికి వెళ్ళినది.

సహ.—అటువంటిస్థలములలో కలిగేది ఏదో అదే గదా సంభోగ మనగా తర్వాత తర్వాత ?

చిత్ర.—అక్కడ మిన్నేటి యిసుకదిన్నెలలో క్రీడిస్తూ వున్న ఉదయవతి అనే విద్యాధరకన్యకను ఆరాజర్షి తేరి చూచి నా డని ఉర్వశి అలిగినది.

సహ.—సరే. మిక్కుటమైన ప్రేమకు సహనముండదుగదా. తర్వాత తర్వాత ?

చిత్ర.—అంతట, కాంతుడు ఎంత బతిమాలుకొన్నా మెత్తబడక ఉపాధ్యాయశాపహతహృదయ గ్రాయ స్త్రీలు చొర రానిదైన కుమారవనం చొచ్చినది. చొచ్చినవెంటనే కార ణాంతరముచేత ఈమెరూపము తీగగా మారిపోయినది.

సహ.—విధికి అసాధ్యములేదు. అటువంటి అనురాగానికి ఆకస్మికంగా ఇటువంటి యీాయనర్థపరిణామము! ఇప్పుడు ఆరాజర్షి యవస్థ యేమి ?

చిత్ర.—ఆయన ఆకాశంలోనే ప్రియతమను వెతుక్కొంటూ శేయింబగళ్ళు గడుపుతూ వున్నాడు; వీతరాగులకు కూడా ఉత్కంఠను కలిగించే యీ మేఘోదయంచేత అనర్థములు పాలయి పోవ్యేని.

[అనంతరమున జంభలిక]

[గేయము]

సఖి కనఁబడనియంత,
సరసున గండిలు వంత,
అశ్రులు వెల్లువ గాఁగ,
హంసీయుగము మది గాఁగ, 3

సహ.—సఖి, అటువంటి ఆకృతివిశేషములు చిరకాలము దుఃఖభాజనములు కానేరవు. తప్పకుండ ఏదో అనుగ్రహరూప మైననిమిత్తము వారికి సమాగమకారణమవుతుంది. రా మరి, పొడువనున్న ప్రాగ్వేల్పును సేవింతాము.

[అనంతరమున ఖండధార]

[గేయము]

చింతావిదూనమానసగ్ను
స్నిగ్ధాదర్శనలాలసుఁఙు
వికచపద్మాంచితనీరమున
విహరించు హంసి కాసారమున. ౪

[అని నిష్క్రమింతురు

ప్రవేశకము ముగిసినది.

చతుర్థాంకము

[గేయము]

క. కరిపతి సొచ్చె వని౯ బ్రియా
విరహోన్మాదంబువలనవిక్రుతిఁ దెలుపుచు౯
తరుపతితకిసలయసుమో
త్కరమండిత మగుచు భూరికాయమ్మొప్ప౯. ౫

[అని పురూరవుని ప్రావేశికి ఆక్షిప్తిక.]

[అంతట ఉన్మత్తవేషుఁడు రాజు ప్రవేశించును.]

రాజు.—ఆ! ఓరిపాపిష్ఠ రక్కసుఁడా, నిలునిలు. నా ప్రేయసిం గొని యెట కేఁగెదవు? ఆ! కొండకొమ్మునుండి మింటి కెగసి నామీఁద బాణాలు కురిపించుచున్నాఁడు [బెడ్డ కై కొని కొట్టుటకు పరువిడుచు, అనంతరము ద్విపదికచే దిక్కులు సూచి]

[గేయము]

స్వాంతము సకి వగయేర్చ౯
సరసిఁ దాఁ జట్టుప లార్చ౯
అశ్రుపూరితనయనుండై
హంసతరుణుఁడు దీనుండై. ౬

[పరికించి]

మ. ఇది సన్నద్ధము నూత ·రిదము, గాఁ
డింద్రారి గర్వాంధుఁ డి;
య్యది యింద్రాయుధ మౌను గాని, శ్రవణాం
తాకృష్టమౌవిల్లు గా;
దిది యాసారము గాని, ముల్కితతి గా:
దీహైమకాపాంభ నా
హృదయాధీశ్వరి గ్రుస యుర్వశియుఁగా
దే, శంప యౌ సకటా! 62

[అని మూర్ఛిల్లి పడి ద్విపదికచే లేచి నిట్టూర్చి.]

క. మది రేక్షణను హరించెఁ
మదమున రక్కసుఁ, డనుచు భ్రమం బడితిని నే,
నది సూడ గ్రాహ్యుఁగుఁదీ
వ దళ త్తళ లాడ మ్రబ్బు వర్షంచెడి నే. ౭

[ఆలోచించి] రంభోరువు ఎటకేఁగియుండును ?

మ. కినుకన్ శక్తత దిచ్చుమో మయినదో?
కినుకం జిరం బూనదే;
చనెనో నాకముఁగూర్చి నాయెడ గడున్
స్వాంతంబు భావార్ద్రమౌ;
కాని యో నాయెడుర్ల దెగింపుదురె ర
క్షోవీరు లైనన్ సఖీ ?
కనుక న్లై ప్రియ య త్తమిల్లె! నిటులున్
గారింతువే దైవమా ! 63

[అని ద్విపదికచే] [దిక్కులం గాంచి, నిశ్వాసముతో] [అశ్రువులతో] దైవము విపరీతమయినవారికి దుఃఖమువెంట దుఃఖము సంభవించును. ఎట్లన:—

ఆ. వచ్చె నిపుడె నాకుఁ బ్రాణనాయికతోడ
నోపరానివిరహతాపభరము,
అభినవాంబుధరము లాతపర్ధిఁ నడంప
హితము లగుదినములు నివె తోడంగ. 64

[అనంతరమున చర్చరి]

క. జలద, కినియకు, ముదల; యవి
రళధారాధౌతభాసురదిశాముఖుఁడా;
ఇల గందునేని సకి, న
వ్వల నీ వేమి పలిపిన నవారణ సైతుఁ. ౮

[విహసించి] వ్యర్థముగా నేను నామనస్సులోని పరితాపవృద్ధిని ఉపేక్షించుచున్నాను. మునులుకూడ చెప్పుదురు గదా, 'రాజు కాలమునకు కారణము' అని. కనుక నే నేల మేఘర్తువును మాన్పివేయఁగూడదు.

[అనంతరమున చర్చరి]

[గేయము]

గంధమత్తమధుకరకలగానము
వాద్యమానపికవాద్యధ్వానము
పవనోద్వేల్లితపల్లవపూరము
ఆడెడిఁ గల్పక మభినయసారము. ౯

[అని వర్తించి] వలదు. వార్షికచిహ్నములచేతనే నాకు రాజోపచారములు ఇపుడు జరుగుచున్నవి. ఎట్లన,—

తే. మించుఁబొన్నించు మేఘంబె మేలుకట్టు,
వీచుఁ బూరెమ్మ చామరల్ వేతసములు,
వందు లగు ఘర్మ మఱ నెలుం గొందుశిఖులు,
సెలసరులఁ గానుక లిడెడు బేగ లగు గిరులు. 65

కానీ, ఇట్లు నాపరిచ్ఛదమును శ్లాఘించుకొన్న నేమి ఫలము ? ఈయడవిలోనే ఆ ప్రియను వెదకెదనుగాక.

[మరల చర్చరీపాఠాంతమున భిన్నకము]

[గేయము]

అబలావిరహితుఁ డతిదుఃఖితుఁడు
దైవము దూరుచు స్తంభితుఁడు
భూధరవనమునఁ బుష్పోజ్జ్వలమున
గజరాజే గెడి క్షీణగమనమున. ౧౦

[చూచి] అయ్యో, వెదకఁ దొడంగిన నాకు సందీపనమువలె అగుసది. ఏలన,

తే. గర్భజలము లారక్తరేఖములు నయిన
పుష్పములచేత నిదె నవభూమికదళి
కినుక నంతరస్రువు లై నవసితకనుల
నుత్కలికతోడ స్మరియింప నూన్చె నన్ను. 66

ఈదారిని పోయియుండినను ఆమహానీయను ఎట్లు కని పెట నగును ?

తే. అడుగు లిలమీఁద మోపె నే నాసుగాత్రి
వానఁ దడియుసు మైన యౌవనతలమున,
శ్రోణిభరమున మడమలు కుంగఁ బాఱు
యావకపుఁజారుపదపం క్తి యగపడెడిని. 67

[ద్విపదికచే] [పరిక్రమించిచూచి హర్షముతో] దొరకినది గురు, దీనిచేత ఆకోపనమార్గమును ఊహింప నగును.

తే. మగ్ననాభి రుపాసంభ్రమగతి నడుమఁ
గాఱునశ్రుల మోవిరాగంపుగుర్తు
లైనది యిది శుకోదరశ్యామలంబు
చ్యుతము నిస్సంశయము స్తనాంశుకము! బళిరె. 68

[అరసి] ఏమి! ఇంద్రగోపములతోడి క్రొత్తపచ్చిక బయలు ఇది. ఈనిర్జనవనమున యావృత్తాంతము ఎట్లు తెలియును? [చూచి] అహాహా! జడివానకు ఉబ్బినశిలాజతుస్థలి పాషాణము నెక్కి,—

ఆ. తూర్పుగాలిజుట్టుఁ ద్రోచుచు నుండంగ
నంబుదముల నెమలి యరటి గాంచు,
గర్భమందు నేక గ్రాలుకంఠంబును
సాఁగినంతపయికి సాచికొనుచు. 69

[సమీపించి] దీని నడిగెదను.

[గేయము]

సంప్రాప్తాపద్భారుం డై,
క్షుణహంతపరేభవారుం డై,

కాంతాదర్శనలాలసుఁ డై,
కరిపతి విస్మితమానసుఁ డై. ౧౧

[దానితో ఖండకాంతమున చర్చరి]

[గేయము]

కేకిసార్వభౌమ, లోకానందన,
కేల్మోడ్చి నిన్ను వేఁడెదను,
ఈకానలోఁ గంటె యెందేని నాప్రియఁ
జెప్పుమి దయఁ బూనియెదను
వినవయ్య చెప్పెద వనితను గనిపట్ట
స్పష్ట మయినయానవాలు,
రాకాచంద్రానన రాజహంసయాన
యీపాటిదే నీకుఁ జాలు. ౧౨

[చర్చరికచే కూర్చుండి ప్రాంజలి యై]

తే. కల దయా నాకు నుత్కంఠ కాలకంఠ,
ఆయతాపాంగ నోసితాపాంగ నీవు
చూచుకన్నోయి తనియనిసొగసుకత్తె
వనిత నొక్కతెఁ గంటివో వనతలమున. 70

[చర్చరికతో చూచి] ఏమి? బదులు పల్కకయె నర్తింపం దొడంగినది! దీనికి హర్ష కారణ మేమి? [చింతించి] కానీ ఇది తెలిసినది.

ఉ. నా ప్రియ కానరానికత
నన్మృదువాతవిభిన్నబర్హ మై

యేపున నిస్సపత్నత వ
హించెడి నీయహిభోజి యిప్డు; డా
రా! ప్రియ కేశపాళి పురు
షాయితకేళివిశీర్ణబంధ మై
ప్రాపితపుష్పదామముల
భాసిల, మోళ్ళిల ని దేమి సేయునో? 71

కానీ ఒరులవ్యసనముచే సంతసించెడి దీనిని అడుగను. [ద్విపదికచే దిక్కులు సూచి] [పరిక్రమించి] ఇది కోయిల కోమలి, ఎండల కనంతరము మదమేచి నేరేటి చెట్టున నెల కొన్నది. పక్షులలో ఈజాతి పండితము. దీనిని ప్రార్థింతునుగాక.

[అనంతరమున ఖురకము]

[గేయము]

విద్యాధరవనలీనుం డై,
విపులబాష్పనయనుం డై,
గజపతి యడలునఁ గలఁగుచు,
గగనము గొల్చుచు మెలఁగుచు. ౧౩

[ఖురకాంతమున చర్చరి]

సఖి! సఖి!

[గేయము]

నందనవనిని స్వచ్ఛందగామినీ
కలవాణి పికకామినీ,

నాతోఁ జెప్పవె సరి ్వలి యొప్పంగఁ
బ్రియఁ గంటేని నే నుప్పొంగ. ౧౮

[దీనినే స్మరించి వలంతికచేఁ దతిసి మోఁకరించి]
అమ్మా,

తే. కాముదూతి వటండు నీ గామిజనులు,
మానహరణా ప్రతిహతాస్త్రమంత్ర మీవు;
ప్రియతమను నాకడకు నేని వేగ తెమ్ము,
కొనుము కలవాణి సన్నని కొమ్మకడకు. 72

[*వామకముచే ఇంచుక మరలి] ఏ మనెదవమ్మా నీవు?
'నిన్ను ఇంత యనురక్తుని విడిచి ఎట్లు పోయినది' అని అడిగె
దవా? చెప్పెదను వినవమ్మా.

తే. కోప మూనిన దేని యాకోపమునకు
హేతు వొకటియు నాయందు నే నెఱుంగ;
ప్రియతములయం దెటను ననపేక్షితములు
ప్రభుత భావస్ఖలితములు భామినులకు. 73

ఏమి! కథాచ్ఛేదము కావించి తనపనిలోనే చొచ్చినది.

తే. ఒరులవగ పెంతయినఁ జల్ల నుంట నిజమె,
ఇడుమపా లైననాయాచ్ఞ నెడఁగఁ ద్రోచి
అను నభినవపాక మియ్యది మదాంధ
రాజజంబూఫలము నధరమును బోలె. 74

ఇట్లయినను నాప్రియవలె మంజులస్వన యగుటంబట్టి
ఈమెయందు నాకు కోపము లేదు. ఇచటినుండి నేను [ద్విప

దికచే] [పరిక్రామితకముచేత చెవి యొగ్గి] అహో! దక్షిణమున ప్రియాచరణన్యాసమును అందెరవళి తెల్పుచున్నది! కానీ, అట కేఁగెదను. [పరిక్రమించి

[గేయము]

దయితావిరహాతాంతవదనుఁడు,
అవిరళబాష్పనయనుఁడు,
శోకభారవిసంస్థులగమనుఁడు,
గురుతాపదీపితతనుఁడు,
కరిపతి దూనుఁ డై గవి నున్నవాఁడు
కానలోఁ దిరుగుచున్నాఁడు. ౧౫

[అని కకుభముచే ఆఱు ఉపభంగములు; అనంతరమున ద్విపదికచే దిక్కులు సూచి]

[గేయము]

ప్రియకరిణీవిశ్లేషితుఁ డై,
గురుశోకానలదీపితుఁ డై,
బాష్పజలావిలలోచనుఁ డై,
కరిపతి దిరుగు దీనాననుఁ డై. ౧౬

అయ్యో! ఇసీ ఇసీ!

*క. జలదముల నిర్లకొనుది
కుటిలఁ గన్గొని మానసమునకు సముత్సుకతఁ

*క. ఘనముల నిర్లికొనెడి : శ | లను గని మానసమునకును నాలసతోఁ దర
జనఁ గోరు రాజహంసునిధ్వని | యిది మంజీరశింజితము గాదు కటా?

వెలలెడిమదకలహంసల
కలరుత మిది, యందెరవళి గాదాయెఁ గటా! 75

కానీ, మానసోత్సుకను లయిన యీపక్షులు సరస్సు నుండి ఎగిరిపోకమునుపే వీనివలన ప్రియావృత్తాంతమును తెలిసికొనవలయును. [వలంతిక త సమీపించి] ఓహో యీ జలవిహంగమరాజా,

తే. పోవుదువు గాక మానసమునకు వెనుక,
వదలు బత్తెంపుబిసముఁ గొనెదవు పిదప,
తీర్తు గాక నావగ ప్రియవార్త దెలిపి,
తనపనికి మున్నె కృతి తలిపనిని జేయు. 76

నీవు తలయెత్తి మిన్ను సూచటచేత 'మానసోత్సుకుఁడను నేను చూడ నయితిని' అని పల్కెదవా? [కూర్చుండి చర్చరి]

[గేయము]

తస్కర, హంసా, దాఁతువు రా

[అని నర్తించి లేచి]

తే. సువదనను నాదు ప్రియతమఁ జూచి తీవు
కొలనిదరి నంచ, కానిచోఁ గొంటి వెట్లు
మదవిలాసపదముఁ దద్గమనము నెల్లఁ,
జెక్కలివి, లేదు కా దనఁ దెగువ గలవు. 77

[గేయము]

గతిచేతనె నే గంటిని రా.

[చర్చరికతో సమీపించి కేలు మోడ్చి] అందువలననే

క. నాకొమ్మ నిమ్ము హంసమ,
కైకొంటి తదీయ మైనకాంతగతంబుఁ,
ఏకాంశము కనఁబడుచో
నీకొని యభియుక్త మెల్ల నియ్యన వలయుఁ. 78

[మరల చర్చరి]

[గేయము]

కలిచితి వెట నీగతి గతిలాలస ?
సకిని గంటివి పో జఘనభరాలస. ౧౭

[మరల చర్చరి 'నాకొమ్మ' ఇత్యాది పఠించి] [ద్విపది కచే నిరూపించి] [విహసించి] ఇది దొంగలను దండించువాఁడు రాజు అని భయముచేత ఎగిరిపోయినది. [పరిక్రమించి] ఇది యిట ప్రియాసమేతము చక్రవాకము. దీని నడిగెదఁగాక.

[అనంతరమున కుటిలిక]

[గేయము]

మత్తరరణితకచారువున [మల్లఘటి—]
కుసుమితపల్లవితతరువున, [చర్చరి—]
దయితావిరహోన్మాదమున
కరిపతి త్రిమ్మరు గహనమున. ౧౮

[ద్విలయాంతమున చర్చరి]

[గేయము]

గోరోచనాకుంకుమవర్ణాంచిత జక్కవరాణి నా ప్రియను,
ఆమనిపవల విహారము సల్పఁగఁ గంటేని చెప్పుము దయను.

[చర్చరికతోఁ దటిసి మోకారించి.]

క. ఓయీ రథాంగ, యీరథి
ప్రేయసిఁ బాసెను రథాంగవిజయిశ్రోణిన్
నీయెడ ననుయోగంబున్
జేయు మనోరథశతంబుచే వృతుఁ డగుచున్. 79

ఏమి! 'కః కః' అన్నదే, ఇది నన్ను తెలిసికో లేదా?

క. ఎవనికి రవియున్ శశియున్
దవుదురో మాతామహుఁడుఁ బితామహుడును నై,
ఎవని వరించిరో యిరువురు
ధవు గా స్వయ ముర్వరయును దా నుర్వశియున్. 80

ఏమి ఊరకున్నది! కానీ, దీనిని చీవాట్లు పెట్టెదను.

చ. సరసిని దామరా కొకటి
చా టగుమాత్రన నీవు నీసకిన్
బొరయక దూర మే గె నని
పొక్కుచు బె ల్లెలుఁ గిత్తు, నీ కిటుల్
పరఁగుఁ బ్రియానురాగమునఁ
బాసి వసించు భయంబు, ప్రేయసీ
విరహికి నాకు నీ క్రియ బ
వృత్తిపరాఙ్ముఖతన్ వహింతువే! 81

ఎల్లప్రకారములను నాయదృష్టవిపర్యాసము ప్రభావము సూపుచున్నది. వేఱవకాశము చూచుకొనెదను. [పదాంతరమున నిలిచి] కానీ, ఇటనుండి జరుగను. [ద్విపదికచే పరిక్రమించి, అవలోకించి]

ఆ. లోనఁ దేటి యులియగా నొప్పుసీతమ్మి
యేఁగనీదు నన్ను నిచటు దలఁగి,
నేను మోవి చుఱుకుగా నొకఁ సీత్కార
ముగ్ధమైనకాంతముఖము వోలె. 82

కానీ, కమలాధ్యాసి యైన యీమధుకరమునుగూర్చి యే యాచకుఁడ నయ్యెదను. ఇటనుండి పోయి పశ్చాత్తాప పడనేల ? [దీని యంతరమున అర్ధద్విచతురస్రకము]

[గేయము]

క్రమవృద్ధగురుప్రేమరసంబున
ఆడుఁ గోడెహంస కామరసంబున. ౨౦
[చతురస్రకముచేత దిఱిసి కేలు మోడ్చి]

ఆ. మధుపమా, వచింపు మదిరాక్షివార్తను,
[విభావించి]
వలవ దీవు నాదువనిత గనవు ;
అవదనపుటూర్పు దావి యానితి వేని,
ప్రీతి గొనుదె పుండరీకమందు ? 83

చనియెదనుగాక. [ద్విపదికచేత] [పరిక్రామితకముచేత] వీ.జై కరిరాజు తొండమును ఇప్పమ్రానిపలవమీఁదఁ బెట్టి

కరిణీసమేతుఁడై యున్నాఁడు. ఇతనివలన ప్రియావృత్తాంతము నెఱింగెదను. [సమీపించెదను.] [కుటిలికచేత]

[గేయము]

దయితావిరహోత్తాపమున

[మల్లఘటి.]

గంధాక్తమధుపుఁడు గహనమున ౨౧

[దానియంతరమున] [చూచి] కానీ,త్వరపడఁ గూడదు.

తే. అభినవోద్భిన్నదళమును నిభవిభుండు
ఆసవసురభిరసము హస్తాగ్రమునను
నోర వల్లభ యిడినయందుగు రివటను
ఆస్వదించును గాక సమగ్రముగను. 84

[క్షణమాత్ర ముండి] ఆహా! ఇతఁడు ఆహ్నికమును నెఱవేర్చుకొన్నాఁడు, మఱి యడిగెదను.

[గేయము]

చేమో డ్పెడెదను జెప్పుము గజపతి
లలితపహాతిశకలితవృక్షతతి,
దూరవిజితకమలారికాంతిని
వీక్షించితే నావేలుపుటెంతిని ? ౨౨

తే. మదకలుఁడ సుందరిని జాంద్రమసకలాభ,
యూధికాశబలాలకయూథనాథ,

కానవే సిరయాావనఁ బ్రాణదయిత
హర్షదాలోక నోయి దీర్ఘాపలోక? 85

[హర్షముతో] ప్రియాప్రాప్తిని చెప్పెడి యీ నీస్నిగ్ధగంభీరగర్జితముచేత సమాశ్వాసితుఁడ నైతిని. సాధర్మ్యము చేతఁ గూడ నీయందు నాకు మహాప్రేమ.

మ. ననుఁ బేర్కొంద్రు నృపాధిరా జని నినుం
నాగాధిరా జండ్రుగా,
గొన బా నీకును బానధారధుని నా
కుం యాచకౌఘంబునం,
కొని న నుర్వశి నిన్ను నీవశయు నె
న్యంం జేసి రీస్త్రీమణుల్,
కన నన్బోలియునుం బ్రియావిరహదుః
ఖం బొంద కీ వుండుతం. 86

నీవు సుఖ ముండుము. నేను పోయివచ్చెదను. [పార్శ్వమున చూడిక నిగిడించి] అహాహా! సురభికందర మనుపేరిది విశేషరమణీయము ఈకొండ యగపడుచున్నది. ఇది అచ్చరలకు ప్రియమైనదియు; నాసుతనువు దీనినిత్తమున దొరకునా? [పరిక్రమించి చూచియు] అయ్యో! నాపాపములపంటచేత మేఘము శంపాశూన్యము అయినది. అయినను ఈకొండను అడుగక నివర్తిలను. [అనంతరము ఖండిక]

[గేయము]

ఖరఖురదళితక్ష్మాతలుఁ డై,-వన-
గహనమునం దవిచలుఁ డై,

పూని తనపని లీనుండై,-కిరి-
దొర చను ముదధీనుండై. ౨3

తే. పృథునితంబుండ నీవు నాపృథునితంబ
సంగతానంగ శృంగారమంగళాంగ
పర్వసన్నత నోయి పర్వతవిభుండ
యణుకుచాంతర గంటె వనాంతరమున. 87

ఏమి ఊరక యున్నది! దూరముచేత నామాట వినc బడలే దని శంకించెద. సమీపమునకుం బోయి యడిగెదను. [అనంతరము చర్చరి]

[గేయము]

స్ఫటిక శిలాతల భాస్వర నిర్ఝర
బహువిధ సుమనో భర చిత శేఖర
కిన్నరమధు రోద్గీత మనోహర
కనcబఱుపుము నాకాంతను భూధర. ౨౮

[అని [పరిక్రమించి] [అంజలి సేసి]

తే. సర్వభూభృదధిప సర్వాంగసుందరి
రామ సన్నుతాభిరామకమునc
గానవాంతరమునc గానంగcబడియె నే
నాకుc జూపినయది నీకుc బ్రియుcడ. 88

[ఆకర్ణించి, హర్షముతో] ఏమి యథాక్రమముగా 'చూచితిని' అని పలికినది. నీవును ఇంతకన్న ప్రియతరమును విందువుగాక. అటయిన నాప్రియతమ ఎటనున్నది? [నేపథ్య

మున అదే వినఁబడును] హా! ఇసీ! నాశబ్దమునకే గుహాముఖ మునుండి వెలువడినప్రతిశబ్దము! [విషాదమును రూపించి] బడ లితిని. ఈసెలయేటిదరిని నెలకొని, అలలగాలిని అనుభవించెద. క్రొత్తనీటిచేత కలఁగినదాని నైనను ఈయేటిని చూచుటచేత నాహృదయము ప్రీతి నొందుచున్నది.

ఉ. వీచులు గాఁగ భ్రూకుటులు,
విశ్వణదండజపంక్తి కాంచి గా,
వేచన జాఱుపైఁటవలె
ఫేనచయం బిటు నట్టు నీడ్చుచుణ్,
ఏచినమేటిసంస్ఖలిత
మెంచుచు శీఘ్రపదప్రయాత యై,
నాచెలి యోర్పు లేక పరి
ణామము నొందె నదీస్వరూపతణ్. 89

కానీ, దీనిని యాచించెదఁగాక. [అనంతరము కుటిలిక]

[గేయము]

దయ గొనుమా ప్రియతమ సుందరి నది,
క్షుభితాకరుణశకుంతికా, నది,
ద్యోసరిత్తటసముత్సుకా, నది
కల మధుకర ఝుంకారితా, నది. ౨౯

[కుటిలికాంతమున చర్చరి]

[గేయము]

ప్రథమదిశాపవనహాత• ప్రబలోర్మికోర్ధ్వభుజముల

నరించు సలలితుఁ డుదధినాథుఁడు మేఘాంగకముల
శకటాంగహంసకుంకుమశంఖకృతమండనముల
కరిమకరాకులకృష్ణకమలకృతావతంసముల
తటసలిలోద్వేలితద త్రిహస్తతాళుండు
అవతరించెడి దశదిశలనలమునవాబ్దకాలుఁడు. ౮౯

[అని దఱిసి] [కేలు మోడ్చి]

తే. ప్రియమె పలికితి, నీయందె ప్రీతి యిడితిఁ,
బ్రణయభంగవిముఖభావపరత నుంటి;
నే మదపరాధలేశంబు నీవు గంటి?
దాసు నను విడనాడితి వీసుఁ బూని. 90

కాక, ఇది వాస్తవనదియే గావలయు, ఉర్వశి పురూరవుని వదలి సముద్రుని అభిసరింపదు గదా. అనిర్విణ్ణతచే శ్రేయస్సులు కలుగును. కాని ఎచట సువదన నాకంటి కగపడక దిచ్చు మొగమయినదో అచ్చోటికే ఏఁగెదను. [పరిక్రమించియు చూచియు] ఆహా! ప్రేయసిమార్గమునొక్క గుర్తు కనఁబడినది.

ఆ. ఎఱ్ఱకడపపుష్ప మిది, దీనిఁ బ్రేయసి
సిగను దోడవుగాఁగఁ జెరివికొనియె
ఎండకారుతుదను హెచ్చరించెడు నని
యఱయకరుల విషమ మైనను ధృతి. 91

[విలోకించి] పరుండియున్న యీ సారంగమును ప్రియావృత్తాంతమునకై ప్రార్థించెదను.

[గేయము]

నూతనకుసుమ సబకమండితా♦నోకహపర్యంతమున
మదకలకూజత్కోకిలఝంకృ♦న్మధుకరమనోహరమున
ప్రాణాధికనిజకరిణీవిరహా♦జ్వాలాకృతతాపమున
విచరించెడి నైరావతద్విపము♦వేల్పులయుద్యానమున. ౯౨

[గళితకము, మోకారించి]

తే. కృష్ణసార ప్రభం బిది కేరు నిచట
గనులపండువు నభినవఘాసపటలి,
గానరేందిర తాఁ దమకమునఁ జూడ
జాఁచినట్టినిడుదకటాక్షం బనంగ. 92

[విలోకించి] ఏమి యిది! నన్ను సరకు సేయనియట్లు పెడమొగం బయినది. [చూచి]

క. కన దీని వచ్చుహరిణిని
జనుగుడువఁగ లేఁగ నడుమఁ జయ్యన నిలుపఁగ,
అనితరదృష్టుల నిక్షియుఁగ
గను దానిని తాను భుగ్నకంఠం బగుచుఁగ. 93

[అని నర్తించి, చర్చరి]

[గేయము]

వేలుపుభామిని జఘనభరాలస పీనోత్తుంగ స్తనియు
స్థిరయౌవనయుఁ దనుశరీరయు శ్రీలహంసగతియు [యేని
మింటినొరయుకాననమున దిరుగుచు మృగనేత్రఁ గంటివ
నాకుఁ బలికి యీవిరహాబ్ధి బడిన ననుఁ దేల్పుమ యిఁక నేని.

[తటిసి కేలు మోడ్చి] ఓయోయి కదుపు నాయకుఁడా,

తే. కంటివో నాప్రియను నీవు కాననమున?
మానినికి విను చెప్పెద నానవాలు;
నీదయిత యామె యెట్లొ యాపై దలియును
సొబగురాలు పృథులనేత్ర సుస్తుమిత్ర. 94

ఏమి నామాటను ఆదరింపక పెండ్లాము వైపు మొగము త్రిప్పుకొన్నది! న్యాయ్యమే. దశావిపర్యాసము పరిభవాస్పదము. ఇటనుండి నేను—[పరిక్రామితకముతో చూచి] ఇది యెట్టిది రాతిపగులులో కనబడుచున్నది?

ఉ. కాదు మృగేంద్రకృత్తకరి
క్రవ్యలవంబు, ప్రభాప్రలేపి యా;
కాదు వెలుంగునిప్పుకయు,
గాన సమస్తము దోఁగె వానచే;

[పరికించి]

ప్రోది రక్తవంజుళము
బోలెడి రక్తిమ, బద్ధరాగ మా;
నాదట దీని నెత్తబలె
నరుఁడు దాఁ గమిచెం గరంబులన్. 95

ఇది నామనస్సును కారించుచున్నది.

[గేయము]

ప్రణయనీబద్ధాకాంక్షుండు
బాష్పాకులనిజాక్షుండు

గజపతితిరుగు దుఃఖాన
తూమితాస్యుడు కానలోన. 29

[ద్విపదికచే దఱిసి, కైకొనుటను నటించుచు.] దీనిం గైకొనియెద. అయినను ఏల యిది!

తే. ఎవతుకకు బారిజాతంపు బువ్వులతావి
గుబులుకొనుసిగలో దీని గూర్ప దగునో
ఆమనోనాయిక యలభ్య యయ్యె; నింక,
నశ్రునిపాతంబు దీని జేయంగ నేల? 96

[నేపథ్యమున-వత్సా! పుచ్చుకో పుచ్చుకో.

క. ఇది సంగమనీయాఖ్యక
గదితం బగుమానికము, నగప్రభుపుత్రీ
పదరాగజనిత; మిది దా
ల్పదయితజనసంగమంబు పరగుఁ దోడ్తోన.] 97

రాజు.—[చెవి యొగ్గి] ఎవరు నన్నిట్లు శాసించుచున్నారు? [దిక్కులు గని] అహో! ఎవరో భగవానుఁడు-మృగచారి ముని నన్ను కనికరించుచునాఁడు. భగవానుఁడా, నీ యుపదేశమువలన నేను అనుగృహీతుడను. [మణిని కైకొని] ఓహో సంగమనీయమా!

తే. అబల నను బాసె నయ్య మగ్నావలగ్న,
మన్ముఁ గూర్చెద వెని యో మణిశరీర,
నిను శిఖామణిగ ధరించుకొనెద నేను,
బాలునిం జంద్రు నలమహేశ్వరుడు వోలె. 98

[పరిక్రమించి చూచి,] ఏమి యిది? ఆహా! పూవులు లేనిదానినే అయినను ఈతీగను చూడఁగా నాకు రతి కలిగినది! కాకేమి? యుక్తమే ఇది నామనోరమయగుట. ఏలన, నిది.—

తే. వర్షమునఁ దోఁగియున్నట్టిపల్లవంబు
బాష్పధౌతం బయినమోవి వడువు దాల్ప,
తనదుతఱి గామిఁ బూవక తనరుతీరు
భూషణంబులఁ దాల్పనిపోలుపు చూప,

తే. మధులిహంబులయులివులు మాని యుంట
చింతచే నైనమౌనంపుఁజెన్ను నెరప,
ప్రణతు ననుఁ ద్రోచి యనుతాపభరము గొన్న
తన్వని మదీయ నిలత తన్వి పోలు. 99

ప్రియానుకారిణిని దీనిని కౌఁగిలింపఁ గోరెదను.

[గేయము]

తీవా, కనుమా యెద లేకయె నేఁ దిరిగెద నీవనమందు,
దైవయోగమునఁ గందున యేని దయితారత్నము నిందు,
మఱి కృతాంతమున నీయరణ్యమున మానిని నుంపను క్షణము,
కాని చని చేయుదు వెండి దీనిఁ గనఁ గోర నీని రక్షణము. ౩౦

[అని (చర్చరికచేఁ దఱిసి) లతను ఆలింగనము చేయును.]

[అంతట దానితావున నూర్వశి ప్రవేశించును.]

రాజు.— కన్నులు మూసికొనియే స్పర్శసుఖమును నిరూపించి] ఏమి యిది? ఉర్వశి నెమ్మేనిసంపర్కమునం బోలె

నాశరీరము నిర్వృతిం జెందినది! అట్లయినను, నాకు విశ్వాసము జనింపకున్నది. ఏలన—

తే. కందు నే దోల దేని నాకలికిఁ గాఁగ,
నిముసమున నది వే అయి నెగులు గొల్పు;
కాన స్పర్శవిభావితఁ గాంత దీనిఁ
గనఁగఁ దెలివను దెలివను గన్నుఁగవను. 100

[మెల్లఁగా కన్ను దెఱచి] ఏమి! సత్యముగా ప్రియతమయే!

ఉర్వశి.—[బాష్పములు విడిచి] జయంజయం నీకు మహారాజా.

రాజు.—

తే. తమమున భవద్వియోగజాతమునఁ జండి
మునిఁగి యడు గంటుచున్న నావనట దీఱ
భాగ్యవశమున వెండి ని న్బడసినాఁడ,
నపగతాసుండు చేతన నందినట్లు. 101

ఉర్వశి.—మహారాజా, ఆలాగే; అంతఃకరణంచేత నీ వృత్తాంతాన్ని సాక్షాత్కరిస్తూనే వుంటిని.

రాజు.—అంతఃకరణము . నన్నమాట నాకు బోధపడకున్నది.

ఉర్వశి.—విను. ఇందుకు మహారాజు నన్ను క్షమింపవలెను. ఎందు కనగా, నేను కోపవశనై మహారాజును ఈ యవస్థాంతరము పొందించితిని.

రాజు.—కల్యాణీ, నన్ను ప్రసన్నుం జేయ నక్కఱ లేదు. నిన్నుఁ గన్నంతనే నాయాత్మ ప్రసన్నబాహ్యాంతఃకరణ మయినది. చెప్పుము చెప్పుము. ఇంతకాలము నేను లేక నీవు ఎట్లు ఉంటివి ?

[అనంతరము చర్చరి]

[గేయము]

అసితకంఠముఁ, బికి, నంచ, రథాంగముఁ
దుమ్మెదఁ, గరి, గిరి, ధునిని, కురంగము,
నినుఁగూర్చి వనిలోన నేను భ్రమించుచుఁ
బరువడి నడిగితిఁ బరిదేవించుచు. ౩౦

ఉర్వశి.—అవధారు మహారాజా. కుమారస్వామి శాశ్వతకుమారవ్రత మవలంబించి అకలుష మనే పేరిగంధమాదనకచ్ఛాన్ని ఆశ్రయించినాడు. ఈవిధి యేర్పఱచినాడు.

రాజు.—ఏమివిధి?

ఉర్వశి.—ఈచోట ఎవతె ప్రవేశిస్తుందో అది లతయై పోతుంది. గౌరీచరణసంజాత మయినమణిచేత తప్ప తొంటి రూపాన్ని పొందదు. అట్లుండగా నేను గురుశాపవిమోహితాత్మనై దేవతావిధిని మఱచి నీయనునయాలకు లోఁగక ఈ కుమారవనాన్ని చొచ్చితిని. చొచ్చినంతనే బండిగురివెంద తీవ నయితిని.

రాజు.—సర్వము ఉపపన్నము.

క. నను సురతఖేదసుప్తుని
వనిత విదేశగతుఁగాఁగ వగచెదు సెజ్జ,
ఎన లేని యీచిరవియు
క్తి నీదృశము నెట్టు లోర్చితివి చెప్పు సఖీ. 102

నీవు చెప్పిన యీమణిని నీసంగమకారణమును ముని వలనం బొంది మణిప్రభవమున నిన్ను మరల నేను పొందితిని. (అని మణిని చూపును.

ఉర్వశి.—అహా! సంగమనీయమా! అందువల్ల నే గదా మహారాజు నన్ను కౌగిలించినమాత్రాన తొంటిరూపు పొందితిని. మణిని కైకొని ఔదలం దాల్చును.

రాజు.—సుందరీ, ఇటు క్షణమాత్ర ముండు.

క. నుదుటం బెట్టినయీమణి
నుదయించినరాగ మొలయ నొప్పారెడి నీ
వదనము లేయెండకుఁ గెం
పొదవిన నెత్తమ్మిలక్ష్మి కుపమానం బై. 103

ఉర్వశి.—ప్రతిష్ఠానమునుంచి నీవు వచ్చి చిరకాల మయినది. ప్రకృతులు నాపై అసూయ వహింతురు. కావున మరలుదాము.

రాజు.—నీ వాజ్ఞాపించినట్లు.

ఉర్వశి.—మహారాజు ఎట్లు పోగోరును.

రాజు.—

క. స్ఫురియించుమించు సిడముగ
సురచాపము నూత్నచిత్రశోభగఁ గ్రొమ్మ
బ్బు రహించువిమానముఁ జే
సి రయంబున నన్ను వసతిఁ జేర్పుము తరుణీ. 104

చర్చరి

[గేయము]

సహచరితోడను సంగతుఁడై
అఖిలగాత్రపుల కాంకితుఁడై
స్వేచ్ఛాప్రాప్తవిమానమున
హంసయువ చను విహారమున. 32

[అని ఖండధారచే నిష్క్రమింతురు.

చతుర్థాంకము సమాప్తము.

పంచమాంకము

[అంతట పరితుష్టుఁడు విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.]

విదూ.—సంతోషం సంతోషం! చిరకాలము ఉర్వశీ సమేతుఁడై నందనవనం మొదలైనదేవతారణ్యములలో విహరించి ప్రియవస్యుడు మరలివచ్చినాడు. ఇప్పుడు సత్కారోపచారాలతో ప్రకృతులచేత అనురంజనం పొందుతూ రాజ్యము చేస్తూవున్నాడు ; సంతానము లేమి తప్ప ఆతనికి ఏకొఱతా లేదు. ఈదినము తిథివిశేషమని గంగాయమునా సంగమతుల కూడలిలో దేవేరులతో స్నానమాడి రాచగూడారం ప్రవేశించినాడు. కనక ఆతని యలంకరణసమయంలో పరివాడ నౌతాను.

[అని పరిక్రమించును.

[నేపథ్యమున]

అయ్యో! అయ్యో! విసనకఱ్ఱమీద తెల్లపట్టువస్త్రం మీద ఉంచి తీసుకొనివెళ్ళుతున్న దానిని అంతఃపురవిలాసినులు మౌళిలో ధరించడానికి యోగ్యమయిన మణిని ఎరచి భ్రమ చేత గద్ద తన్నుకొనిపోయింది.

విదూ.–[చెవియొగ్గి] అకటా! అకటా! అది సంగమనీయమనే చూడారత్నము, వయస్యునికి అత్యంతం ప్రియం గదా. అందువల్లనే గదా ఆయన ముగియని నేపథ్యములోనే ఆసనమునుండి లేచి ఇటే వస్తున్నాడు. ఇతనిని కలసికొంటాను.

[అంతట ససంభ్రమపరిజనుఁడు రాజు ప్రవేశించును.]

రాజు.—

తే. ఎక్కడను జూపుమా పక్షి తెక్కలీఁడు?
ఎవఁడు ప్రాణంబు చేఁ దయి మృత్యు వెనయ
తనమొదలిచోరకృత్యంబు దా నొనర్చె
శాసకునియింటనే పటుసాహసమున. 105

కిరాతి.—ఇదుగో, ఇదుగో, నోటికొనను తగులొ్కని వున్న బంగారంపుదారములోని మణితో ఆకాశాన్ని చిత్రిస్తూ వున్న దనేలాగ సుడుస్తున్నది.

రాజు.—నాకును కనఁబడుచున్నది.

తే. నోర మణివేగ్రెలుజాళు . దార మొప్ప,
మింట వడి మండలముల భ్రమించుకతనఁ,
గొఱవి గిఱగిఱఁ దిరిగెడితెఱఁగు దోఁప
రాగరేఖావలయము లేర్పఱుచుఁ బులుఁగు. 106

ఇప్పుడు ఏమి చేయవలయును?

విదూ.—[సమీపించి] దీనిమీద కనికరింపరాదు. ఇది దండనీయము.

రాజు.—నీవు చెప్పినమాట సరి. విల్లు విల్లు విల్లు!

ధనుర్గ్రాహిణి యవని నిష్క్రమించును.

రాజు.—వయస్యుడా, పక్షి అగపడలేదే.

విదూ.—ఇటనుండి దక్షిణపుతుదమీదుగా పోయి నది దండనీయమైన పీనుగుమేతరి.

రాజు.—[తిరిగి చూచి] ఇప్పుడు కనఁబడుచున్నది.

తే. నిగ్గు లివురులఁ బోలుమానికముచేత
వంజుళపువిరిగుత్తిచే బలె ఖగంబు
దిగ్వధూవక్త్రమునకు సాధించెఁ జూడఁ
జారుతరము వతంసప్రసాధనంబు. 107

యవని.—[చాపహస్త ప్రవేశించి] ప్రభూ, ఇదుగో, విల్లు, అత్తెముకూడ.

రాజు.—ఇఁక నిపుడు వింటివలన నేమి కార్యము. ఆ పాలతిండి బాణమార్గమును దాటిపోయినది. అల్లే గదా.

తే. ఖగము దవ్వుగఁ గొనిచన్న కారణమున
మెఱసెడిని మానికం బది మింట నిపుడు,
పరుషజలదచ్ఛేదంబుదరిని రాత్రిఁ
గ్రాలుచుండునంగారకగ్రహము వోలె. 108

[అంగజాలను గాంచి] లాతవ్యా, మామాటగా చెప్పుము నాగరికునితో సాయంకాలమున నివాసవృక్షమును చేరునీదొంగపక్షిని వెదకు మని.

కంచుకి.—ఏలినవారియాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

విదూ.—ఇప్పుడు నీవు కూర్చుండుము. ఈరత్నపుదొంగకు ఎక్కడికిపోతే నీ శాసనము తప్పుతుంది?

రాజు.—[విదూషకునితోఁగూడ కూర్చుండి] వయస్యా,

క. రతనమ్మని గాదు పతగ
హృతమునకై నా ప్రయాస, హృదయసఖీసం

గతు: జేసి చేసి ననుఁ బ్రా
ణితు సంగమనీయ మనుమణి యిది వయస్యా. 109

విదూ.—ఈయర్థమును పూర్వమే నాకు చెప్పి యున్నావు.

[అంతట బాణమును మణిని తెచ్చుచు కంచుకి ప్రవేశించును.]

కంచుకి.—జయము జయము దేవరకు.

క. రోపత నొందిననీయా
కోపముచే వస్సి పులుఁగు కూలెను మణితోఁ,
బ్రాపించి నేరమున కను
రూపం బగువధము ధర్మరూఢిగ దేవా. 110

[అందఱు ఆశ్చర్యము చూపింతురు.

కంచుకి.—నీటితోఁ గడిగిన యీమణిని ఎవరిచేతి కిత్తును?

రాజు.—కిరాతీ, దీనిని అగ్ని శుద్ధము గావించి పెట్టెలో నుంపుము.

కిరాతి.—ఏలినవారియాజ్ఞ.

[అని మణిం గొని నిష్క్రమించును.

రాజు.—లాతవ్యా, ఈబాణము ఎవనిదో నీ వెఱుఁగుదువా?

కంచుకి.—చెక్కిన పేరు కనఁబడుచున్నది, గాని నా దృష్టికి అక్షరములను కనిపట్టుశక్తి లేదు.

రాజు.—అటయిన ఆబాణము ఇటు తెమ్ము.

[కంచుకి అట్లు చేయును.

[రాజు నామాక్షరములం జదువుకొని సంతానవంతుఁడయినట్లు రూపించును.

కంచుకి.—నాపని నేను చూచికొనెదను.

[అని నిష్క్రమించును.

విదూ.—ఏమి విచారిస్తున్నావు?

రాజు.—విను మఱి ఏసినవానిపేరి యక్షరములను.

[చదువును]

శేయుండు విలుదాలు పైలసుతుఁడు
ఆయువు కుమారుఁడవనిలో నతిబలుండు
ఆతనిది యని యెఱుఁగుఁడీయాశుగంబు;
అపహరించును బగతురయాయువులను. 111

విదూ.—[పరితోషముతో] ఆహాహా! నీవు సంతానవంతుడవై వర్ధిల్లుతున్నావు!

రాజు.—సఖుడా, ఇది యెట్లు? నైమిశేయ యాగ సమయమునఁ దక్క నేను ఉర్వశిని ఎడఁబాయలేదు, నేను గర్భవ్యక్తిని కనిపట్టియేని యుండలేదు. మఱి ప్రసవమే ఎట్లు? అయినను,

క. సలు పెక్కను జన్ను మొనల్,
తెలుపెక్కను లవలిదళము తెఱఁగున మొగముల్,

చెలువ కొకకొన్ని దినములు
వలయంబులు జాఱినట్లు వపువు దలిర్చెన్. 112

విదూ.—నీవు దివ్యస్త్రీలకి అన్నిటను మానుషీధర్మమే అని తలచకు. వారి చరితములు ప్రభావముచేత దాగివుండును.

రాజు.— కానీ నీవన్నట్లే అగునుగాక. మఱి పుత్రుని దాఁచుటలో ఆమహాశయకు కారణ మేమి?

విదూ.—దేవతారహస్యములు ఎవరు తర్కించగలరు?

కంచుకి [ప్రవేశించి].—జయము జయము దేవరవారికి. దేవరా, చ్యవనాశ్రమమునుండి కుమారుం దోడ్కొని దేవరను కాంచుటకై తాపసి వచ్చియున్నది.

రాజు.—ఇరువురను అవిలంబితముగా ప్రవేశపెట్టుము.

కంచుకి.—దేవరయాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించి చాపహస్తుఁడగు కుమారునితోను తాపసితోను ప్రవేశించును.

కంచుకి.—అమ్మా ఇటు ఇటు.

[అందఱు పరిక్రమింతురు

విదూ.—[చూచి] ఏమి? గద్దను గుఱిపెట్టి వేసిన ఆ అర్ధనారసాన చెక్కిన పేరిగాఁడు ఆక్షత్రియకుమారుడు ఇతడేనా? అట్లే; నిన్ను బహుతరంగా పోలివున్నాడు.

రాజు.—అట్లే ఉండును. అందువలననే—

తే. అశ్రు లుబుకును వీని గన్నంతఁ గనుల,
స్వాంతమునఁ బ్రేమ, మదిని బ్రసాద మొలయు,

గళితధైర్యుఁడ, వడఁకునంగములతోడ
నదయముగఁ గౌఁగిలింపఁ గోరెదను వీని. 113

కంచుకి.—భగవతీ ఇట్టుండుఁడు.

[తాపసీకుమారులు అట్లే ఉందురు.

రాజు.— అమ్మా నమస్కారము.

తాపసి.—మహారాజ, సోమవంశవర్ధనుడవు కమ్ము. [ఆత్మగతము] అహాహా చెప్పకుండనే తెలియవచ్చుచున్నది. ఈరాజర్షికి వీనితోడి యౌరససంబంధము [ప్రకాశము] బాలకా, మీనాయనకు మ్రొక్కుము.

[కుమారుఁడు బాష్పగర్భముగా అంజలిసేయును.

రాజు.—ఆయుష్మంతుఁడవు కమ్ము.

కుమా.—[ఆత్మగతము]

ఆ. ఇతఁడు నాయన యని సుతుఁడను నే నని
వినఁగ నిట్టిప్రేమ ప్రిదిలె నెదను;
ఒడులయందుఁ బెరుఁగుబుడుత కెంతటిప్రేమ
గురువుదేఱుకొనదొ గురులమీఁద ? 114

రాజు.—భగవతీ, ఏప్రయోజనమునకై మీరాక ?

తాపసి.— వినుము మహారాజా, ఈదీర్ఘాయువును ఆయువును పుట్టినప్పుడే ఉర్వశి ఏనిమిత్తముననో నాచేతిలో ఇల్లడ యుంచినది. క్షత్రియకుమారునికి వలసిన జాతకర్మాది విధానమును సర్వమును ఇతనికి భగవానుఁడు చ్యవనముని

గావించినాఁడు. ఇతర విద్యలు నేర్పి ధనుర్వేదమందును నేర్పరిం గావించినాఁడు.

రాజు.—సనాథుఁడ నైతిని గదా.

తాపసి.—ఇప్పుడు పుష్పసమిధలకొఱకు ఋషి కుమారులతోఁ గూడ ఇతఁడును వచ్చి ఆశ్రమవిరుద్ధ మాచరించినాఁడు.

విదూ.—[ఆవేగముతో] ఏలాగు?

తాపసి.—మాంసము తెచ్చుకొని గద్ద చెట్టుకొనను వాలుచుండ గా వీఁడు దానిని కోలకు గుఱిచేసినాఁడు.

[విదూషకుఁడు రాజును చూచును.

రాజు.—తర్వాత తర్వాత ?

తాపసి.—అంతట ఆవృత్తాంతము నెఱింగి భగవంతుఁడు చ్యవనముని నన్నాజ్ఞాపించినాఁడు:—'నీచేతి యీయిల్లడను పంపివైపుము' అని. కావున, దేవిని ఉర్వశిని చూడఁ గోరుచున్నాను.

రాజు.—అటయిన, అమ్మగారు కూర్చుండ నను గ్రహింపవలయును.

[తెచ్చియుంచిన యాసనములో తాపసి కూర్చుండును.

రాజు.—లాతవ్యా, ఉర్వశిని పిలుచుకొనిరా.

కంచుకి.—దేవరయాజ్ఞ. [అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—[కుమారుం గాంచి] రా రమ్ము వత్సా ;

తే. సుతతనుస్పర్శ సకలాంగహిత మటండ్రు,
గాన నాదుకుమారక చాని నొసఁగి
నన్ను నాహ్లాదభరితు నొనర్పు వేగ
కాంత మిందుకర మిందుకాంతము బలె. 115

తాపసి.—జాతా, నాయనకు ఆనందము సేయుము.

[కుమారుఁడు రాజును దఱిసి పాదములం బట్టుకొనును.

రాజు.—[కుమారుని కౌఁగిలించి, పాదపీఠమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టి,] ఇతనిని నీతండ్రికి ప్రియసఖుని బ్రాహ్మణుని అశంకితముగా ప్రణమిలుము.

విదూ.—ఏల శంకిస్తావు? శాఖామృగము ఆశ్రమవాసమున పరిచితమే.

కుమా.—[చిఱునవ్వుతో] బాబూ, నమస్కారము.

విదూ.—నీకు స్వస్తి,

[అంతట ఉర్వశియు కంచుకియు ప్రవేశింతురు.]

కంచుకి.—ఇటు ఇటు దేవి.

ఉర్వశి.—[కుమారుం గాంచి] ఎవరితడు? కేల విల్లున్నది, మహారాజు స్వయంగా పాదపీఠాన పిల్లజుట్టు ముదుస్తున్నాడు. [తాపసిని గాంచి] అహా! సత్యవతితోటి నా పుత్రకుడు ఆయువు; పెద్దవాడయినాడు. [పరిక్రమించును.]

రాజు.—[ఉర్వశిం గాంచి]

క. చనుదెంచెను కౌతుకమున
నినుఁ గని కను బండు వొంద నీజనని సుతా,

అసురక్తిమెయిం జేఁపిన
చను గవపాలకుఁ దడిసినచనువలిపముతోఁ. 116

తాపసి.—జాతా, రా, లేచి అమ్మకు ఎదురేగుము.

కుమారుఁడు ఉర్వశికి అభ్యుద్గమనము సేయును.

ఉర్వశి.—అమ్మా, నీపాదములకు మ్రొక్కెదను.

తాపసి.—బిడ్డా, భర్తకు బహుమతవు కమ్ము.

కుమా.—అమ్మా, అభివాదనము చేసెదను.

ఉర్వశి.—[కుమారుని ఉన్నమితముఖుని కవుంగిలించి] వత్సా, నాయనను ఆరాధించువాడవు కమ్ము. [రాజును దఱిసి] జయము జయము నీకు మహారాజా.

రాజు.—పుత్రవంతురాలికి స్వాగతము. ఇట కూర్చుండుము. [అర్ధాసన మొసంగును.

[ఉర్వశి కూర్చుండును. అందఱు యథోచితముగా కూర్చుందురు.

తాపసి.—ఓసి వత్సా, ఈతఁడు ఆయువు విద్యలు నేర్చినాఁడు, ఇప్పుడు కవచధరుఁ డయినాఁడు. కావున ఇదే నీవుంచిన చేతియిల్లడను నీభర్త సమక్షమున నీకు అప్పగించివైచితిని. నాకు సెలవిండు; నేను పోయివచ్చెదను. నా యాశ్రమధర్మము నిర్బంధించుచున్నది.

ఉర్వశి.—చిరకాలానికి ఆర్యను చూచి బొత్తిగా తనివి దీఱకున్నాను. పోయి రమ్మన నేరను. నిర్బంధించి నిలపడం న్యాయంగాదు. కనక ఆర్యా పోయిరా, మళ్ళీ దర్శనం కలుగును గాక.

రాజు.—అమ్మా, భగవంతునికి చ్యవనమునికి నా ప్రణామమును నివేదింపుము.

తాపసి.—అట్లే చేసెదను.

కుమా.—ఆర్యా, నిజముగా పోదువేని నన్నుకూడ ఆశ్రమమునకు గొనిపొమ్ము.

రాజు.—ఓయి బాలకా, ప్రథమాశ్రమమున అటనే యుంటివి. ఇప్పుడు రెండవ యాశ్రమమునం బ్రవేశించుటకు నీకు సమయము.

తాపసి.—జాతా, పితృవాక్యమును పాలింపుము.

కుమా.—అటయిన,

క. నాయొడిలోఁ జూడాకం,
డూయనసుఖసుప్త మయ్యెడుఁ శితికంఠం,
బోయన బురిమొలచినయా,
నాయర్మిలి నెమలిబోదనాకు బనుపుమా. 117

తాపసి.—[విహసించి] అట్లే చేసెదను. మీకు స్వస్తి యగుఁగాక! [అని నిష్క్రమించును.

రాజు.—కల్యాణీ.

క. ఈనీదుసుపుత్త్రునిచే
నైనా డను బుత్రవంతు లందఱిలోనఁ
నే నగ్గణ్యుఁడ శచీ
సూను డగుజయంతుచేత సురపతిపోలెన్. 118

[ఉర్వశి స్మరించి ఏడ్చును.

విదూ.—ఏమి యిది? ఈ మహనీయురాలు ఒక్కమ్మడిని అశ్రుముఖి యయినది?

రాజు.—[సావేగము]

తే. చెలియ యేడ్తేల నేఁ గులస్థితిని బొంది
హర్ష వారాన్నిధిని నోలలాడుచుండ,
నిండుపాలిండ్ల కురలుకన్నీటిధార
మించు ముత్తెసరుల నిన్మడించు నట్లు. 119

[అని ఆమెయొక్క కన్నీళ్ళను తుడిచివైచును.

ఉర్వశి.—చిత్తగింపుము మహారాజా. మొదల పుత్రదర్శనముచేత మఱచిఉంటిని, ఇప్పుడు మఱి మహేంద్ర సంకీర్తనముచేత ఏర్పాటు నాగుండెను తల్లడపెట్టుతున్నది.

రాజు.—ఆయేర్పాటును చెప్పుము.

ఉర్వశి.—పూర్వము నన్ను మహారాజగృహీతహృదయను మహేంద్రుడు ఆజ్ఞాపించెను.

రాజు.—ఏ మని ?

ఉర్వశి.—"ఎప్పుడు ఈతఁడు నా ప్రియసఖుడు రాజర్షి నీయందు జనించిన వంశకరుని ముఖము చూస్తాడో అప్పుడు నీవు మళ్ళి నా సమీపానికి రావలశినది" అని. అందువల్ల నేను మహారాజవియోగానికి వెఱచినదాననై జాతమాత్రుని వీనిని విద్యాప్రాప్తినిమిత్తమై చ్యవనభగవంతుని యాశ్రమపదంలో సత్యవతమ్మ చేతిలో అప్రకాశంగా ఇల్లడ వుంచితిని. ఇప్పుడు తండ్రిని కొలవడానికి సమర్థు డయినాడని ఆలోచించుకొని

ఆమె మళ్ళీ నాకు దీర్ఘాయువును అప్పగించింది, కనక నాకు ఇంతపాటిదే మహారాజుతోటి సంవాసము.

[అందఱు విషాదము రూపింతురు.

రాజు.—[నిట్టూర్పుతో] ఆహా! దైవముగొక్క-సుఖవిరోధిత !

తే. ఆశ్వసిలితినో లేదో పుత్త్రప్రాప్తిచేత,
వెంటనే, నను సకిరో, నీవిరహ మంటె;
ప్రథమవృష్టికి నాతపజ్వర మెడసిన
వృక్షము నిరమ్మదపువహ్ని యేర్చినట్లు. 120

విదూ.—ఈయర్థము అనర్థానుబంధి యయినది. నాకు తోస్తుంది ఈయన ఇకమీఁద నారచీరలు ధరించి తపోవనాన్ని సేవించవలసినదని.

ఉర్వశి.—కృతవిద్యుణ్ణి పుత్రుణ్ణి బడసి మహారాజు మందభాగ్యను నన్ను స్వర్గానికి పో సెలవిచ్చి కృతార్థనుగా భావింపవలెను.

రాజు.—వలదు వలదు.

చ. తనకుఁ బ్రియంబు సేసికొన
దక్షతఁ జెందదు నాథవంత మా
జనము వియుక్తిభజనము,
సల్పుము నీ వధినాథునానతిఁ;
నిను నెడఁ బాసి యీబుడుత
నీసుతు రాజ్యమునందు నిల్పి నే

వనముల నాశ్రయింతు సకి,
వన్యమృగంబులె సంగడీలుగాఁ. 121

కుమా.—మేటివృషభము మోచినభారమును లేఁత కోడెమీఁద మోపుట నాయనకు తగవుగాదు.

రాజు.—ఓయి వత్సా,

చ. కలభమ యయ్యునుం జనుపు
గంధగజం బితరద్విపంబులఁ,
వెలయును ద్రాచుఁగందువిష
వేగము తీవ్రతరంబుగాఁ గదుఁ,
ఇల నెకిమీఁదు బాలకుఁడ
హోనియు నేల సమర్థుఁడే యగుఁ,
వలదు వయస్సు, పుట్టుకనె
వర్గమి దాత్మకృతిక్షమంబగుఁ. 122

లాతవ్యా, నామాటగా అమాత్యపరిషత్తునకుం జెప్పుము. ఆయువునకు రాజ్యాభిషేకసంభారములను సమకూర్పుఁడని.

కంచుకి.—దేవరయాజ్ఞ.

[అని దుఃఖితుఁడై నిష్క్రమించును.

[అందఱు కనులు మిఱుమిట్లుగొనుటను సూపింతురు.

రాజు.—[ఆకాశముం గని] ఏమి యిది! మేఘము లేకయే మెఱపుల మొత్తము పడుట!

ఊర్వశి.—[విలోకించి] అహా! భగవంతుడు నారదుడు.

రాజు.—అహా! భగవంతుఁడు నారదుఁడు! ఈయన,

చ. జడగుమి గోరజంపునిక
మంపుఁబిశంగిమతో విరాజిలన్,
గడలుకొనంగ జన్నిదము
కైరవబంధుకలామలచ్ఛవిన్
తొడిగినతారహారములు
తోరపుఁగాంతిని గ్రాల, నేఁగుదెం
చెడిని బసిండియూడలను
జెందినజంగమకల్పకంబు నాన్. 123

ఈయనకు అర్ఘ్యము!

ఉర్వశి.—[చెప్పినట్లు తెచ్చి] ఇదుగో, భగవంతునికి పూజ.

[అంతట నారదుఁడు ప్రవేశించును.]

నారదుఁడు.—విజయము మధ్యమలోకపాలునికి.

రాజు.—[ఉర్వశిచేతినుండి అర్ఘ్యమందుకొని వంచి] భగవంతుఁడా, అభివాదనము చేయుచున్నాను.

ఊర్వశి.—భగవానుడా, ప్రణమిల్లుతున్నాను.

నార.—ఎడఁబాయనిదంపతుల రగుడు.

రాజు.—[ఆత్మగతము] ఆహా! ఇట్లగునా! [ప్రకాశము కుమారుని కవుంగిలించుకొని], వత్సా భగవానునికి నారదునికి ప్రణమిల్లుము.

కుమా.—భగవానుఁడా! ఔర్వశేయుఁడను ఆయువును ప్రణమిల్లుచున్నాను.

నార.—ఆయుష్మంతుఁడ వగుము.

రాజు.—ఇదె యాసనము, అలంకరింపవలయు.

[నారదుఁడు కూర్చుండును. అందఱు నారదునిపిమ్మటఁ గూర్చుండురు.

నార.—రాజా, మహేంద్రునిసందేశమును వినుము.

రాజు.—అవహితుఁడను.

నార.—ప్రభావదర్శి శతమఖుఁడు అటవి కేఁగ సంకల్పించుకొన్న నిన్ను ఇట్లు అనుశాసించుచున్నాఁడు.

రాజు.—ఏమి యాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు ?

నార.—త్రైకాల్యదర్శులు మునులు ఆదేశించినారు-సురాసురసంగ్రామము కలుగనున్నదని. నీవు నాకు యుద్ధములలో గడిదేరినసహాయుఁడవు. కావున, నీవు ఇపుడు శస్త్రసన్న్యాసము చేయఁగూడదు. ఈయుర్వశియు యావజ్జీవము నీకు సహధర్మచారిణిగా నుండవలసినది.

ఉర్వశి.—[అపవారించి] అహో! నాహృదయంనుంచి శల్యము ఉద్ధృతమయినది!

రాజు.—ఇంద్రునిచేత నాథవంతుఁడను.

నార.—యుక్తము.

ఆ. నిర్వహించు గాక నీకార్యమును వజ్రి,
యీ వొసర్పు మతనియిష్టములను ;

పెనుచుచుండు నినుఁడు వీతిహోత్రు నివెల్గు,
వీతిహోత్రుఁ డినుని వెల్గుఁ బెనుచు. 124

[మింటివైపు చూచి] రంభా, కుమారునికి ఆయువునకు మహేంద్రుఁడు స్వయముగా పంపిన యౌవరాజ్యాభిషేక-సంభారములను తెండి.

[యథోక్తహస్తలు అచ్చరలు ప్రవేశింతురు.]

అచ్చరలు.—భగవంతుడా, ఇవుగో అభిషేకసంభారాలు.

నార.—భద్రపీఠమున ఆయుష్మంతుని కూర్చుండఁబెట్టుడు.

రంభ.—వత్సా, ఇటు.

[కుమారునిఁ గూర్చుండఁబెట్టును.

నార.—[కుమారునిశిరమున కలశమును కుమ్మరించి] రంభా, కడమవిధానమును నెఱవేర్పుము.

రంభ.—[యథోక్తము కావించి] వత్స, భగవంతునికిన్ని అమ్మకూ నాయనకున్ను ప్రణమిల్లు.

[కుమారుఁడు వరుసగా ప్రణమిల్లును.

నార.—నీకు స్వస్తి.

రాజు.—కులధురంధరుఁడవు కమ్ము.

ఉర్వశి.—నాయనను ఆరాధించేవాడవు కమ్ము.

[నేపథ్యములో వైతాళికులు]

ప్రథముఁడు.—విజయము యువరాజునకు.

తే. అజుని సురమౌని యత్రి, యా యత్రిని శశి,
శశిని సౌమ్యుఁడు, సౌమ్యు భూజానివోలె,
అయ్యె ననుకరింపుము లోకహారిగుణత,
నెల్లయౌశాస్యములకు మీాయిల్లె యిల్లు. 125

ద్వితీయుఁడు.—

ఉ. ఉన్నతులందు నీజనకుఁ
దున్నతుఁ, డీవును నప్రకంప్యతన్
ము న్నయి మేర దప్పనిసు
పుత్రుఁడ, వీమిముఁ గొల్చు చిర్వర్వన్,
పన్నుగ రాజ్యలక్ష్మి ప్రవి
భక్త వహించెఁ దుపారశైలవా
రాన్నిధులందు వ్యాప్తి గొని
రాజిలుగంగను బోలుభాగ్యమున్. 126

అచ్చరలు.—[ఉర్వశిని దటిసి] ఆహాహా! పుత్రుని యువరాజశ్రీచేతను భర్తతోటి అవియోగంచేతను వర్ధిల్లుతున్నావు!

ఉర్వశి.—ఈయభ్యుదయం అందటిదిన్ని, [కుమారుని కేలంగొని] వత్సా రా, మీా దొడ్డమ్మకు నమస్కారంచేయి.
[కుమారుఁడు లేచును.

నార.—ఉండు, సమయాన ఆమెకడకు పోయెదవు.

క. నీయాత్మజుఁ డగునాయుని
శ్రీయువరాజత స్మరింపఁ జేయు ననున్ స్వ

ర్నాయకుచే సురసేనా
నాయకతం బూన్పఁబడు పినాకితనూజుఁ. 127

రాజు.—భగవంతునిచేత ఇట్లు అనుగృహీతుఁ డయిన వాఁడు యోగ్యుఁడు కాకుండు టెట్లు?

నార.—నీకు పాకశాసనుఁడు ఇంక నేమి ప్రియము చేయవలయును?

రాజు.—మఘవంతుఁడు నాకు ప్రసన్నుఁడై యుండఁగా అంతకన్న ఏమి కోరుదును. అయినను ఇట్లగు గాక.

[భరతవాక్యము.]

క. సిరికి సరస్వతికిఁ బర,
స్పరవిద్వేషిణుల కేకసంశ్రయమునయం
దరు దగుసంగతి తఱచై,
పొరయించును గాత సాధువుల కుదూ్భతిఁ. 128

మఱియు.—

క. ఎల్లరు నిడుములు గడచుత,
మెల్లరుఁ గల్యాణముల రహింతురు గాతఁ,
ఎల్లరకోరుకలు దీఱుత,
మెల్లరు నందింత్రు గాత మెల్లధరిత్రిఁ. 129

పంచమాంకము-సమాప్తము.

[illegible]శీయనాటకము సమాప్తము.

ది: [illegible] ముద్రితము.—1946.
[illegible] — O.-H.-M. S. 114 B.—2000—17·6·1946.

14553